

KU LEUVEN

Faculteit Rechtsgeleerdheid

Onderzoek naar juridische status en mogelijkheden voor Vlaamse Gebarentaal

*Onderzoeksrapport in opdracht van de Vlaamse overheid
Beleidsdomein Cultuur, Jeugd, Sport en Media
Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media*

Delphine le Maire

(promotor prof. Stefan Sottiaux)

September 2016

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	3
METHODOLOGIE	5
DEEL I : Wat zijn de huidige juridische mogelijkheden en stand van zaken voor de Vlaamse Gebarentaligen?	7
1. Definitie van Vlaamse Gebarentaligen	7
2. Huidige juridische status van de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal	9
3. Stand van zaken voor de Vlaamse Gebarentaal	11
A. Internationaal recht	11
1. <i>Verenigde Naties</i>	11
2. <i>De UNESCO-Conventie ter bescherming van immaterieel cultureel erfgoed</i>	18
3. <i>Raad van Europa</i>	20
4. <i>Europese Unie</i>	23
B. Grondwettelijk recht.....	24
1. <i>Artikel 4§1 van de Grondwet: Territorialiteitsbeginsel</i>	24
2. <i>Artikel 30 van de Grondwet: Vrij gebruik van de in België gesproken talen</i>	25
C. Verdeling van de regeling van het taalgebruik tussen de federale en de gemeenschappelijke wetgevers.....	26
1. <i>Artikel 129§1 van de Grondwet:</i>	26
2. <i>Taalregelingsbevoegdheid van de federale wetgever</i>	27
3. <i>Taalregelingsbevoegdheid van de gemeenschappen</i>	27
4. <i>Mogelijkheden en beperkingen voor de Vlaamse Gebarentaal</i>	29
D. Bevoegdheden van de Vlaamse Gemeenschap	31
1. <i>Materiële toepassing van het decreet VGT</i>	31
2. <i>Artikel 4§1 van de Bijzondere Wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen: "De bescherming en de luister van de taal"</i>	32
3. <i>Artikel 127§1, 2° van de Grondwet: Onderwijs</i>	33
E. Residuaire bevoegdheid van de federale wetgever.....	38
1. <i>Gerechtszaken: wetgeving</i>	39
2. <i>Handelingen van het openbaar gezag</i> :.....	40
3. <i>Toegang tot gezondheidszorgen in ziekenhuizen</i>	41
DEEL II : Comparatief onderzoek	43
1. Selectie van landen:	43
A. Selectiecriteria.....	43
1. <i>Erkenning van de nationale gebarentaal in het land of regio</i>	43
2. <i>Sterke inhoud van de juridische bepalingen inzake de erkenning van de gebarentaal.</i>	43
3. <i>Impact van de erkenning is feitelijk en meetbaar</i>	44
B. Geselecteerde landen en regio's:	44
2. Finland	46
A. Grondwettelijk kader.....	46
1. <i>Nationale talen:</i>	46

2.	<i>Linguïstische en culturele minderheden:</i>	47
B.	Wettelijk kader	49
1.	<i>Parlementaire voorbereidingen:</i>	50
2.	<i>Doelstellingen:</i>	50
3.	<i>Kort overzicht van de bepalingen</i>	51
4.	<i>Tenuitvoerlegging en toezicht op de toepassing van de gebarentaalwet.....</i> Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.	
C.	Definities van “gebarentaligen” en van "eigen taal"	52
D.	Recht van dove kinderen op gebarentaal.....	53
E.	Recht op onderwijs in gebarentaal en op gebarentaal als moedertaalvak.....	54
1.	<i>Basis onderwijs</i>	54
2.	<i>Secundair onderwijs</i>	55
3.	<i>Kinderopvang</i>	55
3.	IJsland	56
4.	Franse Gemeenschap	58
A.	Erkenning van de Frans-Belgische Gebarentaal.....	58
B.	Endogene gewestelijke talen	59
C.	Immersieonderwijs in het Frans en Frans-Belgische Gebarentaal	59
1.	<i>Kleuter en lager onderwijs in het reguliere onderwijssysteem</i>	60
2.	<i>Secundair onderwijs</i>	63
3.	<i>Buitengewoon onderwijs</i>	63
5.	Spanje	64
A.	Grondwettelijk kader.....	64
B.	Wettelijk kader	65
1.	<i>Wet 27/2007</i>	66
2.	<i>Wetgeving binnen de Autonome Gemeenschappen</i>	70
6.	Comparatief onderzoek	76
1.	<i>Leerpunten</i>	76
2.	<i>Knelpunten</i>	78
DEEL III: Mogelijkheden voor de Vlaamse Gebarentaal		80
1.	Erkenning van de rechten van Vlaamse Gebarentaligen	81
A.	Inspiratie uit het comparatief onderzoek	81
B.	Erkenning in de Belgische Grondwet.....	81
C.	Erkenning in een federale wet	82
D.	Toepassing van het decreet VGT in de Vlaamse Gemeenschap	83
2.	Recht op het leren van gebarentaal	83
A.	Recht op het leren van de Vlaamse Gebarentaal als eerste taal door dove kinderen van horende ouders	83
B.	Recht op het leren van de Vlaamse Gebarentaal als eerste taal van dove kinderen en horende kinderen van dove ouders in het basisonderwijs.....	85
3.	Recht op onderwijs in gebarentaal	86
CONCLUSIE		90
SAMENVATTING		91
BIBLIOGRAFIE		94

INLEIDING

Op vraag van de Vlaamse overheid Beleidsdomein Cultuur, Jeugd, Sport en Media, Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media (CSJM), werd er een onderzoek uitgevoerd naar de huidige juridische status en de toekomstmogelijkheden voor de Vlaamse Gebarentaal. Deze taal werd op 26 april 2006 door het Vlaamse Parlement erkend als "de visueel-gestuele natuurlijke taal die gebruikt wordt door dove en horende Vlaamse Gebarentaligen in de Vlaamse Gemeenschap en in het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad¹". Tien jaar na de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal, rijst de vraag welke status de Vlaamse Gebarentaal vandaag geniet en hoe haar status verder kan verankerd worden in de bestaande of toekomstige Belgische of Vlaamse wetgeving. De bedoeling van het voorliggende onderzoek is om verdere stappen voor te stellen ter versterking van de juridische status van de Vlaamse Gebarentaal alsook van de rechten van Vlaamse Gebarentaligen.

In het eerste deel wordt de inhoud van het decreet inzake de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal (hierna "decreet VGT") toegelicht, inzonderheid de definitie van Vlaamse Gebarentaligen en de huidige juridische status van de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal. Daarnaast worden de internationale mensenrechteninstrumenten van de Verenigde Naties en de Raad van Europa alsook het recht van de Europese Unie geanalyseerd. Er wordt nagegaan in welke mate zij relevant zijn voor de rechten van linguïstische minderheden (en soms specifiek voor de juridische status van gebarentalen). Naast deze analyse van internationale juridische bronnen, worden de grondwetsbepalingen inzake het gebruik van de talen en de taalregelingsbevoegdheid van de federale en de gemeenschapswetgevers geanalyseerd. Tot slot, gezien de materiële toepassing van het decreet zich beperkt tot de bevoegdheden van de Vlaamse Gemeenschap, worden bepaalde gemeenschapsbevoegdheden verder onderzocht, waaronder de bevoegdheid voor onderwijs. Ter verduidelijking wordt de residuaire bevoegdheid van de federale wetgever kort toegelicht en zullen sommige voorbeelden van toekenning van rechten van gebarentaligen geïllustreerd worden.

Het tweede deel omvat een rechtsvergelijkend onderzoek van een aantal geselecteerde landen en regio's: Finland, IJsland, Spanje, Catalonië en de Franse Gemeenschap. Om te beginnen worden voor elk land en elke regio de relevante grondwettelijke en wettelijke bepalingen geschetst, zodat het juridisch kader ten aanzien van de status van de gebarentaal(-len) duidelijk is. Het onderzoek baseert zich in de eerste plaats op een beschrijving van de bestaande wetgeving in deze landen en regio's m.b.t. de erkenning van hun respectieve gebarentalen alsook van bepaalde toegekende rechten voor de gebarentaligen. Het gaat onder meer om: het recht op het verwerven van gebarentaal, het recht op onderwijs in gebarentaal, en het recht op het gebruik van gebarentaal in contacten met publieke autoriteiten. Voor elk land en elke regio worden ook de definities van de dove (en in sommige landen, horende) gebarentaligen geanalyseerd. Tot slot worden op basis van het comparatief onderzoek leerpunten en knelpunten geïdentificeerd die nuttig zijn voor de verdere verankering van de Vlaamse Gebarentaal in België en Vlaanderen.

¹ Decreet van 5 mei 2006 houdende de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal, *B.S.*, 17 juli 2006, art. 2 (gewijzigd bij het decreet van 28 maart 2014 tot wijziging van diverse bepalingen van het decreet van 5 mei 2006 houdende de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal, art. 2).

In het derde en laatste deel worden de mogelijkheden bekeken voor de federale en de Vlaamse overheid om de juridische status van de Vlaamse Gebarentaal te verstevigen en de rechten van de Vlaamse Gebarentaligen verder te verankeren. Drie specifieke aspecten uit het eerste en tweede deel worden verder toegelicht: de erkenning van de rechten van Vlaamse Gebarentaligen, het recht op het leren van gebarentaal (in de voorschoolse periode en op school als eerste taal) en het recht op onderwijs in gebarentaal. De geïdentificeerde mogelijkheden zijn geen absolute antwoorden op de vraag van de Adviescommissie, maar moeten worden gezien als strategische en juridische voorstellen die nuttig kunnen zijn bij de voorbereiding van nieuwe decretale bepalingen en/of uitvoeringsbesluiten.

METHODOLOGIE

Het onderzoek naar de juridische status en mogelijkheden van de Vlaamse Gebarentaal dient te worden uitgevoerd aan de hand van een methodologie die geschikt is om de beoogde eindresultaten te behalen. In het algemeen wordt het onderzoek uitgevoerd via een praktijkgeoriënteerde benadering, daar het onderzoek erin bestaat kennis en informatie te verlenen die gebruikt kan worden voor een succesvolle interventie door de Vlaamse overheid, via de Adviescommissie VGT, met het oog op een verdere verankering van de erkenning. Naast deze algemene benadering, zijn er specifieke onderzoeksmethoden die gebruikt worden voor elk deel van het onderzoek.

Het eerste deel omvat een descriptieve juridische analyse van de huidige juridische mogelijkheden en een stand van zaken voor de Vlaamse Gebarentaligen. Hiervoor richt het onderzoek zich op de decretale erkenning van de Vlaamse Gebarentaal en op een selectie van juridische bepalingen die van toepassing zouden kunnen zijn op de Vlaamse Gebarentaal (waaronder de taalwetgeving). De onderzoeksstrategie is deskresearch. Het onderzoek gebeurt op kantoor en in de bibliotheek². Het baseert zich op de bestaande literatuur of materialen die bezorgd worden door de gecontacteerde experts. In het kader van de analyse van de juridische bepalingen, worden soms ook de voorbereidende documenten onderzocht zoals de memories van toelichting, de parlementaire debatten, en de adviezen van de Raad van State, afdeling wetgeving. De interpretatie van de Belgische rechtscollages van bepaalde instrumenten maakt ook deel uit van het onderzoek. Wat betreft het onderzoek naar de mensenrechteninstrumenten zijn de "rules of interpretation" van het internationaal recht van toepassing (artikels 31 tot 33 van het Verdrag van Wenen inzake Verdragenrecht die deel uitmaken van de "customary international law"³). De onderzoeksmaterialen van andere auteurs rond de mensenrechteninstrumenten worden ook geanalyseerd. Soms worden de instrumenten of de onderzoeksmaterialen zelf bekritiseerd (waaronder de interpretatie van artikel 27 van het BUPO verdrag inzake de rechten van gebarentalige minderheden) met als doel een eigen interpretatie te geven⁴. Om deze instrumenten te kunnen interpreteren, wordt de intentie van de auteurs (drafters) en van de lidstaten geanalyseerd (subjectieve analyse) en dit via de parlementaire voorbereidingen, de vervolgakten van de lidstaten, enz. Soms wordt er ook naar het instrument zelf gekeken (preambule of termen gedefinieerd in het instrument). Soft law instrumenten maken eveneens deel uit van het onderzoekskader. Tevens worden de beslissingen en aanbevelingen van de controlemechanismen geanalyseerd wanneer ze nadere interpretaties van de teksten bevatten.

In het tweede deel van het onderzoek, wordt er een selectie van juridische instrumenten uit andere landen of regio's gemaakt. Het is belangrijk te weten dat deze landen werden geselecteerd op basis van specifieke criteria. Dit zorgt voor transparantie in de selectie van de landen maar ook van de juridische instrumenten, zodat de lezers zich bewust worden van de afbakening van het onderzoeksveld. Op die manier zullen de lezers zich een beeld kunnen vormen van de selectie van instrumenten en/of beleidsdomeinen die van toepassing zijn op het onderzoek. De

² P. VERSCHUEREN en H. DOOREWAARD, *Designing a Research Project*, 2de editie, Den Haag, Eleven International Publishing, 2010, p. 159.

³ K. DE FEYTER, "Treaty Interpretation and the Social Sciences", in COOMANS F. et al (eds.), *Methods of Human Rights Research*, Antwerp-Oxford-Portland, Intersentia, 2009, pp. 214.

⁴ E. BREMS, "Methods in Legal Human Rights Research", in COOMANS F. et al (eds.), *Methods of Human Rights Research*, Antwerp-Oxford-Portland, Intersentia, 2009, p. 86.

onderzoeksmethode bestaat vooral uit de uitvoering van case studies, gebaseerd op interviews van experts in de geselecteerde landen, aangevuld met deskresearch. De juridische instrumenten moeten zoveel als mogelijk in hun oorspronkelijke taal geanalyseerd worden. Waar nodig wordt er evenwel gewerkt met behulp van vertalingen. In deze onderzoeksfase wordt er belang gehecht aan de kwalitatieve en diepgaande analyses van een héél kleine reeks van welbepaalde case studies.⁵

Het derde deel van het onderzoek, bestaat uit een combinatie van diagnostic research en design-oriented research. Om de voorwaarden te identificeren waaraan een nieuw decreet inzake VGT zou moeten voldoen, is het eerst nodig om de algemene regels inzake de taalwetgeving in Vlaanderen en België te introduceren. Vervolgens moeten de redenen van de beperkte huidige verankering van de erkenning van VGT geïdentificeerd worden. Daarna zal er een gap analysis uitgevoerd worden tussen wat de Vlaamse Gebarentaligen verwachten en wat er feitelijk aanwezig is in Vlaanderen en België. Na deze eerste stap worden voorstellen voor de verbetering van de verankering van de erkenning van VGT voorgesteld (design-oriented). Deze voorstellen baseren zich op de functionele elementen die noodzakelijk zijn voor de verankering, maar ook de contextuele elementen (vooral de politieke context) en de verwachtingen en prioriteiten van de Adviescommissie. Op basis hiervan kan de onderzoeker een plan opstellen en scenario's voorstellen. Het design van de scenario's heeft als doel de Vlaamse overheid te adviseren m.b.t. de uitbreiding van de erkenning van VGT.

⁵ P. VERSCHUEREN en H. DOOREWAARD, *Designing a Research Project*, 2de editie, Den Haag, Eleven International Publishing, 2010, p. 159.

DEEL I :
**Wat zijn de huidige juridische mogelijkheden
en stand van zaken voor de Vlaamse Gebarentaligen?**

1. Definitie van Vlaamse Gebarentaligen

In artikel 2 van het oorspronkelijke decreet van 5 mei 2006 houdende de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal (hierna "decreet VGT"), worden de individuen die de erkenning van de VGT genieten beschouwd als "dove en horende Vlaamse Gebarentaligen in de Vlaamse Gemeenschap en in het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad". Verderop wordt duidelijk gemaakt dat dove mensen behoren tot de "linguïstisch-culturele minderheidsgroep waarvoor de Vlaamse Gebarentaal een identificerende rol speelt". In artikel 2 kunnen we dus twee verschillende benaderingen identificeren: de ene is de erkenning van de taal die gebruikt wordt door een specifieke groep individuen; de andere is de impliciete erkenning van een deel van de aangewezen individuen als linguïstisch-culturele minderheid. Hoewel er een verwijzing is in de memorie van toelichting van het decreet naar een dergelijk aantal betrokken personen werd dit later bekritiseerd als niet-representatief. Tot op heden is er een gebrek aan accuraat onderzoek om te kunnen bepalen hoe representatief de dove en horende Vlaamse Gebarentaligen zijn binnen de totale Vlaamse populatie.

In het decreet tot wijziging van diverse bepalingen van het decreet van 5 mei 2006 houdende de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal (hierna "wijzigingsdecreet VGT"), zijn er taalkundige aanpassingen gedaan aan bepaalde termen van het decreet van 5 mei 2006, waaronder de terminologie van "Dove mensen en Vlaamse Gebarentaalgebruikers". Deze uitdrukking wordt vervangen door "dove en horende Vlaamse Gebarentaligen", en de toepassing van de impliciete erkenning van de linguïstisch-culturele minderheid wordt uitgebreid tot deze hele groep, dus inclusief horende Vlaamse Gebarentaligen, wat niet het geval was in het oorspronkelijke artikel 2.

Hoewel in de memorie van toelichting van het wijzigingsdecreet de wijziging van de terminologie in artikel 2 gerechtvaardigd wordt door de analogie met andere talen,⁶ brengt de taalkundige aanpassing toch een verandering teweeg ten aanzien van de minderheid. In het gewijzigd artikel 2 kan men aannemen dat de Vlaamse Gebarentaal de taal is van dove en horende Vlaamse Gebarentaligen, die samen een linguïstisch-culturele minderheid vormen. De beide benaderingen van het oorspronkelijk decreet worden dus geïntegreerd en de Vlaamse Gebarentaal krijgt hierdoor een sterkere bescherming, aangezien ze een identificerende rol speelt voor een grote groep van individuen in de Vlaamse Gemeenschap en in het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad.

Deze wijziging toont zo dat er een diversiteit bestaat tussen de individuen die deel uitmaken van de groep van Vlaamse Gebarentaligen, die samen bepaalde kenmerken delen⁷ zoals het gebruik van de Vlaamse Gebarentaal. De terminologie breidt dus de toepassing van het begrip "doven" op een

⁶ Ontwerp van decreet tot wijziging van diverse bepalingen van het decreet van 5 mei 2006 houdende de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal, *Parl. St.* VI. Parl. 2013-2014, nr. 2384/1, 24 januari 2014, p. 3.

⁷ J. WOODWARD, "Implications for Sociolinguistic Research among the Deaf", *Sign Language Studies* (1), 1972, pp. 1-7.

objectieve manier uit: iedere dove persoon die gebarentalig is, wordt dan beschouwd als deel van de linguïstisch-culturele minderheid.

Volgens de Adviescommissie zijn personen die "gebarentalig" zijn, zowel dove als horende personen voor wie deze taal een identificerende rol speelt . Het kan dus gaan om horende kinderen van dove ouders die gebarentaal als eerste taal geleerd hebben, of dove kinderen die gebarentaal via hun horende ouders hebben geleerd als eerste taal. Er zijn immers horende ouders van dove kinderen en dove baby's/peuters die de Vlaamse Gebarentaal nog niet geleerd hebben of pas aan het leren zijn. De vraag rijst of zij beschouwd worden als deel van de linguïstisch-culturele minderheid. De praktijk en de rechtspraak moet hierover uitsluitel geven.

2. Huidige juridische status van de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal

Artikel 2 van het decreet VGT stipuleert duidelijk niet dat de Vlaamse Gebarentaal de status van "eerste taal" en/of een gelijkaardige status krijgt als het Nederlands⁸. Het decreet VGT erkent slechts de Vlaamse Gebarentaal, en onrechtstreeks de individuen die ervan gebruik maken. De toepassing van het decreet is beperkt tot de erkenning van de taal zelf, niet tot de erkenning van een recht op taal voor de linguïstisch-culturele minderheid van dove en horende Vlaamse Gebarentaligen. De verplichtingen van de Vlaamse overheid in de Vlaamse Gemeenschap en het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad worden dus beperkt tot deze drie betekenissen: "(1) De Vlaamse overheid bevestigt de juistheid van het feit dat de Vlaamse Gebarentaal de taal is van de Dovengemeenschap in Vlaanderen, (2) de Vlaamse overheid aanvaardt het bestaan van die taal ook op juridisch vlak en behandelt ze als dusdanig en (3) de Vlaamse overheid uit haar waardering voor deze taal"⁹. De erkenning is dus beperkt tot het culturele domein: de Vlaamse Gebarentaal wordt "cultureel erkend" en dit "brengt niet automatisch rechten met zich mee"¹⁰.

De auteurs van het decreet beschouwen de erkenning als een eerste stap, of ten minste als een referentiepunt voor verdere concrete wetgeving. De bedoeling van het decreet VGT is de basis te vormen voor verdere aanpassing van de wetgeving "inzake bestuurszaken, onderwijs, werk en media", onder de bevoegdheid van het Vlaams Parlement.¹¹ Het decreet VGT vermeldt dat de Vlaamse Regering verplicht is om initiatieven te nemen "om het gebruik van de Vlaamse Gebarentaal mogelijk te maken in de verschillende gebieden die onder haar bevoegdheid ressorteren".¹² De bevoegdheid is niet gespecificeerd in dit artikel maar is juridisch gezien beperkt tot de gemeenschapsaangelegenheden van het Vlaams Parlement en de Vlaamse Regering, en sluit de gewestelijke bevoegdheden dus uit.¹³

Volgens de Raad van State vindt het decreet VGT zijn juridische basis in artikel 4,1^o van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen (hierna "BWHI"), welke de gemeenschappen bevoegd maakt voor "de bescherming en de luister van de taal".¹⁴ Dit wordt verder bevestigd door de Raad van State in haar gepubliceerd advies over het ontwerp van wijzigingsdecreet.¹⁵ Gezien artikel 4, 1° BWHI gebaseerd is op artikel 127 § 1, 1° van de Grondwet (de gemeenschapsbevoegdheid voor "culturele aangelegenheden"), wordt het toepassingsgebied ervan beperkt tot het taalgebied waar de taal erkend is, in dit geval het Nederlandse taalgebied en het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad. De erkenning van de Vlaamse Gebarentaal geldt dus niet ten aanzien van het federale niveau of ten aanzien van de andere taalgebieden (het Franse en het Duitse taalgebied). De omgekeerde redenering

⁸ Memorie van toelichting (H. STEVENS et al.) van het voorstel van decreet houdende de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal, *Parl. St. VI. Parl.* 2005-06, 15 februari 2006, nr. 729/1, p. 1.

⁹ Memorie van toelichting (H. STEVENS et al.) van het voorstel van decreet houdende de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal, *Parl. St. VI. Parl.* 2005-06, 15 februari 2006, nr. 729/1, p. 3.

¹⁰ Memorie van toelichting (H. STEVENS et al.) van het voorstel van decreet houdende de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal, *Parl. St. VI. Parl.* 2005-06, 15 februari 2006, nr. 729/1, p. 2.

¹¹ Verslag van de hoorzitting over het verzoekschrift over de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal namens de Commissie voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media uitgebracht door mevrouw Helga Stevens, *Parl. St. VI. Parl.* 2004-05, 17 mei 2005, nr. 322/1, p. 5 *in fine*.

¹² Decreet van 5 mei 2006 houdende de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal, *B.S.*, 17 juli 2006, art. 8§1.

¹³ Decreet van 5 mei 2006 houdende de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal, *B.S.*, 17 juli 2006, art. 1.

¹⁴ R.v. St., afd. wetg., 18 december 2013, nr. 54.511/3, *Parl. St. VI. Parl.* 2013-2014, nr. 2384/1, pp. 19-20.

¹⁵ R.v.St., *ibid.*, 3.1.

geldt ook, wat aangetoond wordt door het lezen van een bepaling in een resolutie voorgesteld door Mevrouw Helga Stevens (die ook het voorstel van het decreet VGT leidde): "De Vlaamse overheid erkent de Vlaamse Gebarentaal als de enige officiële gebarentaal van Vlaanderen"¹⁶.

Ten slotte verduidelijkt de Raad van State dat de bevoegdheidscategorie van artikel 4,1° BWHI de taal zelf betreft, en niet "de bescherming van de personen bij het gebruik ervan"¹⁷. De Raad van State baseert zich daarvoor op een arrest van het Grondwettelijk Hof, waarin dit laatste artikel 4,1° BWHI van toepassing acht op "de bescherming van de taal, als een cultuurmiddel, en niet de bescherming van de personen bij het gebruik ervan"¹⁸.

In dit kader is het duidelijk dat de linguïstisch-culturele minderheid van Vlaamse Gebarentaligen zich moet baseren op andere juridische instrumenten om haar erkenning en/of bescherming te krijgen, behalve dan wat de ontwikkeling en de stimulering van de Vlaamse Gebarentaal betreft. De Raad van State preciseert ook verder dat het decreet geen rechten toekent of verplichtingen oplegt inzake het gebruik van de taal¹⁹. Dergelijke rechten worden echter wel toegekend door het Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap (hierna "IVRPH"). En meer bepaald in artikel 21(e), dat van toepassing is in Vlaanderen sinds 1 augustus 2009 nadat het Vlaams Parlement het verdrag op 8 mei 2009 goedgekeurd heeft²⁰ en de Belgische Staat het op 2 juli 2009 geratificeerd heeft²¹.

¹⁶ Voorstel van resolutie (VAN DEN BRANDE L. et al.) betreffende de Grondwet voor Vlaanderen, *Parl. St.* VI. Parl. 2005-06, 1 maart 2006, nr. 747/1, p. 8.

¹⁷ R.v. St., afd. wetg., 18 december 2013, nr. 54.511/3, *Parl. St.* VI. Parl. 2013-2014, nr. 2384/1, 3.3.

¹⁸ GwH, nr. 17/86, 26 maart 1986, 3.B.3.

¹⁹ R.v.St., *id.*, 3.4.

²⁰ Decreet van 8 mei 2009 houdende instemming met het verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, en het facultatief protocol bij het verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, opgemaakt in New York op 13 december 2006, *B.S.*, 3 augustus 2009.

²¹ Wet van 13 mei 2009 houdende instemming met volgende Internationale Akten : — Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, — Facultatief Protocol bij het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, aangenomen te New York op 13 december 2006, *B.S.*, 22 juli 2009.

3. Stand van zaken voor de Vlaamse Gebarentaal

A. Internationaal recht

1. Verenigde Naties

a) *Het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten*

Het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten (hierna "BUPO-Verdrag") is een bindende internationaalrechtelijk instrument inzake de rechten van minderheden. Het heeft directe werking in de Belgische rechtsorde. Artikel 27 luidt als volgt: "In Staten waar zich etnische, godsdienstige of linguïstische minderheden bevinden, mag aan personen die tot die minderheden behoren niet het recht worden ontzegd, in gemeenschap met de andere leden van hun groep, hun eigen cultuur te beleven, hun eigen godsdienst te belijden en in de praktijk toe te passen, of zich van hun eigen taal te bedienen"²².

Artikel 27 van het BUPO-verdrag geeft geen definitie van "minderheid". Over deze definitie bestaat nog steeds geen consensus. De rechtspraak van het Mensenrechtencomité over artikel 27 laat aan de lidstaten een zekere beoordelingsvrijheid bij het invullen van dit begrip. Niettemin zijn er volgens Vandernoot twee constitutieve elementen waarmee men rekening dient te houden: (1) de minderheid wordt bepaald in vergelijking met de meerderheid die numeriek groter is (kwantitatief of objectief) en (2) er moet een gedeeld samenhorigheidsgevoel zijn bij de leden van de minderheid (kwalitatief of subjectief)²³. Volgens Capotorti moeten de leden van de minderheid dezelfde etnische, godsdienstige of taalkundige/linguïstische karakteristieken met elkaar delen, en moeten deze van de meerderheidskenmerken verschillen. Voorts moeten de leden van de minderheid samen hun cultuur, tradities, godsdienst of taal wensen te beschermen (samenhorigheid)²⁴. Dit zijn slechts enkele van de definities uit de rechtsleer, er zijn er nog vele anderen²⁵. Volgens Vandernoot is er een dialectiek tussen het minderheidsgevoel en het vormen van een minderheidsidentiteit, die de diepe relatie illustreert tussen het begrip van taal en het begrip van minderheid.²⁶

Hoewel het niet de bedoeling was van de opstellers van het verdrag om in artikel 27 afdwingbare rechten toe te kennen, is dit intussen veranderd²⁷. Het artikel verschilt van artikel 26 van hetzelfde verdrag, waarin het principe van de gelijkheid en non-discriminatie is opgenomen. Artikel 27 heeft als doel de verdragspartijen te verplichten om de rechten van de leden van minderheden te respecteren

²² Internationaal Verdrag van 16 december 1966 inzake burgerrechten en politieke rechten, bekrachtigd door België op 21 april 1983, *B.S.*, 6 juli 1983, art. 27.

²³ A. ALEN & K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Deurne, Kluwer, 1995, nr. 304.

²⁴ F. CAPOTORTI F., *Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*, New York, United Nations Publication, 1991, nr. 568. CLEMENT, p. 725.

²⁵ F. RIGAUX, "Mission impossible: la définition de la minorité", *RTDH*, 2007, pp. 155-175; P. VANDERNOOT, "Les aspects linguistiques du droit des minorités", *Revue Trimestrielle des Droits de l'Homme*, 1997, pp. 314-15.

²⁶ P. VANDERNOOT, "Les aspects linguistiques du droit des minorités", *Revue Trimestrielle des Droits de l'Homme*, 1997, p. 314.

²⁷ Human Rights Committee, General Comment 23, Article 27, Fiftieth session, 1994, U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.1 at 38.

en hen te beschermen tegen iedere overheidsinstantie en elk individu dat hen hun rechten wil ontzeggen. Er is sprake van zowel negatieve als positieve verplichtingen in hoofde van de verdragspartijen. De positieve verplichtingen voor de verdragspartijen werden door het Mensenrechtencomité vastgelegd in haar Algemene Aanbeveling 23 inzake de toepassing van artikel 27²⁸. Volgens het Comité hebben de verdragspartijen een positieve plicht om de leden van de linguïstische minderheid te beschermen tegen de ontkenning of de schending van hun recht om hun taal te gebruiken en te beleven door derde partijen of individuen in hun staat²⁹. Verder is het de plicht van de verdragspartijen om de leden van de minderheid te beschermen tegen discriminatie ten opzichte van zij die geen lid zijn van de minderheid. Dit wordt dan een positieve plicht in het kader van het recht van artikel 27, dat inhoudt dat de identiteit van een minderheid en de rechten van hun leden om hun eigen taal te hebben en te ontwikkelen in hun gemeenschap moet worden beschermd³⁰.

Artikel 27 is van toepassing op dove en horende Vlaamse Gebarentaligen, in de zin van artikel 30 IVRPH die een hedendaagse lezing geeft van artikel 27³¹. De verwijzing naar "minderheid" is aanwezig, wat ruimte geeft tot interpretatie verleend door het BUPO-Verdrag en het IVRPH. De decreetgever heeft dus al het opzet dat dove en horende Vlaamse Gebarentaligen wel leden van een minderheid vormen, en daardoor zou de wetgever of de decreetgever verdere acties moeten ondernemen zoals vermeld in artikel 27: o.a. maatregelen nemen om het gebruik en de ontwikkeling van de gebarentaal in de dovengemeenschap te bevorderen³². Artikel 27 is van toepassing zowel op het federale niveau als op de niveaus van de gemeenschappen en de gewesten, telkens binnen de grenzen van hun respectieve bevoegdheden³³. De verdragspartij is niet verplicht om bijvoorbeeld publieke dienstverlening in de minderheidstaal te voorzien³⁴.

b) Het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap

Het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap (hierna "IVRPH") is een van de negen kerninstrumenten voor de mensenrechten, en kent voor de eerste keer rechten aan dove mensen toe. Hoewel dit instrument hun rechten in het kader van handicap bepaalt, bevat het verdrag ook enkele bepalingen die van linguïstische en culturele aard zijn. Door deze bepalingen krijgt de gemeenschap van gebarentaligen de kans om haar rechten een plaats te geven in het taalminoriteitenbeleid.³⁵

Het IVRPH is het eerste internationale instrument dat expliciet naar gebarentalen verwijst. In dit verdrag worden gebarentalen beschouwd als talen, naast gesproken en andere vormen van niet-gesproken taal (artikel 2). Het is het resultaat van het belangenbehartigingswerk van de World Federation of the Deaf (WFD) en Dove vertegenwoordigers in de Staten en/of niet-gouvernementele

²⁸ Human Rights Committee, General Comment 23, *ibidem*.

²⁹ Human Rights Committee, General Comment 23, *ibidem*, §6.1.

³⁰ Human Rights Committee, General Comment 23, *ibidem*, §6.2.

³¹ A. D'ESPALLIER, S. SOTTIAUX & J. WOUTERS, *De doorwerking van het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap*, Antwerpen-Cambridge, Intersentia, 2014, p. 47

³² A.-M. MUHLKE, "The Right to Language and Linguistic Development: Deafness from a Human Rights Perspective", *Virginia Journal of International Law*, vol. 40, 1999-2000, p. 741.

³³ P. VANDERNOOT, "Les aspects linguistiques du droit des minorités", *Revue Trimestrielle des Droits de l'Homme*, 1997, p. 321.

³⁴ A. ALEN & K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Deurne, Kluwer, 1995, nr. 304.

³⁵ S. BATTERBURY, "Language justice for Sign Language Peoples: the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities", *Language Policy*, vol. 11(3), 2012, p. 258.

organisaties.³⁶ Deze eis werd reeds op 24 juni 2003 door de WFD opgenomen in haar position paper, net voor de oprichting van de Werkgroep van het Ad Hoc Committee.³⁷ L. KAUPPINEN en M. JOKINEN, vertegenwoordigers van de WFD tijdens de onderhandelingen, hanteerden de volgende definitie van taal: "Language is the systematic use of sounds, signs or written symbols to represent things, actions, ideas, and states, shared and understood by members of a linguistic community. Following this definition, linguists consider sign language a natural language".³⁸ Dit was de basis die de WFD gebruikte om andere organisaties van personen met een handicap en lidstaten te overtuigen van het belang van de implicaties van de term gebarentaal in de definitie van "talen".

(1) Artikel 2: Definitie van talen

Het Ad Hoc Committee³⁹ was zich al bewust van het belang van deze bepaling, aangezien organisaties van personen met een handicap, waaronder WFD, reeds meermaals beargumenteerd hadden dat de bepaling linguïstische rechten aan gebarentaligen toekent⁴⁰. In de besprekingen rond het artikel 2 (draft artikel 3), heeft de organisatie Landmine Survivors Network vermeld dat gebarentaalrechten deel van de linguïstische rechten zouden moeten worden door te verwijzen naar de relevante bepalingen uit andere mensenrechteninstrumenten. Het ging onder meer om de volgende artikels: artikel 27 van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten en artikel 30 van het Internationaal Verdrag inzake de rechten van het kind⁴¹.

Artikel 2 bevat definities die als leidraad kunnen dienen bij de interpretatie van het Verdrag.⁴² Waar het begrip "talen" wordt vermeld in het IVRPH, dient men hieronder ook gebarentaal te verstaan. Volgens D'Espallier kan deze definitie ook van toepassing zijn bij de interpretatie van andere instrumenten.⁴³ De vermelding van gebarentaal bij de definitie van talen in het IVRPH zou inderdaad een inspiratiebron kunnen zijn voor de toepassing van andere instrumenten waarin er sprake is van de bescherming en bevordering van taalrechten.

(2) Artikel 21: Erkenning van het gebruik van gebarentalen

³⁶ M. WHEATLEY & A. PABSCH, *Sign Language Legislation in the European Union - Edition II*, Brussels, European Union of the Deaf, 2012, p. 27.

³⁷ WORLD FEDERATION OF THE DEAF (WFD), Position Paper regarding the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities, 24 juni 2003, beschikbaar op: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/contrib-wfd.htm>.

³⁸ L. KAUPPINEN & M. JOKINEN, "Including Deaf Culture and Linguistic Rights", M. Sabatello and M. Schulze (eds.), *Human Rights and Disability Advocacy*, University of Pennsylvania Press, 2013, p. 140.

³⁹ Het 'Ad Hoc Committee' is het tijdelijke opgerichte comité (tussen 2002 en 2006) met als enige doel het ontwikkelen en het schrijven van de tekst van het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap dat op 13 december 2006 werd geadopteerd door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties.

⁴⁰ WORLD FEDERATION OF THE DEAF (WFD), Position Paper regarding the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities, 24 juni 2003, beschikbaar op: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/contrib-wfd.htm>.

⁴¹ Ad Hoc Committee, Compilation of comments on articles of the draft text of the Working Group, p. 13, beschikbaar op: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/drafttextcomments.doc>

⁴² A. D'ESPALLIER, S. SOTTIAUX & J. WOUTERS, *De doorwerking van het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap*, Antwerpen-Cambridge, Intersentia, 2014, p. 62.

⁴³ A. D'ESPALLIER, S. SOTTIAUX & J. WOUTERS, *ibidem*.

Artikel 21 IVRPH handelt over de erkenning en de bevordering van het gebruik van gebarentalen, waartoe Staten die Partij zijn zich moeten engageren. Deze verplichting was een van de belangrijkste lobbydoelen van de WFD in de onderhandelingen met het Ad Hoc Committee. L. Kauppinen en M. Jokinen hebben vermeld dat één van de lobbypunten "recognition of sign languages and facilitating their use in national legislations" was.⁴⁴

Artikel 21 IVRPH vereist positieve maatregelen van de staten: zij dienen bepaalde stappen te zetten om de vereisten van het Verdrag te verwezenlijken. Deze bepaling dient niet onmiddellijk te worden gerealiseerd, maar er moeten wel minimale stappen worden gezet, met het oog op een progressieve realisatie.⁴⁵ Van staten die voldoende middelen hebben, wordt verwacht dat zij de erkenning van gebarentalen tot stand brengen. Dit blijkt uit de initiële Algemene Aanbevelingen van het Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap.⁴⁶

Het Comité heeft regelmatig Staten gevraagd en/of geadviseerd stappen te ondernemen om de erkenning van hun gebarentaal tot stand te brengen. Ook heeft het comité regelmatig Staten geprezen wanneer zij tot de erkenning van hun gebarentaal waren overgegaan⁴⁷. Hieruit kan men afleiden dat de minimumstappen voor de toepassing van artikel 21(e) IVRPH de voorbereiding van de erkenning of de erkenning zelf van gebarentalen zijn. Belangrijk om te vermelden is dat het Comité artikel 21 (e) nader interpreteert wanneer het een Staat vraagt en/of adviseert om de gebarentaal te erkennen. Zo heeft het gevraagd om gebarentaal als een van de officiële talen van het land te erkennen.⁴⁸ In haar Algemene Aanbeveling voor Zweden heeft het Comité dat land geprezen voor haar erkenning van de Zweedse gebarentaal en voor het feit dat het deze laatste juridisch op gelijke voet stelt met de vijf nationale minderheidstalen.⁴⁹ Er moet wel rekening gehouden worden met het feit dat het nog niet in de praktijk te zien is. Het Comité ziet dit als een zeer belangrijke stap: gebarentaal dient erkend te worden als een officiële taal of minderheidstaal. Artikel 21(e) IVRPH omvat niet alleen de erkenning van gebarentalen, maar ook de bevordering van het gebruik van gebarentalen.

Aangezien het VN-Verdrag in zijn geheel moet worden gelezen, rijst de vraag of artikel 21 toepasbaar is op andere verplichtingen van het VN-verdrag, die het recht op gebarentaal al dan niet vermelden. Artikel 21 wordt immers als één van de specifieke verplichtingen van het verdrag gedefinieerd, anders

⁴⁴ L. KAUPPINEN & M. JOKINEN, "Including Deaf Culture and Linguistic Rights", M. Sabatello and M. Schulze (eds.), *Human Rights and Disability Advocacy*, University of Pennsylvania Press, 2013, p. 140.

⁴⁵ A. D'ESPALLIER, S. SOTTIAUX & J. WOUTERS, *id.* p. 42.

⁴⁶ Onder andere: Committee on the Rights of Persons with Disabilities, *Concluding Observations on the initial report of Hungary*, CRPD/C/HUN/CO/1; Committee on the Rights of Persons with Disabilities, *Concluding Observations on the initial report of Paraguay*, CRPD/C/PAR/CO/1; Committee on the Rights of Persons with Disabilities, *Concluding Observations on the initial report of Azerbaijan*, CRPD/C/AZE/CO/1.

⁴⁷ Onder andere: Committee on the Rights of Persons with Disabilities, *Concluding Observations on the initial report of New Zealand*, CRPD/C/NZL/CO/1; Committee on the Rights of Persons with Disabilities, *Concluding Observations on the initial report of Denmark*, CRPD/C/DEN/CO/1; Committee on the Rights of Persons with Disabilities, *Concluding Observations on the initial report of Sweden*, CRPD/C/SWE/CO/1; Committee on the Rights of Persons with Disabilities, *Concluding Observations on the initial report of Costa Rica*, CRPD/C/CRI/CO/1.

⁴⁸ Committee on the Rights of Persons with Disabilities, *Concluding Observations on the initial report of Azerbaijan*, CRPD/C/AZE/CO/1.

⁴⁹ Committee on the Rights of Persons with Disabilities, *Concluding Observations on the initial report of Sweden*, CRPD/C/SWE/CO/1.

dan de artikelen 3 tot en met 9, die algemene verplichtingen bevatten.⁵⁰ Om duidelijkheid te verschaffen, heeft het Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap in zijn Algemene Opmerking 2 bepaald dat de erkenning en bevordering van het gebruik van gebarentalen ook geldt ten aanzien van de artikels 24 (onderwijs), 27 (werk), 29 (politiek en openbaar leven) en 30 (cultuur) van het Verdrag.⁵¹ Hierdoor wordt duidelijk dat de staten de erkenning van gebarentaal en de bevordering van haar gebruik in deze domeinen moeten garanderen. Deze aanbeveling verschaft duidelijkheid: artikel 21(e) is van toepassing bij de meerderheid van artikels in het IVRPH, ook artikels waar er geen vermelding is van gebarentaal. Hierdoor kan men begrijpen dat de erkenning van gebarentalen de basis vormt voor de verwezenlijking van andere mensenrechten in het leven van gebarentaligen.

Terwijl het Comité vaak de Staten prijst als ze de erkenning van de gebarentaal tot stand brengen, (sinds 2013 bij elke staat die tot erkenning is overgegaan), heeft het Comité geen melding gemaakt van de erkenning van de Vlaamse en Frans-Belgische gebarentalen in haar Lijst met Aandachtpunten (List of Issues) en Algemene Aanbevelingen met betrekking tot het verslag van de Belgische staat.⁵² In het verslag van België wordt de erkenning van deze gebarentalen vermeld bij de toelichting van de maatregelen die de Belgische overheden ondernomen hebben om gebarentalen te erkennen op de verschillende niveaus (Vlaams Gewest en Vlaamse Gemeenschap, Waals Gewest, Brussels Hoofdstedelijk Gewest, en Franse Gemeenschap).⁵³ In dit verslag beschouwt men dove mensen als een erkende linguïstische en culturele minderheidsgroep, voor wie het gebruik van de Vlaamse Gebarentaal (VGT) een identificerende factor is. VGT wordt gedefinieerd als de natuurlijke gestueel-visuele taal van dove en horende Vlaamse Gebarentaligen in de Vlaamse Gemeenschap en het tweetalige Brusselse Gewest. Het is duidelijk dat gebarentaal hier niet gezien wordt als een toegankelijkheidsrecht van dove mensen, maar wel als een linguïstisch-cultureel recht.

Het is belangrijk te weten dat artikel 4 § 5 IVRPH stipuleert dat de bepalingen van het VN-verdrag zich zonder beperking of uitzondering uitstrekken tot alle delen van de federale Staten. Bijgevolg rijst de vraag of de erkenning van gebarentalen niet op alle niveaus van de Belgische staat dient te gebeuren. Waarom het Comité geen commentaar of opmerking gegeven heeft over de niet-erkenning van gebarentalen op het federale niveau, blijft een vraag.

(3) Artikel 30: Culturele en linguïstische identiteit

Artikel 30 garandeert de erkenning van de specifieke culturele en linguïstische identiteit van personen met een handicap. Hoewel deze bepaling op iedere persoon met een handicap van toepassing is, begrijpt men dat deze bepaling eerst en vooral op gebarentaligen van toepassing is, doordat er verwezen wordt naar gebarentalen en dovencultuur. Hierdoor impliceert deze bepaling dat gebarentaligen een taalkundige en culturele minderheid vormen, en dat staten erkenning en

⁵⁰ A. D'ESPALLIER, S. SOTTIAUX & J. WOUTERS, *De doorwerking van het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap*, Antwerpen-Cambridge, Intersentia, 2014, p. 57.

⁵¹ Committee on the Rights of Persons with Disabilities, *General Comment N°2 on the article 9 on accessibility*, CRPD/C/GC/2, §38.

⁵² Committee on the Rights of Persons with Disabilities, *Concluding Observations on the initial report of Belgium*, CRPD/C/BEL/CO/1.

⁵³ Committee on the Rights of Persons with Disabilities, *Initial Report submitted by Belgium on 28 July 2011 on the implementation of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, CRPD/C/BEL/1.

ondersteuning moeten geven. Het IVRPH verbindt de staten ertoe om beide vormen van erkenning te realiseren: erkenning van de gebarentaal en erkenning van de taalkundige en culturele minderheid.

De specifieke bepaling van artikel 30 heeft directe werking volgens D'Espallier, daar de bepaling een hedendaagse lezing vormt van wat er in het reeds vermelde artikel 27 van het Internationaal verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten is bepaald.⁵⁴ Artikel 30 bepaalt niet alleen dat leden van de culturele en taalkundige minderheid, die gevormd wordt rond de gebarentaal en dovencultuur, het recht moeten hebben om hun cultuur te beleven en hun taal te gebruiken, en dit met andere leden van hun gemeenschap. Ze krijgen ook het recht om hun cultuur en taal buiten hun gemeenschap te beleven en te gebruiken, aangezien hun cultuur en taal erkend en ondersteund moet worden door de staten.⁵⁵

Aangezien artikel 27 van het BUPO-Verdrag beschouwd wordt als een artikel met directe werking in de Belgische rechtsorde, dient aan artikel 30 §4 IVRPH eveneens directe werking in de Belgische rechtsorde toe te komen. Dit is niet het geval voor de andere onderdelen van artikel 30.⁵⁶ De bepaling heeft directe werking, ook al heeft de overheid nog geen initiatief genomen om de toepassing ervan te verwezenlijken.⁵⁷ Individuen ontleen inroepbare rechten aan deze bepaling. Zij kan dus de basis vormen voor een gerechtelijke procedure.

(4) Artikel 24: Recht op onderwijs in gebarentaal

Wanneer er sprake is van het recht om zijn eigen cultuur te beleven of zich van zijn eigen taal te bedienen, mag niet worden vergeten dat het allerbelangrijkste domein waarin mensen de cultuur en/of de taal kunnen verwerven, het onderwijs is. In artikel 24 van het VN-verdrag krijgen dove personen deze mogelijkheid, hoewel het gehele artikel wel bekeken kan worden vanuit een handicap-perspectief. Verschillende elementen van 24 IVRPH gaven aanleiding tot discussie in de schoot van het Ad Hoc Comité. Enerzijds waren er zij die het recht op inclusief onderwijs via individuele maatregelen (zoals redelijke aanpassingen) voor iedere leerling met een handicap wilden toekennen. Anderzijds waren er vertegenwoordigers uit de dove, blinde en doofblinde gemeenschap die het recht op specifieke taalkundige omgevingen wilden aankaarten. De bedoeling was om geschikte omgevingen in het onderwijs voor dove en doofblinde leerlingen te creëren, om hen zo de mogelijkheid te geven om de gebarentaal in communicatie met hun peers en met gebarentalige (en dove) leraren te verwerven, en daardoor ook hun culturele identiteit te kunnen ontwikkelen. Dit perspectief, dat vooral vanuit een collectief/gemeenschappelijk visie vertrekt, vinden we terug in paragraaf 3 (b) en (c) van artikel 24. Volgens deze bepaling moeten dove leerlingen niet verplicht worden om gebarentaal te leren, maar moet het leren van de taal wel gefaciliteerd worden door de verdragspartijen. Opdat deze de linguïstische identiteit van dove leerlingen kunnen bevorderen, moeten zij hen in contact brengen met de andere leden van hun gemeenschap. Hieruit kunnen we de conclusie trekken dat in het onderwijs, dove leerlingen in contact moeten worden gebracht met andere dove leerlingen, met dove rolmodellen en met dove leraren of ander doof onderwijspersoneel.

⁵⁴ A. D'ESPALLIER, S. SOTTIAUX & J. WOUTERS, *De doorwerking van het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap*, Antwerpen-Cambridge, Intersentia, 2014, p. 47

⁵⁵ A. D'ESPALLIER, S. SOTTIAUX & J. WOUTERS, *ibidem*, p. 47 en p. 57.

⁵⁶ A. D'ESPALLIER, S. SOTTIAUX & J. WOUTERS, *ibidem*, p. 57.

⁵⁷ A. D'ESPALLIER, S. SOTTIAUX & J. WOUTERS, *De doorwerking van het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap*, Antwerpen-Cambridge, Intersentia, 2014, p. 13.

Volgens het Comité inzake de rechten van personen met een handicap bevat artikel 24 § 3 IVRPH het recht van dove en slechthorende leerlingen om gebarentaal te leren en de plicht van de autoriteiten om de linguïstische identiteit van de dovensamenleving in het onderwijs te erkennen en te bevorderen.⁵⁸ Het artikel werd geschreven naar aanleiding van de UNESCO Conventie tegen discriminatie in het onderwijs⁵⁹. Artikel 5§1 (c) van deze conventie kent nationale minderheden het recht toe om hun eigen onderwijs te organiseren alsook om hun eigen taal te gebruiken of te onderwijzen. De toepassing van dit recht is echter niet absoluut en hangt af van de omstandigheden inzake het onderwijsbeleid in de betrokken staat.⁶⁰ Aan dit recht zijn ook voorwaarden verbonden, die maken dat de minderheden de onderwijsvorm die hierboven besproken werd kunnen volgen, maar waardoor zij zich tevens de taal en cultuur van de meerderheid moeten eigen maken, zodat ze volwaardig kunnen deelnemen aan de samenleving. Als deze principes vertaald worden naar de positie van dove leerlingen, betekent dit dat er onderwijs in gebarentaal (samen met de geschreven taal van het land en dus als vorm van tweetalige onderwijs) mag plaatsvinden en door de gebarentalige minderheid mag georganiseerd worden, met inachtneming van het onderwijsbeleid van de verdragsstaat. De staat moet er voor zorgen dat deze mogelijkheid werkelijkheid kan worden en moet ervoor waken dat het recht van dove leerlingen op onderwijs in hun eigen taal en cultuur hen niet ontzegd wordt. Door de koppeling tussen artikel 24 § 3 van het VN-verdrag en artikel 5 § 1(c) van de UNESCO Conventie, dat het Comité voorgesteld heeft, mogen we ervan uitgaan dat de staat verplicht is om dit minderheidsonderwijs in haar onderwijssysteem te vergemakkelijken en te bevorderen.

c) *Het VN-Verdrag inzake de rechten van het kind*

Nog voor dat het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap werd opgesteld en goedgekeurd, had het Comité inzake de rechten van het kind reeds een Algemene Aanbeveling gepubliceerd inzake de rechten van kinderen met een handicap. Deze aanbeveling had betrekking op de artikelen 2 en 23 van het Verdrag inzake de rechten van het kind.⁶¹ Het Comité stelde dat het van belang is dat de familie van het kind met een handicap een gemeenschappelijke taal gebruikt, zodat de ouders en broers/zussen van het kind met het kind kunnen communiceren, met name in gebarentaal, in het geval van een doof kind⁶².

Dit principe werd spijtig genoeg niet expliciet overgenomen in het ontwerpproces van het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap. Maar aangezien dit Verdrag in haar artikelen 24 § 3(b) en 30 § 4 een nieuw perspectief hanteert dat dove personen beschouwt als individuen die een taalkundige en culturele identiteit delen met de dovensamenleving, zouden andere mensenrechtenbepalingen inzake linguïstische minderheden van toepassing kunnen zijn.

⁵⁸ Committee on the Rights of Persons with Disabilities, Draft General Comment no. 4 on Article 24 - The Right to inclusive education, §34 (b), beschikbaar op:

<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/GCRightsEducation.aspx>.

⁵⁹ Committee on the Rights of Persons with Disabilities, *ibidem*.

⁶⁰ UNESCO Conventie van 14 december 1960 tegen discriminatie in het onderwijs, art. 5 §2.

⁶¹ Artikel 2 inzake non-discriminatie en artikel 23 inzake kinderen met een handicap.

⁶² Committee on the Rights of the Child, *General Comment N°9 on the right of children with disabilities*, CRC/C/GC/9, §41.

Volgens artikel 30 van het Verdrag inzake de rechten van het kind mogen de verdragspartijen kinderen die behoren tot taalkundige minderheden, het recht niet ontzeggen om hun cultuur en het gebruik van hun taal te beleven in gemeenschap met andere leden van hun minderheid⁶³. Het artikel houdt slechts een negatieve plicht in voor de verdragspartijen, aangezien het beperkt is tot het niet verbieden of niet onmogelijk maken voor dove kinderen om hun gebarentaal te gebruiken in de dovengemeenschap. Van positieve verplichtingen is hier geen sprake. De verdragspartijen zijn niet verplicht om actieve stappen te ondernemen om dit recht bevorderen. Er is dus, bijvoorbeeld, geen sprake van het recht om gebarentaal te leren en het artikel verplicht de verdragspartijen ook niet om een linguïstische minderheid te helpen met het ontwikkelen van het gebruik van haar taal samen met andere (nieuwe) leden⁶⁴. Vanwege de gelijkaardige inhoud van artikel 30 en artikel 27 van het internationaal verdrag inzake de burgerrechten en politieke rechten, verwijzen we voor meer informatie naar de analyse van die bepaling..

Het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind erkent het recht van ieder kind op onderwijs (art. 27). Volgens artikel 28 moeten de verdragspartijen waarborgen dat het onderwijs gericht is op het respect voor de eigen culturele identiteit, taal en waarden van het kind, alsook de nationale waarden van het land of van het land van herkomst of nog andere beschavingen⁶⁵. Er moet dus aandacht zijn voor het respect voor verschillende groepen en de dialoog tussen deze groepen via de waarden die door het onderwijs doorgegeven moeten worden⁶⁶. Deze plicht heeft geen directe werking ten aanzien van de ouders, die overigens geen recht hebben om het leerplan van hun kind zelf op te bouwen.

2. De UNESCO-Conventie ter bescherming van immaterieel cultureel erfgoed

De UNESCO-Conventie voor de bescherming van immaterieel cultureel erfgoed heeft niet alleen het doel immaterieel cultureel erfgoed te beschermen, maar ook respect voor dit erfgoed, bewustwording en wederzijdse waardering op lokaal, nationaal en internationaal niveau te weeg te brengen⁶⁷. Door het beschermen van immaterieel cultureel erfgoed garanderen de Staten dat er culturele diversiteit en duurzame ontwikkeling is⁶⁸. De conventie werd goedgekeurd op 17 oktober 2003 en wordt soms beschouwd als een aanvulling op de UNESCO-Conventie ter bescherming van het onroerend (wereld) erfgoed van 1972⁶⁹. In artikel 2 wordt het immaterieel cultureel erfgoed gedefinieerd, waarbij gesteld wordt dat dit erfgoed zich in specifieke domeinen/categorieën manifesteert, waaronder in "orale tradities en uitdrukkingen, inclusief taal als een vehikel van immaterieel cultureel erfgoed"⁷⁰. In hetzelfde artikel is er een definitie van "bescherming" die maatregelen betreft die bedoeld zijn om de

⁶³ Internationaal Verdrag van 20 november 1989 inzake de Rechten van het Kind, art. 30.

⁶⁴ A.-M. MUHLKE, "The Right to Language and Linguistic Development: Deafness from a Human Rights Perspective", *Virginia Journal of International Law*, vol. 40, 1999-2000, p. 741.

⁶⁵ Internationaal Verdrag van 20 november 1989 inzake de Rechten van het Kind, art. 28 (c).

⁶⁶ Committee on the Rights of the Child, *General Comment N°1 on Art. 29(1): The Aims of Education*, CRC/GC/2001/1 §4.

⁶⁷ UNESCO Conventie van 17 oktober 2003 voor de bescherming van immaterieel cultureel erfgoed, art. 1.

⁶⁸ Vlaams Minister van Cultuur Joke Schauvliege, "Een beleid voor immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen - Visienota", *Immaterieel Cultureel Erfgoed*, December 2010, p. 8.

⁶⁹ JACOBS M., "De operationele richtlijnen van 2010 voor een UNESCO-Conventie uit 2003", *FARO*, 3(4), 2010, p. 41.

⁷⁰ UNESCO Conventie van 17 oktober 2003 voor de bescherming van immaterieel cultureel erfgoed, art. 2§2(a).

leefbaarheid van immaterieel cultureel erfgoed te verzekeren: "de identificatie, de documentatie, het wetenschappelijke onderzoek, de bewaring, de bescherming, de promotie, de versterking, de overdracht van immaterieel cultureel erfgoed, in het bijzonder door formeel en niet-formeel onderwijs, en het revitaliseren van verschillende aspecten van dat erfgoed"⁷¹. Hierdoor wordt immaterieel cultureel erfgoed niet alleen beschermd door de registratie ervan in lijsten (zowel op internationaal als nationaal niveau), of het behouden van de "authentieke" of "oudere" vorm, maar ook door de acties van staten die het mogelijk maken om het erfgoed verder te ontwikkelen⁷². De staten moeten dus garanderen dat gemeenschappen, groepen of individuen die immaterieel cultureel erfgoed creëren, in stand houden en/of overbrengen, het verder kunnen doorgeven⁷³. Zij moeten betrokken worden bij de acties die de staten leiden om immaterieel cultureel erfgoed te behouden⁷⁴. Een van de acties betreft het onderwijzen van, informeren over en bewustmaken van het erfgoed bij een breed publiek, maar ook het specifieke onderwijzen en trainen in de betrokken gemeenschappen en groepen⁷⁵. In haar rapport inzake het behoud en de bevordering van de culturele diversiteit, heeft de UNESCO gebarentaal beschouwd als deel van de minderheidstalen⁷⁶.

België, en meer precies de Vlaamse, Franse en Duitstalige Gemeenschap, heeft de Conventie geratificeerd en na de publicatie van operationele richtlijnen heeft de Vlaamse Gemeenschap een inventaris van immaterieel cultureel erfgoed opgesteld. Een van de elementen is de Vlaamse Gebarentaal, die door de minister van Cultuur in 2008 toegevoegd werd. Door het feit dat de Vlaamse Gebarentaal de taal van "zo'n zesduizend Vlamingen" is die erkend is in Vlaanderen, en die een cruciaal element van de identiteit van dove personen en de basis van de "dovencultuur" vormt, kwam ze in aanmerking voor de toepassing van artikel 2 van de UNESCO-Conventie, aangezien ze een vehikel van immaterieel cultureel erfgoed is⁷⁷. Door de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal heeft de Vlaamse overheid de verplichting om deze te beschermen, en dit onder de brede betekenis die eerder toegelicht werd. De minister van Cultuur publiceerde in 2010 een toekomstvisie op het Vlaams beleid voor het immaterieel cultureel erfgoed die gebaseerd is op de UNESCO-Conventie⁷⁸. Hierin heeft de Vlaamse minister aangeraden dat er meer acties ondernomen zouden worden om het erfgoed te beschermen en te waarborgen, waaronder de uitbouw van een uitgebreider instrument dan de huidige inventaris en ook het verstrekken van immaterieel cultureel erfgoed "in het onderwijscurriculum, in het opleidingsaanbod van de VDAB, in het cursusaanbod van de socioculturele verenigingen en van de amateurkunstenorganisaties"⁷⁹. Er is dus een politieke wens om immaterieel cultureel erfgoed te behouden, alsook om door te geven aan toekomstige generaties.

⁷¹ UNESCO Conventie van 17 oktober 2003 voor de bescherming van immaterieel cultureel erfgoed, art. 2§3.

⁷² Vlaams Minister van Cultuur Joke Schauvliege, "Een beleid voor immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen - Visienota", *id.*, pp. 17-18.

⁷³ Vlaams Minister van Cultuur Joke Schauvliege, "Een beleid voor immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen - Visienota", *id.*, pp. 18-19.

⁷⁴ UNESCO Conventie van 17 oktober 2003 voor de bescherming van immaterieel cultureel erfgoed, art. 15.

⁷⁵ UNESCO Conventie van 17 oktober 2003 voor de bescherming van immaterieel cultureel erfgoed, art. 14 (a) (i) en (ii).

⁷⁶ Ad Hoc Committee on the Rights of Persons with Disabilities, Daily Summary related to Draft Article 24: Participation in cultural life, recreation, leisure and sport, vol. 3 (7), 13 januari 2004, beschikbaar op: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/wgsuma24.htm>

⁷⁷ <http://www.kunstenerfgoed.be/nl/inventaris-vlaanderen>

⁷⁸ <http://www.immaterieelerfgoed.be/over/beleid-in-vlaanderen>

⁷⁹ Vlaams Minister van Cultuur Joke Schauvliege, "Een beleid voor immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen - Visienota", *id.*, pp. 28-30.

In dit kader heeft het Vlaams Parlement het decreet houdende het Vlaams cultureel-erfgoedbeleid in 2012 goedgekeurd⁸⁰. Dit decreet heeft als doel om het cultureel-erfgoedbeleid uit te bouwen, en dit, onder andere, via financiële ondersteuning van organisaties, ontwikkeling en toepassing van cultureel-erfgoedpraktijken en een netwerk van cultureel-erfgoedorganisaties en cultureel-erfgoedgemeenschappen op te richten⁸¹. Hierbij is er dus een mogelijkheid voor de organisaties van dove personen om ondersteuning te krijgen of de Vlaamse Gebarentaal verder te ontwikkelen en te gebruiken in de Vlaamse Gemeenschap. Hoewel dit decreet een goede stap vooruit zet, blijft er nog de vraag of de Vlaamse overheid ook van plan is om verdere stappen van de visienota te ondernemen, waaronder het verstrekken van onderwijs of vorming van het immaterieel cultureel erfgoed bij een breed publiek, alsook bij de betrokken gemeenschap/groep/individuen.

3. Raad van Europa

a) *Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden:*

Het Europees Handvest definieert de regionale talen of talen van minderheden als talen die: "traditionally used within a given territory of a State by nationals of that State who form a group numerically smaller than the rest of the State's population, and different from the official language(s) of that State"⁸². Er is een mogelijke barrière voor de erkenning van gebarentalen als 'talen van minderheden' in de zin van het Handvest. Volgens dit laatste worden de regionale talen of talen van minderheden immers beschouwd als "gesproken talen". Maar de uitsluiting van de gebarentalen was niet de intentie van de drafters. Dit blijkt uit de aanbeveling van het parlement van de Raad van Europa dat gebarentalen een gelijkaardige bescherming moeten krijgen onder de toepassing van het Handvest.⁸³ Het parlement heeft een tweede aanbeveling gepubliceerd op 1 april 2003 om de bescherming van gebarentalen te garanderen en om verder concrete voorstellen te doen om de erkenning van gebarentalen in de lidstaten van de Raad van Europa te bevorderen⁸⁴. De bedoeling van deze tweede aanbeveling is niet alleen te wijzen op de noodzaak van de creatie van een juridisch instrument om de gebarentalen bij de lidstaten en op het Europese niveau te beschermen, het is ook héél specifiek: er moet ofwel een nieuw instrument door de de Raad van Europa worden opgesteld, dat gebarentalen specifiek beschermt, ofwel moet een aanvullend protocol in die zin aan het Europees Handvest worden toegevoegd⁸⁵. Er is dus een reële wens in het parlement van de Raad van Europa om gebarentalen onder te brengen in de categorie "regionale talen of talen van minderheden". Tot op heden heeft het Comité van de Ministers hiervoor echter nog geen concrete

⁸⁰ Decreet 2012,

http://www.kunstenenerfgoed.be/sites/default/files/uploads/pdf/131206_cultureelerfgoeddecreet2012.pdf - Cultureel erfgoed bevat zowel roerend als immaterieel erfgoed.

⁸¹ Decreet van 6 juli 2012 houdende het Vlaams cultureel-erfgoedbeleid, *B.S.*, 3 september 2012, art. 4§1.

⁸² Europees Handvest van 25 juni 1992 voor regionale talen of talen van minderheden, Comité van Ministers van de Raad van Europa, art. 1.

⁸³ Recommendation 1492 adopted by the Parliamentary Assembly on 23 January 2001 "Rights of national minorities", xiii.

⁸⁴ Recommendation 1598 adopted by the Parliamentary Assembly on 1 April 2003: "Protection of sign languages in the member states of the Council of Europe".

⁸⁵ V. KRAUSNEKER, *The protection and promotion of sign languages and the rights of their users in Council of Europe member states: Needs analysis*. Strasbourg, Council of Europe, 2008, p. 11.

actie ondernomen, behoudens het uitvoeren van twee behoefteanalyses in 2005 en 2008.⁸⁶ Intussen is het de lidstaten niet verboden om de nationale gebarentaal in hun land te vermelden in de lijst van regionale talen en/of talen van minderheden wanneer ze het Handvest ondertekenen of ratificeren.⁸⁷ Tot nu toe heeft geen enkele lidstaat gebarentaal vermeld, ook landen die gebarentaal als minderheidstaal erkend hebben (zoals Zweden of Finland, waar gebarentalen erkend worden naast andere minderheidstalen van het land).

In haar aanbeveling 1301 van 26 september 2002, heeft het Parlement van de Raad van Europa de Belgische staat aanbevolen om het Handvest te ondertekenen en ratificeren. Voorlopig heeft de Belgische staat het Handvest nog niet ondertekend noch geratificeerd. Wanneer dit gebeurt, zou het misschien mogelijk zijn om de Vlaamse Gebarentaal te laten vermelden onder de toepassing van het Handvest.

b) Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden:

België heeft het kaderverdrag op 31 juli 2001 ondertekend, nadat er meermaals aanbevelingen in die zin van de Raad van Europa gepubliceerd werden. België heeft een verklaring opgesteld bij de ondertekening, waarmee ze een dubbel voorbehoud aantekende, met als doel de toepassing van het kaderverdrag te beperken: het kaderverdrag dient zonder afbreuk aan de wetgevende normen inzake de regeling van het gebruik der talen toegepast te worden en de definitie van "nationale minderheid" dient nog te worden bepaald door de Interministeriële Conferentie voor Buitenlands Beleid (ICBB). Het kaderverdrag bevat geen definitie van "nationale minderheid". Hiervoor waren pragmatische redenen: de Raad van Europa wenste de algemene steun van alle lidstaten te krijgen⁸⁸. Het parlement van de Raad van Europa heeft criteria voorgesteld om een nationale minderheid te identificeren in haar aanbeveling 1201 van 1 februari 1993: "*(a) reside on the territory of that state and are citizens thereof ; (b) maintain longstanding, firm and lasting ties with that state ; (c) display distinctive ethnic, cultural, religious or linguistic characteristics ; (d) are sufficiently representative, although smaller in number than the rest of the population of that state or of a region of that state ; (e) are motivated by a concern to preserve together that which constitutes their common identity, including their culture, their traditions, their religion or their language*"⁸⁹. Belangrijk te weten is dat er bescherming wordt toegekend aan individuen die behoren tot een minderheid en die individueel of samen met andere leden van de minderheid rechten uitoefenen⁹⁰. Het kaderverdrag kent geen collectieve rechten toe.

⁸⁶ N. TIMMERMANS, *The Status of Sign Languages in Europe*. Strasbourg, Council of Europe Publishing, 2005.; V. KRAUSNEKER, *The protection and promotion of sign languages and the rights of their users in Council of Europe member states: Needs analysis*. Strasbourg, Council of Europe, 2008.

⁸⁷ M. WHEATLEY & A. PABSCH, *Sign Language Legislation in the European Union - Edition II*, Brussels, European Union of the Deaf, 2012, p. 35.

⁸⁸ J. CLEMENT & M. VAN DE PUTTE, "België, de minderheidsbescherming en het Kaderverdrag. Kan het Belgisch model de wereld redden?", *Tegenspraak cahier Recht en minderheden. De ene diversiteit is de andere niet*, Brugge, die Keure, 2006, p. 33.

⁸⁹ Recommendation 1201 adopted by the Parliamentary Assembly on 1 February 1993: "Additional Protocol on the rights of minorities to the European Convention on Human Rights", art. 1.

⁹⁰ J. CLEMENT & M. VAN DE PUTTE, "België, de minderheidsbescherming en het Kaderverdrag. Kan het Belgisch model de wereld redden?", *id.*, p. 34.

Het kent evenmin rechtstreeks rechten aan individuen toe.⁹¹ Het voorziet slechts in een toezichtsbevoegdheid van het comité van ministers⁹².

Als men de hogervermelde criteria leest, zou men kunnen stellen dat gebarentaalminderheden deel kunnen uitmaken van de nationale minderheden. De Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa heeft vermeld dat gebarentalen ook bescherming moeten krijgen die gelijkaardig is aan die de bescherming die beschreven staat in het Europees Handvest. Waarschijnlijk zal dat via de adoptie van een aanbeveling voor de lidstaten verkregen moet worden⁹³. Volgens Krausneker waren er aanvankelijk veel misverstanden binnen de Raad van Europa, maar is er binnen de Raad nu een veranderingsproces wat de juridische bescherming van de gebarentalen betreft⁹⁴. De gebarentalen kunnen niet alleen beschouwd worden als talen van minderheden of regionale talen, maar ook hun gebruikers kunnen als nationale minderheden bekeken worden. Tot nu toe heeft echter geen enkel land de gebarentalen beschermd onder de toepassing van het kaderverdrag, hoewel er een paar landen zijn die inspanning gedaan hebben om hun acties inzake gebarentalen of hun gebruikersminderheden in hun juridische stelsel te rechtvaardigen in de verslagen die ze aan het Comité van de ministers bezorgen⁹⁵.

Het parlement van de Raad van Europa heeft in haar aanbeveling 1301 van 26 september 2002 de analyse en conclusies van de Commissie voor Democratie door Recht (Commissie van Venetië) bevestigd in verband met de toepassing van het kaderverdrag in België. In de conclusies stelde de Commissie van Venetië de groepen voor die beschouwd kunnen worden als "nationale minderheden" in België (waaronder de Duitstaligen op het federaal niveau). Belangrijk is dat het parlement erkende dat het begrip "nationale minderheden" ook van toepassing is op regionale minderheden in specifieke taalgebieden van België (in dit geval, Nederlandstaligen en Duitstaligen in het Franse taalgebied alsook Franstaligen in het Nederlandse taalgebied en in het Duitse taalgebied⁹⁶).

Het kaderverdrag kent vrijheden en rechten toe aan de minderheden en ook in het gebruik van de minderheidstalen, zowel in de private sfeer als in de bestuurszaken, in stafrechtsprocedures en in het gebruik ervan in voor- en familienamen⁹⁷. Er worden ook rechten toegekend aan leden van de nationale minderheden om hun eigen onderwijs- en opleidingsinstellingen op te richten en te beheren⁹⁸, hoewel deze moeten voldoen aan de vereisten van het onderwijsstelsel en geen financiële

⁹¹ Volgens Clement is dit niet de bedoeling van de opstellers van het kaderverdrag zoals aangewezen in het verklarend rapport. J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal, en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, nr. 1251.

⁹² J. CLEMENT & M. VAN DE PUTTE, "België, de minderheidsbescherming en het Kaderverdrag. Kan het Belgisch model de wereld redden?", *id.*, p. 34.

⁹³ Recommendation 1598 adopted by the Parliamentary Assembly on 1 April 2003: "Protection of sign languages in the member states of the Council of Europe".

⁹⁴ KRAUSNEKER V., "Sign languages in Europe: the case of minorised minority languages", paper delivered at the first Mercator International Symposium on European Minority Languages and Research, 8-10 april 2003, p. 8.

⁹⁵ Council of Europe, Third report submitted by Finland pursuant to Article 25, paragraph 2 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities, 17 februari 2010, nr. ACFC/SR/III(2010)001.

⁹⁶ Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Report on the Protection of minorities in Belgium, Doc. nr. 9536, 5 september 2002.

⁹⁷ Kaderverdrag van 1 februari 1995 tot bescherming van nationale minderheden, art. 10 en 11.

⁹⁸ Kaderverdrag van 1 februari 1995 tot bescherming van nationale minderheden, art. 13.

verplichtingen voor de staat mogen creëren⁹⁹. Artikel 14 verleent verder ook rechten om de minderheidstaal te onderwijzen en het onderwijs in de minderheidstaal te verstrekken¹⁰⁰.

Op 4 oktober 2006 heeft het parlement van de Raad van Europa opnieuw in een aanbeveling (aanbeveling 1766) betreurd dat België het kaderverdrag nog steeds niet geratificeerd heeft. Intussen heeft de Belgische staat het kaderverdrag nog steeds niet geratificeerd, en de definitie van "nationale minderheid" is nog niet vastgesteld. De ICBB heeft hierover immers nog geen overeenkomst gevonden en het federale parlement heeft nog geen goedkeuringsprocedure ingezet¹⁰¹.

Er blijft wel de vraag of er een mogelijkheid is om de Vlaamse Gebarentaligen als minderheden in het toepassingskader van het kaderverdrag te erkennen. Aangezien er een politieke impuls is bij de Minister van Buitenlandse Zaken en de ICBB om de definitie van "nationale minderheid" vast te leggen¹⁰², is het misschien interessant om te bekijken of Vlaamse Gebarentaligen ook als leden van een "nationale minderheid" beschouwd kunnen worden. Verder onderzoek van de parlementaire debatten, van de verslagen van de experts¹⁰³ en wetenschappelijke analyses¹⁰⁴ omtrent deze definitie is noodzakelijk om te bepalen of Vlaamse Gebarentaligen ook onder de toepassing van "nationale minderheid" kunnen vallen.

4. Europese Unie

Het Europees Parlement heeft op 17 juni 1988 een resolutie goedgekeurd met als doel de officiële erkenning van gebarentalen aan te moedigen¹⁰⁵. Deze resolutie roept de Europese Commissie op een voorstel in te dienen om de gebarentalen die in de lidstaten gebruikt worden te erkennen¹⁰⁶.

Hoewel deze resolutie niet uitgevoerd werd door de Europese Commissie, heeft deze laatste de impuls gegeven aan het Europees Parlement om een grootschalig onderzoek uit te voeren inzake de status van gebarentalen in de lidstaten en om de bewustwording van het belang van erkenning van

⁹⁹ J. CLEMENT & M. VAN DE PUTTE, "België, de minderheidsbescherming en het Kaderverdrag. Kan het Belgisch model de wereld redden?", *id.*, p. 35.

¹⁰⁰ Kaderverdrag van 1 februari 1995 tot bescherming van nationale minderheden, art. 14.

¹⁰¹ J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal, en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, nr. 1254.

¹⁰² Via een persoonlijk contact dat ik met een vertegenwoordiger van de FOD heb, heb ik vernomen dat er gesprekken waren in het voorjaar 2014 met experts en verenigingen in het veld om de definitie te bepalen.

¹⁰³ R. ERGEC, et al., « Raamverdrag over de bescherming van de Nationale Minderheden (Raad van Europa) », C.D.P.K. 1998, pp. 491-527.

¹⁰⁴ J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal, en minderheidsrechten. Het Belgisch model, idem*, nrs. 1255 tot en met 1261. R. SENELLE, E.SUY E., en J. VELAERS, "Raamverdrag over de bescherming van de Nationale Minderheden (Raad van Europa). Convention-cadre pour la protection des minorités nationales (Conseil de l'Europe)", CDPK, 1998, p. 507; J. THEUNIS, "Bescherming van minderheden in de Raad van Europa: een kaderverdrag maar (voorlopig?) geen aanvullend protocol by het E.V.R.M", T.B.P., 1996, pp. 723-736.

¹⁰⁵ Resolutie van 18 juli 1988 van het Europees Parlement over gebarentalen voor doven, Doc. A2-302/87, Publicatieblad nr. C 187, blz. 0236.

¹⁰⁶ <http://www.vgtc.be/sites/default/files/status.pdf>

gebarentalen bij nationale en Europese beleidsmakers te bevorderen¹⁰⁷. In het kader van dit bewustmakingsproces werden er Nationale Commissies in lidstaten opgericht. In Vlaanderen gebeurde dit met een Vlaams comité van afgevaardigden van Fevlado vzw, de tolkenopleidingen in Gent en Mechelen, taal- en letterkundigen, ouderorganisaties, de tolkendienst, de gespecialiseerde vormingsdienst voor "doofheid" en de beroepsvereniging van tolken¹⁰⁸. Deze Nationale Commissie heeft een stand van zaken van de situatie in Vlaanderen opgemaakt alsook wensen en toekomstperspectieven ontwikkeld, en op deze manier heeft ze de eerste stappen voor de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal ondernomen¹⁰⁹.

In het kader van dit onderzoek heeft het Europees Parlement op 18 november 1998 een tweede resolutie aangenomen om de eerste resolutie te herbevestigen maar ook om er politieke kracht aan te geven¹¹⁰. In deze tweede resolutie wordt de Europese Commissie opnieuw verzocht om een voorstel bij de Europese Raad in te dienen over de officiële erkenning van het gebruik van gebarentalen door doven in de lidstaten¹¹¹. Beide resoluties hebben geen juridisch gezag maar ze bevatten basisinformatie en grondig onderzoek over de rechten van gebarentaligen¹¹². Hierdoor kunnen ze een grote beleidsimpact hebben¹¹³.

B. Grondwettelijk recht

1. Artikel 4 § 1 van de Grondwet: Territorialiteitsbeginsel

Artikel 4 van de Grondwet (hierna "GW") maakt een grondwettelijke indeling van België in vier taalgebieden (het Nederlandse taalgebied, het Franse taalgebied, het Duitse taalgebied en het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad). Het artikel bevat geen "bevoegdheidsverdelende regel", het stelt alleen een beperking aan de uitoefening van de bevoegdheid,¹¹⁴ die voorkomt dat de deelstaten hun bevoegdheid buiten hun taalgebied zouden uitoefenen. Op basis hiervan heeft de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof impliciet erkend dat artikel 4 onlosmakelijk verbonden is met de bevoegdheidsverdelende regels¹¹⁵.

¹⁰⁷ J. KYLE & L. ALLSOP, *Sign on Europe: a research project on the status of sign language in Europe. Version 2.0.*, Bristol, Centre for Deaf Studies & European Union of the Deaf, 1998.

¹⁰⁸ R. D'HOORE, P. VANDELDE, en F. VERSTRAETE, *Eindrapport over het onderzoek naar de status van de Gebarentaal in Vlaanderen*, Destelbergen, vzw Cultuur voor Doven, 1998, p. 7.

¹⁰⁹ Memorie van toelichting (H. STEVENS et al.) van het voorstel van decreet houdende de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal, *Parl. St. Vl. Parl. 2005-06*, 15 februari 2006, nr. 729/1, pp. 1-8.

¹¹⁰ Resolutie van 18 juli 1988 van het Europees Parlement over gebarentalen voor doven, Doc. A2-302/87, Publicatieblad nr. C 187, blz. 0236; Resolutie van 7 december 1998 over gebarentaal, Doc B4-095/98, Publicatieblad nr. C 379, blz. 0066; M. WHEATLEY & A. PABSCH, *Sign Language Legislation in the European Union - Edition II*, Brussels, European Union of the Deaf, 2012, p. 29.

¹¹¹ Resolutie van 18 juli 1988 van het Europees Parlement over gebarentalen voor doven, *idem*, punt nr. 4.

¹¹² V. KRAUSNEKER, "On the legal status of sign languages: a commented compilation of resources", *Current Issues in Language Planning*, vol. 10, issue 3, 2009, p. 353.

¹¹³ M. WHEATLEY & A. PABSCH, *Sign Language Legislation in the European Union - Edition II*, *idem*, p. 30.

¹¹⁴ J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State. Afdeling Wetgeving*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu Uitgevers, 1999, nr. 5.

¹¹⁵ J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State. Afdeling Wetgeving*, *idem*, nr. 5.

Artikel 4 GW bestendigt het territorialiteitsbeginsel dat invloed heeft op het gebruik van de talen. Het territorialiteitsbeginsel houdt om te beginnen in dat in elk taalgebied de taal van het gebied voorrang heeft op andere talen¹¹⁶, behalve dan wat het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad betreft, waar het Frans en het Nederlands op voet van gelijkheid dienen toegepast te worden. Het Belgische federale model is gebaseerd op het territorialiteitsbeginsel, waarbij elk deel van het grondgebied gekoppeld wordt aan één bepaalde officiële taal, "zodat de officiële talen als het ware naast elkaar komen te staan"¹¹⁷. Elk taalgebied vormt dus een "*security area*" waarin een bepaalde taalgroep beschermd wordt¹¹⁸. Dit kan worden gezien als een vorm van minderheidsbescherming¹¹⁹. Het tegengestelde principe, het personaliteitsbeginsel, kan de minderheidstalen immers bedreigen. Het personaliteitsbeginsel houdt in dat elke inwoner het recht heeft om de taal van zijn keuze op het gehele Belgische grondgebied te gebruiken¹²⁰. Door de keuze over te laten aan het individu, wordt de dominante taal bevoordeeld. Het territorialiteitsbeginsel beschermt dus de niet-dominante taal tegen de dominante taal. Met dit beschermingsmechanisme (dat nog niet erkend wordt door de internationale instrumenten, waaronder het Kaderverdrag inzake de bescherming van de nationale minderheden) moet rekening gehouden worden bij de ontwikkeling van taalwetgeving in België.

Het territorialiteitsbeginsel is ook een bevoegdheidsverdelend principe. Het houdt in dat de territoriale bevoegdheid van de deelstaten beperkt is tot het taalgebied of de taalgebieden waarvoor zij bevoegd zijn.¹²¹ De gemeenschappen mogen dus bijvoorbeeld hun materiële bevoegdheden niet uitoefenen in taalgebieden waarvoor zij niet bevoegd zijn. Er is wel een verzachting in deze strikte interpretatie van het Grondwettelijk Hof inzake de gemeenschapsaangelegenheden voor cultuur,¹²² aangezien het territorialiteitsbeginsel geen extraterritoriale culturele initiatieven uitsluit. Dit kan relevant zijn voor de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal.

2. Artikel 30 van de Grondwet: Vrij gebruik van de in België gesproken talen

Artikel 30 van de Grondwet waarborgt de taalvrijheid. Het luidt als volgt: "Het gebruik van de in België gesproken talen is vrij; het kan enkel worden geregeld door de wet en alleen voor handelingen van het openbaar gezag en voor gerechtszaken"¹²³. Artikel 30 GW waarborgt niet de algemene taalvrijheid, maar enkel het *vrij* gebruik van "de in België gesproken talen", en het betreft zowel de mondelinge als de schriftelijke taalvrijheid¹²⁴. Dit artikel garandeert de absolute vrijheid van het taalgebruik in de

¹¹⁶ A. ALEN & K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Deurne, Kluwer, 1995, nr. 277.

¹¹⁷ J. CLEMENT & M. VAN DE PUTTE, "België, de minderheidsbescherming en het Kaderverdrag. Kan het Belgisch model de wereld redden?", *idem*, p.26.

¹¹⁸ J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal, en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, nr. 1463.

¹¹⁹ J. CLEMENT, *ibidem*, nr. 1463.

¹²⁰ J. CLEMENT & M. VAN DE PUTTE, "België, de minderheidsbescherming en het Kaderverdrag. Kan het Belgisch model de wereld redden?", *idem*, p.26.

¹²¹ A. ALEN & K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, *id.*, nr. 300.

¹²² A. ALEN & K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, *id.*, nr. 301.

¹²³ Grondwet, art. 30.

¹²⁴ L.VENY, *Vernederlandsing in het Nederlandse taalgebied. Vernederlandsing van het straatbeeld*, Studierapport in opdracht van het Agentschap Binnenlands Bestuur, UGent, 2007, p. 11.

betrekkingen tussen particulieren onderling (de "private sfeer")¹²⁵ en bepaalt restrictieve inperkingen ervan in de betrekkingen tussen de overheid en de particulieren (de "publieke sfeer").

De wetgever of de decreetgever mag in geen geval ingrijpen in het taalgebruik in de betrekkingen tussen particulieren. In de private sfeer geldt de absolute taalvrijheid¹²⁶. Dit betreft de dagelijkse relaties in het privéleven (bv. gesprekken, brieven, telefonische en elektronische contacten), het private rechtsverkeer (bv. testamenten en (handels)overeenkomsten¹²⁷) alsook het culturele, religieuze, commerciële leven, de relaties tussen arts en patiënt, enz.¹²⁸ Hierdoor geldt de individuele taalvrijheid "niet alleen in de huiskamer, op straat, in de handel en in de handelsreclame, maar ook bijvoorbeeld in de media, het theater en de Kerk of de Moskee¹²⁹". Volgens Velaers zou de Vlaamse Gemeenschap bijvoorbeeld een ongrondwettig decreet inzake de regionale televisies aangenomen hebben, aangezien dit decreet de regionale televisies oplegt om uitzendingen enkel in het Nederlands te voorzien.¹³⁰

Daarnaast beperkt artikel 30 GW ook in sterke mate de regeling van het taalgebruik in de betrekkingen tussen de overheid en de particulieren in de publieke sfeer. De overheid mag immers alleen met betrekking tot de handelingen van het openbare gezag of in gerechtszaken het taalgebruik regelen¹³¹. Aangezien 'taalvrijheid' de regel is, moeten de bepalingen van artikel 30 restrictief geïnterpreteerd worden¹³².

C. Bevoegdheidsverdeling inzake de regeling van het taalgebruik tussen de federale overheid en de gemeenschappen

1. Artikel 129 § 1 van de Grondwet

Artikel 129 § 1 van de Grondwet herzielt en wijzigt impliciet het voornoemde artikel 30 van de Grondwet. Artikel 30 bevat zelf geen bevoegdheidsverdelende regels tussen de Staat, de gemeenschappen en de gewesten¹³³. Het dient evenwel samen te worden gelezen met artikel 129, dat bepaalde bevoegdheden inzake de regeling van het taalgebruik aan de gemeenschapswetgevers toewijst¹³⁴. Artikel 129 wijzigt impliciet artikel 30, en dit op een dubbele wijze¹³⁵. Ten eerste onttrekt het de regeling van het taalgebruik voor bepaalde aangelegenheden aan de bevoegdheid van de federale overheid en draagt het deze over aan de gemeenschappen. Ten

¹²⁵ A. ALEN & K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Deurne, Kluwer, 1995, nr. 273.

¹²⁶ J. VELAERS, *Het gebruik van de talen*, Brugge, Die Keure, 2001, nr. 34 *in fine*.

¹²⁷ Clement, nr. 1370.

¹²⁸ J. VELAERS, *Het gebruik van de talen*, *idem*, nr. 34 *in fine*.

¹²⁹ J. VELAERS & M. ADAMS, "Taalrechten, taalvrijheden en taaldwang in de multiculturele samenleving", in CENTRUM GRONDSLAGEN VAN HET RECHT UFSIA, *Recht en verdraagzaamheid in de multiculturele samenleving*, Antwerpen, Maklu, 1993, p. 175.

¹³⁰ J. VELAERS, *Het gebruik van de talen*, *idem*, nr. 11.

¹³¹ A. ALEN & K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, *id.*, nr. 273.

¹³² J. VELAERS, *Het gebruik van de talen*, *idem*, nr. 11.

¹³³ J. VELAERS, *Het gebruik van de talen*, Brugge, Die Keure, 2001, nr. 8.

¹³⁴ J. VELAERS, *ibidem*, nr. 8.

¹³⁵ A. ALEN & K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Deurne, Kluwer, 1995, nr. 281.

tweede breidt het de aangelegenheden waarbinnen het taalgebruik kan worden geregeld uit, omdat artikel 30 GW alleen over "handelingen van het openbaar gezag en gerechtszaken" spreekt, terwijl artikel 129 § 1 GW ook een taalregeling mogelijk maakt voor het vrij onderwijs en het bedrijfsleven, twee domeinen die geen deel uitmaken van de categorie "handelingen van het openbaar gezag"¹³⁶.

2. Taalregelingsbevoegdheid van de federale wetgever

De federale wetgever is bevoegd voor het regelen van het taalgebruik voor de "handelingen van het openbaar gezag", met uitzondering van de "bestuurszaken", waarvoor de gemeenschappen krachtens artikel 129 GW bevoegd zijn. Het gaat bijvoorbeeld om het taalgebruik in het leger en in de wetgeving¹³⁷. De federale bevoegdheid wordt ruim geïnterpreteerd. Het betreft onder meer het gebruik van de talen in de handelingen van de wetgevende en de uitvoerende macht (handelingen van de parlementaire overheid, wetten, verordeningen, reglementen, beslissingen, adviezen, mededelingen, etc.)..

Voorts is de federale overheid bevoegd voor het regelen van het taalgebruik in "gerechtszaken". Ook deze bevoegdheid heeft de federale overheid ruim geïnterpreteerd. De bevoegdheid geldt voor de hoven, rechtbanken, de Raad van State, de administratieve rechtscolleges en het Grondwettelijk Hof, in zoverre deze onder de bevoegdheid van de federale wetgever vallen (jeugdbeschermingsmaatregelen vallen bijvoorbeeld onder de bevoegdheid van de gemeenschappen, en bijgevolg is artikel 30 GW er niet op van toepassing)¹³⁸. De toepassing van "gerechtszaken" is ruimer dan "handelingen in het openbaar gezag", aangezien het ook relaties tussen privépersonen en het gerecht betreft¹³⁹.

3. Taalregelingsbevoegdheid van de gemeenschappen

Artikel 129 § 1 van de Grondwet erkent de bevoegdheid van de Franse Gemeenschap en de Vlaamse Gemeenschap om bij decreet het taalgebruik te regelen voor (1) de bestuurszaken, (2) het onderwijs in de door de overheid opgerichte, gesubsidieerde of erkende instellingen en (3) de sociale betrekkingen tussen de werkgevers en hun personeel¹⁴⁰ en de door de wet of reglement voorgeschreven akten en bescheiden van de ondernemingen¹⁴¹. Volgens het Grondwettelijk Hof duidt het woord "regelen" op het opleggen van of het verbod op het gebruik van een bepaalde taal, alsook op het verbod het gebruik van een bepaalde taal te verbieden¹⁴².

a) Taalgebruik in bestuurszaken

¹³⁶ A. ALEN & K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, id., nr. 281.

¹³⁷ A. ALEN & K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, id., nr. 290.

¹³⁸ J. VELAERS, *Het gebruik van de talen*, idem, nr. 44.

¹³⁹ J. VELAERS, *Het gebruik van de talen*, ibidem, nr. 43.

¹⁴⁰ A. ALEN & K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, id., nr. 281.

¹⁴¹ J. VELAERS, *Het gebruik van de talen*, Brugge, Die Keure, 2001, nr. 47.

¹⁴² GwH, 26 maart 1986, nr. 17/86.

Eerst en vooral heeft het Grondwettelijk Hof geoordeeld dat het begrip "bestuurszaken" een ruimere betekenis heeft dan het hoger vermelde begrip "handelingen van het openbaar gezag"¹⁴³. Het begrip is immers niet beperkt tot het taalgebruik binnen de administratieve overheden, maar het betreft ook de relaties tussen de particulier en het bestuur¹⁴⁴.

De Vlaamse Gemeenschap is de bevoegdheid voor het taalgebruik bij de centrale, gewestelijke en plaatselijke diensten, alsook "voor de mandatarissen in de organen waardoor de handelingen van het bestuur worden verricht, en voor de procedures waarbij de bestuurszaken worden geregeld"¹⁴⁵. Volgens Velaers heeft de Vlaamse Gemeenschap de bevoegdheid om het taalgebruik te regelen bij de kiesverrichtingen, in gemeenschap- en gewestraden, in de ministeries en centrale of gedecentraliseerde diensten van de gemeenschappen en gewesten, bij de provinciale en gemeentelijke diensten en de mandatarissen die vroeger vermeld werden, bij de relatie tussen de burger en het bestuur (zolang dat het geen centrale dienst betreft maar gewestelijke en plaatselijke diensten) en bij private personen (notarissen en gerechtsdeurwaarders, concessiehouders van een openbare dienst en publieke mededelingen)¹⁴⁶. In deze domeinen heeft de Vlaamse Gemeenschap het recht om het taalgebruik te regelen, dus om een taal op te leggen, ook in de relaties tussen een privépersoon en een dienst¹⁴⁷.

b) Taalgebruik in onderwijs

De Vlaamse Gemeenschap is bevoegd voor twee onderwijsgerelateerde aangelegenheden: de eerste betreft de onderwijsbevoegdheid zelf (cf. artikel 127 § 1, 2° GW) en de tweede betreft de onderwijstaalbevoegdheid (cf. artikel 129 § 1 GW)¹⁴⁸. In het laatste geval heeft ze de bevoegdheid om het taalgebruik in de onderwijsinrichtingen te regelen wanneer deze door de overheid ingesteld, gesubsidieerd of erkend zijn¹⁴⁹.

De bevoegdheid om het taalgebruik in de onderwijsinrichtingen te regelen is dus niet van toepassing op inrichtingen uit het privaat onderwijs, waar het taalgebruik vrij bepaald kan worden door de instelling. Indien een onderwijsinrichting evenwel niet aan de taalregeling voldoet (bijvoorbeeld omdat ze een andere taal gebruikt dan de taal die de Vlaamse overheid verplicht heeft gesteld), heeft de Vlaamse overheid geen verplichting om de onderwijsinrichting te subsidiëren of te erkennen¹⁵⁰. Het is verder duidelijk dat de Vlaamse Gemeenschap niet de bevoegdheid heeft om ouders te verplichten om hun kinderen onderwijs in een bepaalde taal te laten volgen of naar bepaalde instellingen te sturen. De toepassing van de bevoegdheid is beperkt tot de onderwijsinrichtingen en laat de keuzevrijheid van de ouders onverlet¹⁵¹. In de betrokken inrichtingen mag de Vlaamse Gemeenschap bepalen in welke taal het onderwijs verstrekt moet worden en welke taal gebruikt mag worden in de organisatie van het onderwijs¹⁵².

¹⁴³ GwH, 26 maart 1986, nr. 17/86 en GwH, 14 december 1988, nr. 70/88.

¹⁴⁴ J. VELAERS, *Het gebruik van de talen*, *idem*, nr. 56.

¹⁴⁵ R.v.St., 12 maart 1997, nr. 550/2.

¹⁴⁶ J. VELAERS, *Het gebruik van de talen*, *idem*, nrs. 60-74.

¹⁴⁷ J. VELAERS, *Het gebruik van de talen*, *idem*, nr. 70.

¹⁴⁸ J. VELAERS, *Het gebruik van de talen*, *idem*, nr. 77.

¹⁴⁹ J. VELAERS, *Het gebruik van de talen*, *idem*, nr. 75.

¹⁵⁰ J. VELAERS, *Het gebruik van de talen*, Brugge, Die Keure, 2001, nr.76.

¹⁵¹ J. VELAERS, *Het gebruik van de talen*, *ibidem*, nr. 76.

¹⁵² J. VELAERS, *Het gebruik van de talen*, *ibidem*, nr. 77.

Een onderscheid moet ook gemaakt worden tussen de onderwijstaal (de taal waarin het onderwijs wordt verstrekt) en de te onderwijzen taal (de taal die deel uitmaakt van het leerprogramma)¹⁵³. In het eerste geval valt de regeling onder de toepassing van de onderwijstaalbevoegdheid (dus het taalgebruik in het onderwijs). In het tweede geval valt de regeling onder de toepassing van de onderwijsbevoegdheid van artikel 127 § 1, 2° GW. De Vlaamse Gemeenschap kan taalvakken verplichten en/of voorstellen, als deel van haar onderwijsbevoegdheid, zonder dat dit in tegenspraak is met haar onderwijstaalbevoegdheid.

c) Taalgebruik in sociale betrekkingen alsmede de door de wet en de verordeningen voorgeschreven akten en bescheiden van de ondernemingen

De Vlaamse Gemeenschap heeft de bevoegdheid om het taalgebruik in de sociale betrekkingen tussen werkgevers en werknemers te regelen. Het betreft "alle schriftelijke en mondelinge contacten tussen werkgever(s) en werknemer(s), individueel of collectief, die rechtstreeks of onrechtstreeks betrekking hebben op de tewerkstellingsrelatie die er tussen beiden bestaat¹⁵⁴". Het betreft dus zowel het taalgebruik bij de werkgevers als bij de werknemers. Er moet een tewerkstellingsrelatie zijn, maar dit sluit alle "betrekkingen tussen werkgevers en de sollicitanten, voorafgaand aan het arbeidscontract en de eigenlijke tewerkstelling, ongeacht het feit of er al dan niet een arbeidscontract tot stand komt¹⁵⁵" niet uit volgens het Grondwettelijk Hof, maar dit wordt door de rechtsleer bekritiseerd.¹⁵⁶ Verder maakt ook de bepaling die werknemers wiens voertaal niet het Nederlands is de mogelijkheid geeft om lessen Nederlands tijdens de werkuren te volgen geen deel uit van de bevoegdheid van de Vlaamse Gemeenschap inzake taalgebruik in sociale betrekkingen, maar wel van de arbeidsverhoudingen die onder de bevoegdheid van de federale overheid vallen¹⁵⁷.

4. Mogelijkheden en beperkingen voor de Vlaamse Gebarentaal

a) Territoriale toepassing van het gebruik van de Vlaamse Gebarentaal

Zoals hoger vermeld, vindt het decreet VGT zijn juridische basis in artikel 4,1° BWHI, dat de gemeenschappen bevoegd maakt voor "de bescherming en de luister van de taal".^{158 159} Aangezien artikel 4, 1° BWHI gebaseerd is op artikel 127 § 1, 1° GW (de gemeenschapsbevoegdheid in "culturele aangelegenheden"), wordt de toepassingsgebied van het decreet beperkt tot het taalgebied waarvoor de Vlaamse Gemeenschap bevoegd is. Dit wordt bevestigd in artikel 2 van het decreet VGT: de VGT is

¹⁵³ J. VELAERS, *Het gebruik van de talen, ibidem*, nrs. 79-80.

¹⁵⁴ J. VELAERS, *Het gebruik van de talen, ibidem*, nr. 88.

¹⁵⁵ J. VELAERS, *Het gebruik van de talen, ibidem*, nr. 91 en GwH, 9 november 1995, nr. 72/95.

¹⁵⁶ J. VELAERS, *Het gebruik van de talen, ibidem*, nr. 91.

¹⁵⁷ J. VELAERS, *Het gebruik van de talen, ibidem*, nr. 92.

¹⁵⁸ R.v. St., afd. wetg., 18 december 2013, nr. 54.511/3, *Parl. St. VI. Parl. 2013-2014*, nr. 2384/1, p. 20.

¹⁵⁹ R.v. St., afd. wetg., 18 december 2013, *ibidem*, 3.1.

de taal van de Vlaamse Gebarentaligen in de Vlaamse Gemeenschap en het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad.

Voordat we ons focussen op de analyse van de materiële bevoegdheden van de Vlaamse Gemeenschap, is het van groot belang om te preciseren dat de bevoegdheden van de Vlaamse Gemeenschap zich in Brussel beperken tot de instellingen die wegens hun activiteit of organisatie moeten worden beschouwd uitsluitend tot de Vlaamse Gemeenschap te behoren. De Vlaamse Gemeenschap kan zich in Brussel enkel tot instellingen richten, en niet rechtstreeks tot personen. Voor de bi-persoonsgebonden instellingen en de maatregelen ten aanzien van personen zijn in het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad ofwel de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie ofwel de federale overheid bevoegd.

Concreet betekent dit dat de Vlaamse Gebarentaal erkend is in het Nederlandse taalgebied alsmede ten aanzien van de instellingen gevestigd in het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad die wegens hun activiteiten (cultuur en onderwijs) of hun organisatie (persoonsgebonden aangelegenheden) beschouwd worden als uitsluitend behorend tot de Vlaamse Gemeenschap¹⁶⁰.

b) Vrij gebruik van de Vlaamse Gebarentaal

Volgens Velaers geldt de taalvrijheid in artikel 30 van de GW enkel voor "nationale talen", dus "talen die door een deel van de bevolking - Belgen of vreemdelingen - op een aanzienlijk deel van het Belgisch grondgebied worden gesproken"¹⁶¹. Aangezien deze bepaling een evolutieve inhoud heeft, zouden sommige talen van immigranten eventueel beschouwd kunnen worden als "nationale talen". Dit stemt overeen met de mogelijkheid die in *Pandectes* voorgesteld werd: "l'implantation d'une langue nouvelle"¹⁶². Maar tot nu toe werd geen van deze talen erkend door de rechtspraak, aldus Velaers¹⁶³.

De Raad van State heeft intussen geoordeeld dat dialecten en het Engels niet beschermd kunnen worden door artikel 30 GW¹⁶⁴. De Raad van State heeft verder ook toegelicht dat "de bescherming die de Grondwet aan de taalvrijheid verleent, zich niet uitstrekt tot de niet in België gesproken talen; dat iedere overheid binnen de kring van haar bevoegdheid het gebruik van die talen kan regelen of gewoon verbieden zonder daarin door enige grondwetsbepaling geremd te zijn"¹⁶⁵. Clement is het niet eens met deze visie. Hij baseert zich op de oorspronkelijke intentie van de opstellers van artikel 30 GW omtrent de vrijheid van taalgebruik in de private sfeer, die "alle talen ten goede dient te komen", dus ook "gebarentaal"¹⁶⁶. Aangezien de filosofie van de Grondwet erin bestaat om impliciet een "vrije zone" te creëren waar de talen in de private sfeer volledig vrij te gebruiken zijn, kan volgens Clement een beperkende interpretatie van artikel 30 GW moeilijk gerechtvaardigd worden¹⁶⁷.

¹⁶⁰ Grondwet, artikel 127§2.

¹⁶¹ J. VELAERS, *Het gebruik van de talen*, Brugge, Die Keure, 2001, nr. 35.

¹⁶² v° Les langues légalement usitées en Belgique in *Pandectes Belges*, 848, nr. 21.

¹⁶³ J. VELAERS, *Het gebruik van de talen*, *idem*, nr. 35.

¹⁶⁴ J. VELAERS, *Het gebruik van de talen*, *ibidem*, nr. 35.

¹⁶⁵ J. VELAERS, *Het gebruik van de talen*, Brugge, Die Keure, 2001, nr. 35.

¹⁶⁶ J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal, en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, nr. 1277.

¹⁶⁷ J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal, en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, *ibidem*, nr. 1277.

Dit betekent dat als de VGT beschouwd wordt als één van de talen die in het private leven onder de toepassing van artikel 30 GW vallen, deze ook beschermd wordt tegen elke interventie van de overheid. De VGT mag dus in geen enkel geval worden ingeperkt zolang het de private sfeer betreft¹⁶⁸.

De vraag rijst of elke overheidsinterventie uitgesloten is. Volgens Veny heeft de Raad van State, afdeling wetgeving, een "ruimere taalregeling toegestaan" inzake de mogelijkheden tot het opleggen van een taalkennisvereiste of het minimaal gebruik van een bepaalde taal. Volgens Velaers en Clement is het opleggen van een taal "ongetwijfeld ook" een regeling van het taalgebruik, en dus een inmenging in de taalvrijheid, die niet toegestaan zou mogen zijn¹⁶⁹. Er zou eventueel een beperkte mogelijkheid zijn wat het opleggen van een bepaalde taal in een specifieke situatie betreft, zoals al gebeurd is m.b.t. handelspublicaties¹⁷⁰. In deze situatie zou het mogelijk zijn voor de decreetgever om "het taalgebruik te regelen of een minimale bereidheid tot het verwerven van de taal (taalkennis) op te leggen"¹⁷¹. Eventueel zou dit ook relevant kunnen zijn voor het gebruik van de Vlaamse Gebarentaal.

Op basis van de adviezen van de Raad van State neemt Velaers aan dat artikel 30 GW ook niet van toepassing is bij het opleggen van talen voor handelingen van het openbaar gezag of voor gerechtszaken, als het gaat om niet in België gesproken talen¹⁷². Clement deelt dezelfde positie omtrent het regelen van het taalgebruik in de publieke sfeer op basis van artikel 30 GW, namelijk dat deze bepaling enkel de "officiële talen" van de Grondwet betreft, dus de drie nationale talen, zijnde het Nederlands, het Frans en het Duits¹⁷³. Het is dus niet mogelijk om de Vlaamse Gebarentaal als één van de talen te beschouwen voor de handelingen van het openbaar gezag of voor gerechtszaken.

D. Bevoegdheden van de Vlaamse Gemeenschap

1. Materiële toepassing van het decreet VGT

Hoewel het kan lijken dat het decreet VGT gegrond is op de artikelen 30 en 129 § 1 GW, aangezien deze artikelen de bevoegdheden bepalen inzake het gebruik van de talen, is dit juridisch gezien niet het geval. Volgens de Raad van State, is het decreet gebaseerd op de bevoegdheid van de Vlaamse Gemeenschap inzake de "bescherming en de luister van de taal", die deel uitmaakt van de culturele aangelegenheden (artikel 4,1° BWHI). De Raad van State preciseert dat het decreet slechts de erkenning van de taal zelf betreft, niet van het gebruik van de taal¹⁷⁴.

Artikel 8 van het decreet VGT maakt de Vlaamse Regering evenwel bevoegd om alle initiatieven te nemen die nuttig en nodig zijn om het gebruik van de Vlaamse Gebarentaal mogelijk te maken, in de verschillende gebieden die onder haar bevoegdheid ressorteren. In dit artikel treffen we een ander

¹⁶⁸ J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal, en minderheidsrechten. Het Belgisch model, ibidem*, nr. 1329.

¹⁶⁹ J. VELAERS, *Het gebruik van de talen, idem*, p. 57 en J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal, en minderheidsrechten. Het Belgisch model, ibidem*, p. 796.

¹⁷⁰ R.v.St., afd. wetg., 27 april 1978, nr. 163/4, p. 2.

¹⁷¹ H. VUYE, "Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief", publicatie van Agentschap Binnenlands Bestuur, 2010, beschikbaar op; <http://binnenland.vlaanderen.be/publicatie/taal-en-territorialiteit>, p. 17.

¹⁷² J. VELAERS, *Het gebruik van de talen, idem*, nr. 35.

¹⁷³ J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal, en minderheidsrechten. Het Belgisch model, idem*, nr. 1279.

¹⁷⁴ R.v. St., afd. wetg., 18 december 2013, nr. 54.511/3, *Parl. St. VI. Parl. 2013-2014*, nr. 2384/1, p. 20.

woordgebruik aan dan in het hoger besproken artikel 2 van het de decreet VGT: artikel 8 betreft niet de pure erkenning van de Vlaamse Gebarentaal, maar wel het mogelijk maken van het gebruik van de Vlaamse Gebarentaal.

Het decreet VGT vermeldt duidelijk in haar artikel 1 dat het een gemeenschapsaangelegenheid regelt. Bijgevolg is het duidelijk dat artikel 8 van het decreet VGT verwijst naar de gemeenschapsbevoegdheden van de Vlaamse Regering. Het moet dus gaan om gemeenschapsaangelegenheden, en niet om gewestaangelegenheden, hoewel beide ontworpen en voorgesteld kunnen worden door de Vlaamse Regering en het Vlaams Parlement. We merken op dat hoewel de organen van de Vlaamse Gemeenschap de bevoegdheden van het Vlaamse Gewest uitoefenen, er geen sprake is van een "fusie" tussen de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest. Zo heeft de Raad van State meermaals consequent advies gegeven omtrent de ontwerpen of voorstellen van Vlaamse decreten: zij mogen in principe niet tegelijk bepalingen inzake gemeenschaps- en gewestaangelegenheden bevatten¹⁷⁵. In de praktijk is dit vaak wel het geval.

Wat de territoriale bevoegdheid betreft, is het duidelijk dat de Vlaamse Regering initiatieven kan nemen die nuttig en nodig zijn om het gebruik van de Vlaamse Gebarentaal mogelijk te maken in de volgende taalgebieden: het Nederlandse taalgebied en het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad. Wat de materiële bevoegdheid betreft, moet worden verwezen naar de gemeenschapsbevoegdheden die in de Grondwet en de BWHI worden opgesomd. Het gaat meer bepaald om de artikelen 127 tot en met 130 van de Grondwet en de artikelen 4 en 5 van de BWHI.. In wat volgt gaan we nader in op artikel 4 § 1 van de BWHI ("de bescherming en de luister van de taal") alsook artikel 127 § 1, 2° van de Grondwet (gemeenschapsbevoegdheid inzake onderwijs).

2. Artikel 4 § 1 BWHI: "De bescherming en de luister van de taal"

Volgens artikel 4 § 1 BWHI is de Vlaamse Gemeenschap bevoegd voor de "bescherming en de luister van de taal". Zoals eerder al vermeld werd, is de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal gebaseerd op deze bepaling¹⁷⁶.

Volgens het Grondwettelijk Hof geldt de bescherming enkel voor de taal als cultuurmiddel en niet voor de personen die deze taal gebruiken¹⁷⁷. Volgens de parlementaire voorbereidingen moet "de bescherming en de luister van de taal" begrepen worden als "de taalwetenschap, de spelling, de terminologie, het bevorderen van de beschaafde omgangstaal, de verspreiding van de literatuur in binnen- en buitenland en het bepalen van toekenningvoorwaarden voor toelagen, prijzen en studiebeurzen"¹⁷⁸. Deze bevoegdheid geldt uiteraard enkel voor de taalgebieden waarvoor de Vlaamse Gemeenschap bevoegd is, met andere woorden het Nederlandse taalgebied en het tweetalige taalgebied Brussel-Hoofdstad. Deze bescherming betreft niet het recht om een taal te

¹⁷⁵ A. ALEN & K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Deurne, Kluwer, 1995, nr. 353.

¹⁷⁶ R.v. St., afd. wetg., 18 december 2013, nr. 54.511/3, *Parl. St.* VI. Parl. 2013-2014, nr. 2384/1, 3.3.

¹⁷⁷ GwH, 26 maart 1986, nr. 17/86, 3.B.3 en GwH, 14 december 1988, nr. 70/88.

¹⁷⁸ Ontwerp van wet ter uitvoering van artikel 59bis, §§ 1 en 2 van de Grondwet, *Parl.St. Senaat 1970-71*, nr. 400, p. 4.

gebruiken, wat onder het toepassingsgebied van artikel 129 Grondwet valt¹⁷⁹. Volgens Velaers maken, zo blijkt uit de adviezen van de Raad van State, de vrijheid om een taal te gebruiken of het regelen van het gebruik ervan¹⁸⁰ inderdaad geen deel uit van de "bescherming en de luister van de taal"¹⁸¹.

3. Artikel 127 § 1, 2° van de Grondwet: Onderwijs

Wanneer het gaat om talen in het onderwijs, moet er een onderscheid gemaakt worden tussen de onderwijstaal en het onderwijs van een bepaalde taal. In het eerste geval gaat het om de taal waarin het onderwijs wordt gegeven. In het tweede geval wordt de taal onderwezen als taalvak¹⁸². Beide aspecten worden door de Vlaamse Gemeenschap binnen de grenzen van haar bevoegdheid geregeld. We gaan daar in het volgende deel nader op in.

a) *De te onderwijzen taal*

Volgens artikel 127 § 1 van de Grondwet is het Vlaamse Parlement bevoegd voor het regelen van het onderwijs. Er zijn echter drie elementen van het onderwijs die nog onder de bevoegdheid van de federale wetgever vallen: 1) het bepalen van het begin en het einde van de leerplicht; 2) het bepalen van de minimale voorwaarden voor het uitreiken van diploma's en 3) de pensioenregeling¹⁸³. Voor het overige is de Vlaamse Gemeenschap quasi volledig bevoegd om de inhoud van het onderwijs, waaronder de taalvakken, te regelen.

De afdeling wetgeving van de Raad van State heeft het onderscheid tussen het regelen van de onderwijstaal en het regelen van het onderwijzen van verplichte of optionele taalvakken in haar adviespraktijk bevestigd¹⁸⁴.

De territoriale toepassing van deze bevoegdheid geldt voor alle onderwijsinrichtingen in Vlaanderen, alsook voor onderwijsinrichtingen die, wegens hun activiteiten, behoren tot de Vlaamse Gemeenschap en gelegen zijn in het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad.

Om deze materie te regelen, mogen de Gemeenschappen de wet van 30 juli 1963 betreffende de taalregeling in het onderwijs aanpassen (hierna "Onderwijstaalwet"). Deze wet betreft enkel de taalregeling in de officiële inrichtingen, de inrichtingen gesubsidieerd door het rijk en de vrije inrichtingen; zowel in het kleuter, lager, middelbaar, normaal, technisch, kunst of buitengewoon onderwijs. Artikel 9 van de wet van 30 juli 1963, dat handelde over het leren van de talen (als tweede

¹⁷⁹ GwH, 14 december 1988, nr. 70/88, B.6.c.

¹⁸⁰ J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State. Afdeling Wetgeving*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu Uitgevers, 1999, p. 410.

¹⁸¹ J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State. Afdeling Wetgeving, ibidem*, p. 668.

¹⁸² M. DE PUTTE en J. CLEMENT, "Vernieuwingen in de taalregeling van het onderwijs: de Grondwet en het gebruik van de talen: van 'kleintjesoorden' tot 'instellingen die de onzekerheid, de ambiguïteit en de grenzen van de kennis appreciëren'", *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid*, 2007, p. 224.

¹⁸³ J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State. Afdeling Wetgeving, idem*, p. 400.

¹⁸⁴ R.v.St., afd. wetg., 24 januari 2007, nr. 42.022/2

taal) werd opgeheven¹⁸⁵. Deze materie is nu anders geregeld in de Vlaamse en de Franse Gemeenschap.

In het basisonderwijs van de Vlaamse Gemeenschap¹⁸⁶ moeten scholen Frans als tweede taal in het vijfde en het zesde leerjaar onderwijzen, maar ze mogen het al vanaf het derde leerjaar aanbieden, als de leerlingen het Nederlands (onderwijstaal) voldoende beheersen. Dit verschilt van de Franse Gemeenschap, waar zowel het Nederlands, het Engels en het Duits als tweede taal onderwezen mogen worden¹⁸⁷. Wat betreft Brussel mogen de basisscholen van de Vlaamse Gemeenschap het Frans al vanaf het eerste leerjaar onderwijzen¹⁸⁸. Scholen mogen ook facultatieve taalinitiaties Frans vanaf het begin van het basisonderwijs (dus al in het kleuteronderwijs) voorzien. En indien gewenst mogen scholen ook initiaties Engels (als belangrijke wereldtaal) en/of Duits (als landstaal) geven op voorwaarde dat de taalinitiatie Frans ook plaatsvindt¹⁸⁹. Volgens Clement zou het begrip "initiatie" correct zijn voor het Frans, gezien het de leerlingen voorbereidt op "het 'formele' en verplichte leren van het Frans", wat niet het geval is voor de twee andere talen waar er beter sprake zou zijn van 'taalsensibilisering', gezien het het leren van andere talen in de toekomst vergemakkelijkt¹⁹⁰.

In het secundair onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap mogen, naast het taalvak Nederlands, de volgende moderne vreemde talen als taalvakken worden gedoceerd: Frans, Engels, Duits, Spaans, Italiaans en Russisch¹⁹¹. Scholen mogen in het voltijds gewoon secundair onderwijs ook niet-taalvakken in een moderne vreemde taal (Frans, Engels of Duits) geven voor max. 20% van de lessen van deze niet-taalvakken. Er zijn voorwaarden verbonden aan het aanbod van dit systeem, genaamd Content and Language Integrated Learning (CLIL), en aan de toegang van de leerlingen tot dit systeem. De leerlingen moeten bijvoorbeeld voldoende kennis van het Nederlands hebben en het Nederlands moet de voornaamste onderwijstaal blijven¹⁹². Gezien dit onderzoek zich richt op het recht op gebarentaal in de eerste levensjaren van dove kinderen, gaat deze analyse niet dieper in het secundair onderwijssysteem.

¹⁸⁵ Decreet van 8 mei 2009 betreffende het onderwijs XIX, *B.S.*, 28 augustus 2009, artikel II.25.

¹⁸⁶ Decreet basisonderwijs van 25 februari 1997, *B.S.*, 17 april 1997, art 43; Omzendbrief BaO/2004/02 van 11 juni 2004 inzake onderwijs en initiatie in vreemde talen in het gewoon basisonderwijs, beschikbaar op: omzendbrief <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=13480>

¹⁸⁷ M. DE PUTTE en J. CLEMENT, "Vernieuwingen in de taalregeling van het onderwijs: de Grondwet en het gebruik van de talen: van 'kleintjesoorden' tot 'instellingen die de onzekerheid, de ambiguïteit en de grenzen van de kennis appreciëren'", *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid*, 2007, p. 228.

¹⁸⁸ Decreet basisonderwijs van 25 februari 1997, *B.S.*, 17 april 1997.

¹⁸⁹ Omzendbrief BaO/2004/02 van 11 juni 2004 inzake onderwijs en initiatie in vreemde talen in het gewoon basisonderwijs, beschikbaar op: <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=13480>

¹⁹⁰ M. DE PUTTE en J. CLEMENT, "Vernieuwingen in de taalregeling van het onderwijs: de Grondwet en het gebruik van de talen: van 'kleintjesoorden' tot 'instellingen die de onzekerheid, de ambiguïteit en de grenzen van de kennis appreciëren'", *idem*, p. 228.

¹⁹¹ Besluit van 5 juni 1989 de Vlaamse Regering tot vaststelling van de algemene vakken, de kunstvakken, de technische vakken en de praktische vakken in de instellingen voor voltijds secundair onderwijs en in de instellingen voor voltijds secundair onderwijs die als centra voor deeltijds beroepssecundair onderwijs fungeren, georganiseerd of gesubsidieerd door de Vlaamse Gemeenschap, met uitzondering van de instellingen voor buitengewoon secundair onderwijs, MB, 10 augustus 1989. - coördinatie: <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=12931> - art2§1 (5).

¹⁹² Besluit van 17 december 2010 van de Vlaamse Regering houdende de codificatie betreffende het secundair onderwijs ("Codex secundair onderwijs"), *B.S.*, 24 juni 2011, art. 157/1

b) De onderwijstaal

Het regelen van de onderwijstaal of de taal waarin het onderwijs wordt verstrekt, valt niet onder artikel 127 § 1 GW, maar wel onder artikel 129 § 1, 2° van de Grondwet¹⁹³. Volgens de parlementaire voorbereidingen rondom het vroegere artikel 23 GW, dat nu artikel 129 GW geworden is, heeft dit artikel enkel betrekking op de regeling van het taalgebruik en dus niet op het onderwijzen van een taalvak. Dat valt dan weer onder de toepassing van artikel 127 als deel van de onderwijsbevoegdheid van de Vlaamse Gemeenschap¹⁹⁴. De Vlaamse Gemeenschap kan dus volgens artikel 129 § 1 regelen in welke taal het onderwijs in de onderwijsinrichtingen gegeven kan worden. Het begrip "regelen" betekent ofwel het opleggen van een taal, ofwel het verbieden van een taal.

Volgens artikel 4 van de Onderwijstaalwet is het Nederlands de enige taal die als onderwijstaal gebruikt mag worden in het Nederlandse taalgebied. Alleen de schoolinrichtingen die door de Vlaamse overheid opgericht, gesubsidieerd of erkend zijn, moeten de onderwijstaal gebruiken die door de Vlaamse Gemeenschap wordt opgelegd. De toepassing van het regelen van de onderwijstaal geldt ook bij het taalgebruik in de organisatie van het onderwijs en bij de diploma-uitreikingen¹⁹⁵.

Het decreet van 4 december 1972 houdende een aanvulling op de taalregeling in het onderwijs, die zowel van toepassing is in de Vlaamse Gemeenschap als in de Franse Gemeenschap, verbiedt onderwijsinrichtingen die subsidies krijgen van de regering, om niet-gesubsidieerde onderwijsinrichtingen of afdelingen waarvan de onderwijstaal anders is dan het Nederlands, te herbergen¹⁹⁶.

Artikel 129 § 1 sluit de onderwijsinrichtingen in het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad uit die door de federale overheid worden geregeld (art. 129 § 2) ten aanzien van de onderwijstaal (art. 5 van de Onderwijstaalwet), hoewel het, volgens de Grondwettelijke Hof, toegelaten kan worden dat sommige inrichtingen door de Vlaamse overheid worden geregeld¹⁹⁷. De territoriale toepassing van artikel 127 § 1 is dus breder dan die van artikel 129 § 1 en beide artikels mogen dus niet verward worden¹⁹⁸.

c) De verstrekking van lessen in andere talen dan de opgelegde onderwijstaal

Er is een grijze zone wat betreft taalimmersie of taalbadonderwijs alsook wat betreft lessen in de taal en over de cultuur van nieuwkomers. Gezien bepaalde lessen in een andere taal dan het Nederlands

¹⁹³ J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State. Afdeling Wetgeving*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu Uitgevers, 1999, p. 101.

¹⁹⁴ J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State. Afdeling Wetgeving, idem*, p. 95

¹⁹⁵ J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State. Afdeling Wetgeving, ibidem*, p. 99.

¹⁹⁶ J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State. Afdeling Wetgeving, ibidem*, p. 99.

¹⁹⁷ GwH, 23 februari 2005, nr. 44/2005 en DUMONT H. & VANCRAEYBECK L., "Les règles régissant l'emploi des langues et les cours de langue dans l'enseignement organisé ou subventionné en Wallonie", in COURTOIS L. & PIROTTE J., *L'enseignement des langues en Wallonie. Enjeux citoyens et chances pour l'avenir*, Louvain-la-Neuve, Publications de la Fondation wallonne P.-M. et J.-F. Humblet, 2006, p. 62.

¹⁹⁸ M. DE PUTTE en J. CLEMENT, "Vernieuwingen in de taalregeling van het onderwijs: de Grondwet en het gebruik van de talen: van 'kleintjesoorden' tot 'instellingen die de onzekerheid, de ambiguïteit en de grenzen van de kennis appreciëren'", *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid*, 2007, p. 223.

worden gegeven, rijst er de vraag of de regeling van artikel 127 § 1 (de onderwijsbevoegdheid) dan wel van artikel 129§1 (de onderwijstaalbevoegdheid) van toepassing is.

(1) Onderwijs in Eigen Taal en over eigen Cultuur

In Vlaanderen kende de Vlaamse Regering aan sommige scholen de mogelijkheid toe om een leerprogramma met een "aantal lessen in de eigen moedertaal en over de eigen cultuur" in te richten. Dit programma was gericht op nieuwkomers en had tot doel hun integratie en onderwijskansen te bevorderen¹⁹⁹. Hoewel het project (Onderwijs in Eigen Taal en Cultuur (OETC)) niet meer bestaat²⁰⁰, is het interessant om na te gaan hoe de Raad van State deze regeling bevoegdheidsrechtelijk kwalificeerde. Volgens de Raad van State, afdeling wetgeving, viel de regeling onder de toepassing van de onderwijsbevoegdheid, hoewel er verwarring kon zijn met de onderwijstaalbevoegdheid²⁰¹. Volgens Velaers vond het te verstrekken programma met taalcursussen haar basis in een andere gemeenschapsaangelegenheid, met name de bevoegdheid voor het "onthaal en integratie van inwijkelingen" (artikel 5, §1, II, 3° BWHI)²⁰².

(2) Onthaalonderwijs voor Anderstalige Nieuwkomers

Nu er geen mogelijkheid meer is om lessen te volgen in de eigen taal, krijgen anderstalige nieuwkomers alleen nog de nodige ondersteuning om hun taalvaardigheid Nederlands te ontwikkelen, om zo de sociale integratie te verbeteren²⁰³. Deze leerlingen beheersen de onderwijstaal immers onvoldoende om het onderwijs naar behoren te volgen. Hun thuistaal of moedertaal is een andere taal dan de onderwijstaal. De bedoeling van het Onthaalonderwijs voor Anderstalige Nieuwkomers (OKAN) is om binnen een korte termijn de Nederlandse taalvaardigheid van anderstalige nieuwkomers te ondersteunen zodat zij echt kunnen integreren in het onderwijs. Het doel is dus niet om hun moedertaal of thuistaal te bevorderen. Concreet krijgen ze twee aanvullend lestijden, waarin ze apart de nodige ondersteuning krijgen²⁰⁴. In sommige gevallen kunnen ze ook, als ze Nederlandsonkundig zijn, een taalbad in het Nederlands volgen gedurende maximum één jaar²⁰⁵. Gezien de doelstelling van dit programma verschilt van de doelstelling van het onderwijs in gebarentaal, zoals aangekaart in het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, gaan we de regelgeving en de toepassing van het OKAN programma niet verder analyseren.

(3) Taalbadonderwijs

¹⁹⁹ J. VELAERS, *Het gebruik van de talen*, Brugge, Die Keure, 2001, nr. 84.

²⁰⁰ <http://www.ond.vlaanderen.be/nieuws/2011/0513-OETC.htm>

²⁰¹ R.v.St., afd. wetg., 22 mei 1986, nr. 326/2.

²⁰² J. VELAERS, *Het gebruik van de talen*, *idem*, nr. 84.

²⁰³ Omzendbrief BaO/2006/03 van 30 juni 2006 inzake onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers, beschikbaar op: <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=13800>

²⁰⁴ Omzendbrief BaO/2006/03 van 30 juni 2006 inzake onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers, *idem*.

²⁰⁵ Omzendbrief BaO/2014/1 van 15 mei 2014 inzake screening niveau onderwijstaal, taaltraject en taalbad in het gewoon lager onderwijs, beschikbaar op: <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=14689>

Er bestaat nog een ander kader waarin lessen worden gegeven in een andere taal dan de onderwijstaal. Het betreft het taalbadonderwijs of taalimmersie, zoals dat van toepassing is in het lager onderwijs in de Franse Gemeenschap. Terwijl er in hoofdstuk 4 C van het tweede deel een gedetailleerde analyse wordt gemaakt van de decretale wetgeving en de regelgeving inzake het gebarentaalbadonderwijs, focust de analyse hieronder op het taalbadonderwijs in het geheel, alsook op de adviezen van de Raad van State inzake de overeenstemming van deze onderwijsvorm met de Grondwet en de bestaande wetgeving.

Het startpunt van de analyse vinden we in een arrest van het Grondwettelijke Hof inzake het decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 4 april 2003 betreffende de herstructurering van het hoger onderwijs in Vlaanderen²⁰⁶. Het Grondwettelijke Hof oordeelden dat, in het kader van een decreet dat het onderwijzen in een andere taal dan het Nederlands in inrichtingen van het hoger onderwijs toelaat, het regelen van de onderwijstaal onder de toepassing van de onderwijsbevoegdheid van de Vlaamse decreetgever valt²⁰⁷. Het Hof wees erop dat er in het decreet specifieke voorwaarden waren voorzien voor het oprichten van een onderwijsprogramma in een andere taal dan het Nederlands, zodat de oprichting van het onderwijsprogramma niet arbitrair zou gebeuren. Daarnaast stelde het Hof dat de positie van het hoger onderwijs in een "bredere Europese context" bekeken moest worden, waardoor het belang van onderwijs in andere talen, zoals het Engels, ondersteund moest worden²⁰⁸. Door het feit dat het Grondwettelijk Hof een innovatieve en bredere interpretatie geeft aan de draagwijdte van artikel 127 § 1 GW ten aanzien het onderwijzen van talen (door ook het regelen van de onderwijstaal in specifieke situaties zoals die van het hoger onderwijs toe te laten), zou de toepassing ervan ook in het basisonderwijs mogelijk zijn²⁰⁹.

Ook het bovenvermelde Onderwijs in Eigen Taal en Cultuur (hierna "OETC") kaderde in de onderwijsbevoegdheden van de Vlaamse Gemeenschap, hoewel de lessen in een andere taal dan het Nederlands plaatsvonden. Twee argumenten kunnen dit ondersteunen. Ten eerste is er de "bredere Europese context". Het programma paste binnen een Europese Richtlijn op basis waarvan de kinderen het recht krijgen om hun moedertaal en de cultuur van hun land van oorsprong in het onderwijs aan te leren.²¹⁰ Ten tweede betreffen de OETC maatregelen één specifieke doelgroep en wordende lessen ervan gecoördineerd in het reguliere lesprogramma²¹¹. Volgens Clement verschilt dit systeem van het onderdompelingsstelsel dat "zich tot alle leerlingen richt" en waarbij het "decretaal mogelijk is dat een school exclusief een onderdompelingsparcours aanbiedt²¹²". In dit kader is het nuttig om te

²⁰⁶ GwH, 23 februari 2005, nr. 44/2005.

²⁰⁷ GwH, 23 februari 2005, nr. 44/2005.

²⁰⁸ GwH, 23 februari 2005, nr. 44/2005, B.13.2

²⁰⁹ M. DE PUTTE en J. CLEMENT, "Vernieuwingen in de taalregeling van het onderwijs: de Grondwet en het gebruik van de talen: van 'kleintjesoorden' tot 'instellingen die de onzekerheid, de ambiguïteit en de grenzen van de kennis appreciëren'", *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid*, 2007, p. 226.

²¹⁰ Richtlijn 77/486/EEG van de Raad van 25 juli 1977 inzake het onderwijs aan de kinderen van migrerende werknemers, *OJ L 199*, 6.8.1977, pp. 32–33 .

²¹¹ M. DE PUTTE en J. CLEMENT, "Vernieuwingen in de taalregeling van het onderwijs: de Grondwet en het gebruik van de talen: van 'kleintjesoorden' tot 'instellingen die de onzekerheid, de ambiguïteit en de grenzen van de kennis appreciëren'", *idem*, p. 230.

²¹² M. DE PUTTE en J. CLEMENT, "Vernieuwingen in de taalregeling van het onderwijs: de Grondwet en het gebruik van de talen: van 'kleintjesoorden' tot 'instellingen die de onzekerheid, de ambiguïteit en de grenzen van de kennis appreciëren'", *ibidem*, p. 230.

bekijken hoe het de Franse Gemeenschap gelukt is om het taalbadonderwijs in andere talen dan het Frans zowel in het basis als in het secundaire onderwijs te organiseren.

Het onderdompelingsstelsel werd bij decreet van 13 juli 1998 betreffende de organisatie van het gewoon kleuteronderwijs en lager onderwijs en de wijziging van de onderwijswetgeving door het parlement van de Franse Gemeenschap goedgekeurd. Het stelsel werd bekeken als een pedagogisch instrument om een vreemde taal aan te leren, en was dus gebaseerd op de onderwijsbevoegdheid van de Franse Gemeenschap²¹³. De onderdompeling werd niet gekwalificeerd als een maatregel om het gebruik van talen in het onderwijs te regelen. In haar advies van 24 januari 2007 bevestigde de Raad van State, afdeling wetgeving, dit perspectief. Het oordeelde dat het voorschrijven van het onderwijzen van een taal, en dus niet het opleggen van één taal, deel uitmaakt van de onderwijsbevoegdheid van de Franse Gemeenschap, en meer bepaald art. 127 § 1 van de Grondwet²¹⁴. Uit dit advies blijkt dus dat het taalbadonderwijs niet wordt gekwalificeerd als een regeling van de onderwijstaal²¹⁵.

Ten slotte blijkt dat de bredere interpretatie die het Grondwettelijke Hof geeft aan de onderwijstaalregeling wel van toepassing kon zijn bij het geval van de Vlaamse Gebarentaligen. Deze mogelijkheid wordt verder toegelicht in het derde deel, hoofdstuk 3.

E. Residuaire bevoegdheid van de federale wetgever

In het federale België heeft de federale overheid vooralsnog de residuaire bevoegdheden, terwijl de deelgebieden enkel over toegewezen bevoegdheden beschikken. Dit volgt uit artikel 35 van de Grondwet. De gemeenschappen en gewesten beschikken daarnaast ook over impliciete bevoegdheden. Zij kunnen de federale bevoegdheden betreden wanneer dit noodzakelijk is voor de uitoefening van hun eigen bevoegdheden (artikel 10 BWHI).

Gezien de ruime toegewezen bevoegdheden van de gemeenschappen inzake het gebruik van de talen, en de grondwettelijk verankerde taalvrijheid, mogen we aannemen dat de mogelijkheden van de federale wetgever op basis van diens residuaire bevoegdheden beperkt zijn. De federale wetgever heeft, zoals hoger vermeld, wel de bevoegdheid om het taalgebruik te regelen in gerechtszaken en voor de handelingen van het openbaar gezag die buiten het begrip "bestuurszaken" vallen (bijvoorbeeld in het leger en in de wetgeving²¹⁶)²¹⁷. De federale wetgever is verder ook bevoegd voor de "gebieden, diensten en instellingen die uitdrukkelijk, in artikel 129 van de Grondwet, aan de bevoegdheid van de gemeenschappen zijn onttrokken". Dit betekent het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad, het Duitse taalgebied, de randgemeenten, de taalgrensgemeenten en de gemeenten "in

²¹³ Decreet van 13 juli 1998 betreffende de organisatie van het gewoon kleuteronderwijs en lager onderwijs en de wijziging van de onderwijswetgeving, *B.S.*, 28 augustus 1998.

²¹⁴ R.v.St., afd. wetg., 24 januari 2007, nr. 42.022/2, *Parl. St.*, Franse Gemeenschap, 2006-2007, nr. 392/1, pp. 41-44.

²¹⁵ Persoonlijke correspondentie met Laurence Vancraeyebeek, december 2015.

²¹⁶ A. ALEN & K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Deurne, Kluwer, 1995, nr. 168: alleen het Nederlands en het Frans zijn de officiële talen voor federale wetten en besluiten (Duits is enkel een officiële taal voor vertalingen, behalve voor de authentieke Duitse tekst van de Grondwet van 1991).

²¹⁷ A. ALEN & K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, *id.*, nr. 290.

het Malmédysse"; de "diensten waarvan de werking verder reikt dan het taalgebied waarin ze zijn gevestigd"²¹⁸, en de door de wet aangewezen federale en internationale instellingen waarvan de werking in meer dan een gemeenschap wordt uitgevoerd²¹⁹. De gemeenschappen mogen inderdaad enkel hun bevoegdheid uitoefenen voor het taalgebruik in de "unicommunautaire instellingen".

In het licht van deze situatie moet bijgevolg verder bekeken worden hoe de federale overheid het gebruik van de Vlaamse Gebarentaal zou kunnen regelen binnen de grenzen van haar residuaire en voorbehouden bevoegdheid.

Er zijn al een paar voorbeelden van het regelen van het gebruik van de Vlaamse Gebarentaal op het federale niveau in materies waarvoor de federale overheid bevoegd is.

1. Gerechtszaken

Artikel 6 § 3(e) van het Europees Verdrag inzake de Rechten van de Mens (hierna "EVRM") stelt dat beschuldigen recht hebben op bijstand van een tolk in gerechtszaken, wanneer zij de taal van de rechter niet beheersen²²⁰. Door het voorzien van een tolk, wordt het recht op een eerlijke behandeling van de zaak van de beschuldigde verwezenlijkt²²¹.

Artikel 13 van het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap kent het recht toe aan personen met een handicap (waaronder dove en slechthorende personen) om toegang te krijgen tot iedere rechterlijke instantie, "met inbegrip van procedurele en leeftijdsconforme voorzieningen, teneinde hun effectieve rol als directe en indirecte partij, waaronder als getuige, in alle juridische procedures, met inbegrip van de onderzoeksfase en andere voorbereidende fasen, te vergemakkelijken"²²². Wanneer dit artikel samen met artikel 21 van het VN-verdrag wordt gelezen, is het duidelijk dat in gerechtelijke procedures moet worden voorzien in gebarentaaltolken, zodat dove en slechthorende personen alle informatie in hun eigen taal kunnen krijgen en zich in hun eigen taal kunnen uitdrukken.

Het allerbelangrijkste instrument dat van toepassing is voor gebarentaligen, is de wet van 15 juni 1935 over het gebruik van talen in gerechtszaken, waarin de verschijnende partijen, voor al hun tussenkomsten en verklaringen, de taal kunnen gebruiken die zij verkiezen, en dit zowel in burgerlijke procedures, voor de rechtbanken van koophandel (art. 30) als in strafzaken (art. 16, 21 en 23), alsook in al de ondervragingen tijdens het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek (art. 31). De

²¹⁸ Grondwet, art. 129§2.

²¹⁹ J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State. Afdeling Wetgeving*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu Uitgevers, 1999, pp. 151-164.

²²⁰ J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State. Afdeling Wetgeving*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu Uitgevers, 1999, p. 100.

²²¹ J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State. Afdeling Wetgeving*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu Uitgevers, 1999, p. 100.

²²² Verdrag van 13 december 2006 inzake de rechten van personen met een handicap, bekrachtigd door België op 2 juli 2009, art. 13.

kosten ervan komen te laste van de staat. De regeling is opgenomen in het algemeen reglement van 28 december 1950 inzake de gerechtskosten in strafzaken (art. 9).²²³

Als gevolg hiervan wordt het recht op het gebruik van Vlaamse Gebarentaal in de gerechtszaken gewaarborgd. Hoewel het niet gebaseerd is op bestaande wetgeving inzake de rechten van gebarentaligen, blijkt dat de federale overheid ervoor zorgt dat Vlaamse Gebarentaligen hun recht op hun eigen taal kunnen genieten.

2. Handelingen van het openbaar gezag en bestuurszaken

De federale overheid heeft aandacht besteed aan de contacten tussen de dove en slechthorende personen en de diensten van het openbaar bestuur. Het Koninklijk besluit van 8 maart 2001 bepaalt de voorwaarden voor het uitreiken van de bewijzen van taalkennis. Dit besluit bepaalt enkel de voorwaarden, niet het recht op een tweetaligheidstoelage (dat vindt men terug in het besluit van 13 juni 2010). De Vlaamse Gebarentaal is geen van de drie talen die gebruikt worden onder de toepassing van de gecoördineerde wetten van 18 juli 1966 op het gebruik van de talen in bestuurszaken²²⁴. Er is niet voorzien in een "tweetaligheidstoelage/premie" in de gecoördineerde wetten voor personeel dat de Vlaamse Gebarentaal kent. Deze premie wordt enkel in bepaalde situaties toegekend, als uitzondering, en dit hangt af van de beslissing van de bevoegde minister. De kennis van gebarentaal bij het personeel wordt dus alleen in bepaalde besluiten erkend. We geven enkele voorbeelden. Het besluit van 28 december 2001 tot uitvoering van sommige bepalingen van het koninklijk besluit van 30 maart 2001 dat de rechtspositie van het personeel van de politiediensten regelt, breidt de lijst van talen uit. Niet alleen de talen van de gecoördineerde wetten van 1966 zijn opgenomen, maar daarnaast, onder andere, ook Engels en Italiaans en "de doventaal" (artikel XI.10). Het koninklijk besluit van 30 maart 2001 erkent (1) een tweetaligheidstoelage voor personeel in de politiediensten dat een van de drie officiële talen kent en (2) een tweetaligheidstoelage voor andere talen wanneer ze een werkelijke waarde hebben voor de politiedienst of het korps waartoe het personeel behoort (artikels XI.III. 31 en XI.III.32 van het koninklijk besluit van 30 maart 2001). Om de taalkennis in Vlaamse Gebarentaal te kunnen bewijzen, is er een akkoordprotocol tussen Selor en de Minister van Binnenlandse Zaken aangenomen (van 1 juni 2004). Op die basis werd er een reglement inzake de taalcertificering opgesteld voor de taaltest "nationale gebarentaal (VGT/LSFB) ten behoeve van het politiepersoneel" bij Selor (M.B. 29 juli 2013).

Volgens artikel 129 § 1 van de Grondwet heeft de Vlaamse Gemeenschap de bevoegdheid voor het taalgebruik bij de centrale, gewestelijke en plaatselijke diensten (gecoördineerde bestuurstaalwetten) alsook voor de mandatarissen in de organen waardoor de handelingen van het bestuur worden verricht en voor de procedures waarbij de bestuurszaken worden geregeld²²⁵. Artikel 53 van de gecoördineerde wetten bouwt verder op artikel 129 § 1 en behandelt de instanties die de bewijzen van taalkennis en de voorwaarden voor de erkenning van die bewijzen, moeten bepalen. Tot nu toe

²²³ Algemeen reglement van 28 december 1950 op de gerechtskosten in strafzaken, *B.S.*, 30 december 1950, art. 9.

²²⁴ Wetten van 18 juli 1966 op het gebruik van de talen in bestuurszaken, *B.S.*, 2 augustus 1966.

²²⁵ Raad van State advies 550/2 van 12 maart 1997.

bestaat er nog geen besluit waarin er een premie toegekend wordt aan het personeel binnen de Vlaamse Overheid dat zijn/haar taalkennis VGT bewezen heeft. Ook wat betreft het personeel in de rand- en grensgemeenten in Vlaanderen, wordt er geen premie toegekend (dit werd verder vermeld in de memorie van toelichting van het besluit van 7 december 2007 van de Vlaamse Regering houdende de minimale voorwaarden voor de personeelsformatie, de rechtspositieregeling en het mandaatstelsel van het gemeentepersoneel en het provinciepersoneel en houdende enkele bepalingen betreffende de rechtspositie van de secretaris en de ontvanger van de openbare centra voor maatschappelijk welzijn).

Er zijn toch twee andere voorbeelden in het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest en in het Waalse Gewest: in beide deelgebieden wordt er een bijkomende premie (niet een tweetaligheidstoelage onder de toepassing van de gecoördineerde wetten van 1966) toegekend aan het personeel van hun respectievelijke administraties dat taalkennis in "een gebarentaal die met een nationale taal overeenstemt", bewezen heeft. Het personeelslid moet wel in een dienst aangesteld zijn "die in contact staat met de bevolking" en/of waarin "die kennis nuttig is voor de communicatie binnen de dienst"²²⁶.

Concluderend kunnen we stellen dat er op basis van de "gecoördineerde wetten" van juli 1966 geen erkend recht is voor het personeel op federaal en Vlaams niveau om een tweetaligheidstoelage/premie te krijgen als zij hun kennis van VGT kunnen bewijzen. In sommige situaties erkent de bevoegde Minister toch het recht op een gelijkaardige premie (meestal wanneer de noodzaak duidelijk is of wanneer het een werkelijke toegevoegde waarde betekent voor de gebarentalige burgers). Hierdoor kreeg Selor de bevoegdheid om de taaltesten in Vlaamse Gebarentaal te organiseren en af te leggen.

3. Toegang tot gezondheidszorg in ziekenhuizen

Volgens het Koninklijk Besluit van 25 april 2002 is de federale overheid bevoegd voor de vertolking in de ziekenhuizen (art. 80, 2°). Naast de alloctonen die "een gemiddeld lage sociaal-economische status hebben en die zich in een achterstandspositie bevinden", krijgen ook dove en slechthorende personen het recht op het gebruik van de Vlaamse Gebarentaal (in dit besluit "doventaal") om in de ziekenhuizen te kunnen communiceren. De basisreden van dit recht is dat dove en slechthorende personen een andere linguïstische en culturele achtergrond hebben die obstakels kan veroorzaken wanneer ze nood aan gezondheidszorg in een ziekenhuis hebben. Ze krijgen dus bemiddeling in hun contact met de ziekenhuizen, maar die werd later in de praktijk toegepast als "afstandstolkendienst". De wet van 22 augustus 2002 betreffende de rechten van de patiënt kent het recht van de patiënt toe om in een duidelijke taal met de beroepsbeoefenaar (artsen bijvoorbeeld) te kunnen communiceren. Dit recht werd dus realiteit via de toekenning van afstandstolkendienst in de ziekenhuizen.

²²⁶ Die informatie is in de volgende teksten teruggevonden: respectievelijk artikels 38 en 396 van het Besluit van de Waalse Regering van 18 oktober 2012 tot wijziging van diverse bepalingen betreffende het Waalse ambtenarenapparaat ; Besluit van 27 maart 2014 van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering houdende het administratief statuut en de bezoldigingsregeling van de ambtenaren van het ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ; en het Besluit van 27 maart 2014 van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering houdende het administratief statuut en de bezoldigingsregeling van de ambtenaren van de instellingen van openbaar nut van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

DEEL II: COMPARATIEF ONDERZOEK

Om nieuwe perspectieven inzake de toekenning van rechten aan Vlaamse Gebarentaligen te kunnen aanrijken, is het van belang om buitenlandse voorbeelden van erkenning van gebarentaal (-talen) te bekijken.

1. Selectie van landen:

Door een gebrek aan tijd, moesten voor ons rechtsvergelijkend onderzoek bepaalde landen worden geselecteerd. De volgende selectiecriteria hielpen met de keuze van deze landen.

A. Selectiecriteria

1. Erkenning van de nationale gebarentaal in het land of regio.

Gezien de Vlaamse Gebarentaal al juridisch erkend is in de Vlaamse Gemeenschap, zijn we op zoek gegaan naar landen waar een dergelijke erkenning eveneens verwezenlijkt is. Het is belangrijk om daarbij de verschillende categorieën van erkenning te identificeren. Wat dat betreft verwijzen we naar de classificatie van De Meulder²²⁷. Er zijn twee vormen van erkenning: expliciete en impliciete. De expliciete erkenning betreft de grondwettelijke erkenning, de erkenning in de algemene taalwetgeving, de erkenning in een gebarentaalwet, de erkenning in een gebarentaalwet waarin andere vormen van communicatie ook erkend worden, en de erkenning in de wetgeving inzake de oprichting van een nationale gebarentaalraad²²⁸. Er zijn ook drie vormen van impliciete erkenning, die gebarentaal (1) in de gehandicapten- of gelijkheids- of onderwijswetgeving erkennen; (2) in een overheidsverklaring of overheidsbesluit en (3) in deelstaten of provincies van federale staten²²⁹. We hebben besloten om landen te selecteren waarin er sprake is van expliciete verwezenlijking.

2. Sterke inhoud van de juridische bepalingen inzake de erkenning van de gebarentaal.

Om een grondige analyse te kunnen doorvoeren, hebben we besloten om landen te selecteren waar de erkenningsbepaling(en) op gedetailleerde wijze zijn vormgegeven. Het is van groot belang dat het om een regeling gaat die nieuwe/aanvullende perspectieven kan bieden voor de verdere verankering van het decreet VGT. Het kan bijvoorbeeld gaan om de definitie van gebarentaligen of de specifieke beleidsdomeinen waarin de gebarentaal van het land gerespecteerd en bevorderd moet worden. We hebben in de eerste plaats ook gezocht naar landen waar er rechten toegekend worden aan de

²²⁷ M. DE MEULDER, "The legal recognition of sign languages", *Sign Language Studies*, Vol. 15/4, 2015, p. 499 en J. MURRAY, "Linguistic Human Rights Discourse in Deaf Community Activism", *Sign Language Studies*, Vol. 15/4, 2015, p. 395.

²²⁸ M. DE MEULDER, "The legal recognition of sign languages", *ibidem*, p. 499.

²²⁹ M. DE MEULDER, "The legal recognition of sign languages", *ibidem*, p. 504.

gebarentalige minderheid inzake de taalverwerving (bij de dove kinderen en hun ouders), de te onderwijzen taal (als taalvak) alsook de onderwijstaal (taal waarin het onderwijs moet worden verstrekt).

Wanneer er in de besproken landen bepalingen zijn waar gebarentaal op hetzelfde niveau als andere vormen van communicatie erkend is, hebben we duidelijk besloten om de aandacht enkel op de impact van de erkenning van de gebarentaal zelf te vestigen. Aangezien we vertrekken vanuit het perspectief van een taalkundige minderheid, wensen we geen analyse te maken van de juridische argumentatie en/of intentie van de opstellers inzake de communicatiemiddelen in de geanalyseerde erkenningsinstrumenten, die vaak gebaseerd is op het handicap-perspectief. Het is wel mogelijk dat bepaalde wetsvoorstellen of bepalingen worden "verzacht" door de aanwezigheid van elementen inzake de communicatiemiddelen maar dan lichten we toe hoe de wetgever en/of de regering beide perspectieven in realiteit toepast, en analyseren we vooral het perspectief van de taalkundige minderheid grondig.

3. Impact van de erkenning is feitelijk en meetbaar

De Adviescommissie vraagt een analyse van de juridische mogelijkheden voor Vlaamse Gebarentaligen, alsook meer concrete beleidsaanbevelingen voor een nieuw decreet inzake VGT. Bijgevolg is belangrijk dat het onderzoek van de juridische instrumenten van andere landen zich toespitst op de praktische toepassing van die instrumenten. We hebben landen geselecteerd waarin de concrete gevolgen van de erkenning geïdentificeerd kunnen worden, zodat we een idee kunnen krijgen van de effectiviteit van het erkenningsinstrument. Daarnaast hebben we ook rekening gehouden met de politieke en financiële situatie van het land.

B. Geselecteerde landen en regio's:

Op basis van de selectiecriteria hebben we Finland en Spanje gekozen. Dit gebeurde in samenspraak met de stuurgroep van de Adviescommissie, die verantwoordelijk is voor de opvolging van het onderzoek.

Finland heeft gebarentaal in 1995 in haar Grondwet erkend, naast de twee nationale talen (Fins en Zweeds) en andere talen (Sámi en Romani). De erkenning werd beschouwd als een eerste stap, en moest worden gevolgd door de wetgeving die de linguïstische rechten van gebarentaligen in de praktijk zou toepassen: deze rechten werden in een zogenaamde "speciale wetgeving" toegekend (o.a. onderwijs, justitie, gezondheidszorg, enz.). Toch was het onvoldoende te zien want deze "speciale wetgeving" was verspreid tussen verschillende wettelijke instrumenten en onderhevig aan discretionaire interpretatie, daarom werd er een link tussen de Grondwettelijke bepaling en deze "speciale wetgeving" in 2015 gemaakt met een gebarentaalwet. Deze gebarentaalwet verleent een overzicht van alle bestaande wettelijke bepalingen en omvat verdere uitvoering aan de Grondwettelijke bepaling.

Er worden definities gegeven voor "gebarentaal" (Finse Gebarentaal en Fins-Zweedse Gebarentaal) alsook "gebarentaligen" (d.i. iedere persoon die gebarentaal als de eigen taal beschouwt, dus ook horende mensen kunnen tot deze groep behoren). De laatste definitie is bijzonder belangrijk voor het

onderzoek inzake het decreet VGT, aangezien het decreet rechten aan Vlaamse Gebarentaligen toekent, waartoe dus ook horende gebarentaligen behoren. De gebarentaalwet is overigens een korte wettelijke tekst wat de toepassing van de linguïstische rechten van gebarentaligen in de praktijk bevordert. De rechten die in de nieuwe wet aan gebarentaligen toegekend worden, zijn: de plicht van de overheden om zich bewust te worden van de specifieke linguïstisch-culturele kenmerken en de plicht om de rechten van gebarentaligen te bevorderen wat betreft het gebruik van hun gebarentaal, en dit via het verstrekken van informatie in gebarentaal en het gebruik ervan in de officiële contacten. Aangezien deze wet zeer recent is, (12 maart 2015) is het onmogelijk voor ons om de impact van de wet te analyseren. Maar de parlementaire voorbereidingen van de wet en de wettekst zelf bevatten voldoende interessante gegevens. Wat het recht op onderwijs in gebarentaal en op het leren van gebarentaal als moedertaalvak betreft, is er in Finland specifieke wetgeving, die reeds langer is uitgevoerd, en dus een interessante perspectief biedt voor het onderwijssysteem in Vlaanderen.

Het tweede geselecteerde land in Spanje. Om te beginnen is Spanje voor ons een interessant vergelijkingspunt, omdat dit land een quasi federale staat is, met autonome regio's. De Spaanse Gebarentaal en de Catalaanse Gebarentaal zijn sinds 2007 erkend in de nationale wetgeving, en dit naast andere ondersteuningsmiddelen voor de gesproken communicatie²³⁰. De erkenning (LSE) van de Spaanse Gebarentaal vindt haar oorsprong in het handicap-perspectief, waarin er verschillende toegankelijkheidsrechten toegekend worden aan dove en slechthorende personen²³¹. De toevoeging van de Catalaanse Gebarentaal aan de nationale wetgeving is het gevolg van een Catalaanse wetsbepaling (in de Catalan Autonomy Law), die in 2006 het gebruik van de Catalaanse Gebarentaal in de regio van Catalonië garandeerde²³². Deze wet vermeldt duidelijk dat het gaat over de erkenning van de Catalaanse gebarentaal en niet over een recht op toegankelijkheid voor dove personen (wat deel van een andere wet inzake toegankelijkheid moet uitmaken) of over hun rechten²³³. De wet bepaalt de toepassingsdomeinen van de erkenning en moet door specifieke besluiten uitgevoerd worden, onder meer in het tweetalig onderwijs.

Hoewel Finland en Spanje dus landen zijn met veelbelovende erkenningsbepalingen, is er in geen van beide landen sprake van een recht voor dove kinderen om gebarentaal te leren en/of te verwerven. Wat dat betreft kunnen we wel bepaalde alternatieven vinden in de bestaande wetgeving, welke verder worden toegelicht. In dit verband wordt kort ingegaan op de situatie in IJsland, waar dit recht wel expliciet erkend werd.

Ten slotte wordt de decretale wetgeving van de Franse Gemeenschap besproken. In de Franse Gemeenschap werd de Frans-Belgische Gebarentaal en het tweetalig onderwijs Frans-Frans Belgische Gebarentaal erkend. De geselecteerde wetgeving is van toepassing in het Franse taalgebied en kan

²³⁰ M. WHEATLEY & A. PABSCH, *Sign Language Legislation in the European Union - Edition II*, Brussels, European Union of the Deaf, 2012, p. 94.

²³¹ J. QUER, "Legal Pathways to the Recognition of Sign Languages: A Comparison of the Catalan and Spanish Sign Language Acts", *Sign Language Studies*, 12(4), 2012, p. 572.

²³² J. QUER, "Legal Pathways to the Recognition of Sign Languages: A Comparison of the Catalan and Spanish Sign Language Acts", *ibidem*, pp. 571-572.

²³³ J. QUER, "Legal Pathways to the Recognition of Sign Languages: A Comparison of the Catalan and Spanish Sign Language Acts", *ibidem*, p. 576.

een inspiratie vormen voor het Nederlandse taalgebied, waarbinnen de Vlaamse Gebarentaal erkend is.

In wat volgt worden de knelpunten, leerpunten, mogelijkheden en beperkingen van de drie bovenvermelde juridische stelsels inzake de erkenning van de gebarentaal (-talen) besproken, en gaan we na welke mogelijke inspiratie zij voor de Vlaamse Gebarentaligen kunnen bieden.

2. Finland

A. Grondwettelijk kader

Voordat we ons op de erkenning van de Finse en Fins-Zweedse Gebarentalen richten, is het belangrijk om het kader waarin de erkenning plaatsvindt toe te lichten. Vooral van belang is sectie 17 van de Finse Grondwet, waarin er sprake is van de nationale talen en de linguïstische en culturele minderheden.

1. Nationale talen

In Finland zijn het Fins en het Zweeds de nationale talen. Volgens sectie 17 van de Finse Grondwet (731/1999) heeft iedere persoon in Finland het recht om zijn/haar eigen taal te gebruiken (lees hier ofwel het Fins ofwel het Zweeds), en dit in verschillende openbare diensten, met name bij justitie, voor de publieke autoriteiten en in officiële documenten²³⁴. Dit recht geldt niet voor de andere minderheidstalen, waarvan het gebruik in openbare diensten door andere wetsbepalingen wordt gereguleerd. Finland is dus een tweetalige staat, waar de Zweedstalige burgers hun eigen taal kunnen gebruiken op voet van gelijkheid met de Finstalige burgers. De Zweedstaligen worden dus niet beschouwd als een nationale minderheid,²³⁵ hoewel ze in feite wel een numerieke minderheid vormen (5,4% van de bevolking)²³⁶. In realiteit zijn er echter sommige gemeenten ("municipalities") die monolinguaal zijn en waar Zweedstalige burgers minder kansen hebben om toegang tot diensten in het Zweeds te krijgen²³⁷. Daarnaast zijn er ook gemeenten die bilinguaal zijn, en waar ofwel Zweeds ofwel Fins de meerderheidstaal is²³⁸. Taalrechten voor sprekers van beide nationale talen worden geregeld in twee wetten (*Kielilaki* 423/2003 en Act on Language Skills *Kielilataki* 424/2003)²³⁹. Eerstgenoemde taalwet bevat geen afzonderlijke bepaling inzake gebarentaal. Sectie 9 vermeldt echter wel dat ook andere talen dan het Fins, Zweeds en Sami gebruikt mogen worden in de contacten met de autoriteiten. Daarbij wordt er doorverwezen naar andere wettelijke instrumenten, die gelden in specifieke domeinen zoals justitie, onderwijs, gezondheid, welzijn, enz.

²³⁴ J. HUSA, *The Constitution of Finland: A Contextual Analysis*, London, Hart Publishing, 2011, p. 191.

²³⁵ I. SARAVIITA, *The Constitution of Finland*, Kluwer Law International, suppl.56, July 2004, p. 286.

²³⁶ I. SARAVIITA, *The Constitution of Finland*, *ibidem*, p. 287.

²³⁷ Euromosaic, *Swedish in Finland*, 1998, beschikbaar op:
<http://www.uoc.edu/euromosaic/web/document/suec/an/e1/e1.html>

²³⁸ J. HUSA, *The Constitution of Finland: A Contextual Analysis*, *idem*, pp. 192-193.

²³⁹ Oikeusministerio (Ministry of Justice in Finland), *Kielilaki* (Language Act), 2009, beschikbaar op:
<http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/esitteet/kielilaki.html>

Wat betreft de culturele en sociale noden van de bevolking die Fins of Zweeds spreekt, moeten de publieke autoriteiten ervoor zorgen dat zij hiervan kunnen genieten op een gelijke basis. Zowel Finse als Zweedse sprekers hebben recht op onderwijs in hun moedertaal, en dit van de kleuterschool tot de universiteit. De andere nationale taal wordt dan als tweede taal onderwezen. Alle tweetalige gemeenten moeten beide talen als onderwijstaal in hun publieke en vrije scholen aanbieden. Gemeenten waar er geen Zweeds als onderwijstaal voorzien is, kunnen altijd verplicht worden om toch onderwijs in het Zweeds aan te bieden, als er minstens 18 Zweeds sprekende leerlingen zijn die erom vragen.

2. Linguïstische en culturele minderheden

Sectie 17 van de Finse Grondwet vermeldt duidelijk dat iedereen recht heeft om zijn/haar eigen taal en cultuur te onderhouden en te ontwikkelen. Dit recht geldt niet alleen voor de bevolking die één van beide nationale talen gebruikt, maar ook voor andere groepen zoals de Sami en de Roma²⁴⁰. De term "andere groepen" in deze bepaling verwijst naar nationale of etnische groepen. Het recht van personen die gebarentaal gebruiken, wordt eveneens vermeld. Dit recht vertrekt dus vanuit eenzelfde linguïstisch en culturele perspectief. De rechten voor deze specifieke minderheidsgroepen werden toegekend na een herziening van de Finse Grondwet in 1995 (HE 309/1993).

Over de juridische aard van deze rechten bestaan er in de rechtsleer verschillende meningen: het recht op zijn/haar eigen taal en cultuur wordt door sommigen opgevat als een collectief recht, en door anderen als een individueel recht. Volgens Husa is dit recht niet beperkt tot individuen maar gaat het verder, aangezien het gevormd is vanuit constitutionele sub-rechten, waaronder taalrechten en rechten van inheemse volkeren²⁴¹. Volgens een rapport van het Ministerie van Justitie, betreffende de derde sub-sectie van sectie 17 (dat specifiek handelt over de collectieve rechten van de linguïstische minderheden (Sami, Roma en andere groepen waaronder gebarentaligen)), zijn deze rechten niet beperkt tot linguïstische rechten, maar omvatten zij ook de bescherming van culturele aspecten van minderheden. De groepen die beschermd zijn door sectie 17 van de Grondwet, hebben de collectieve autonomie gekregen om zelf te bepalen wie de leden van hun groep zijn²⁴².

Het is van belang te weten dat sectie 17 slechts een algemene beschermingsbepaling betreft inzake de rechten van linguïstische en culturele groepen om hun eigen taal en cultuur te onderhouden ("maintain"). Hoewel er sprake is van culturele rechten, en onderwijs daar vaak deel van uitmaakt, is dat hier niet het geval. Het waarborgen van de talen en culturen van de beschermde groepen staat los van de toepassing op de onderwijstaal en het onderwijzen van de taal, wat door andere bepalingen wordt geregeld²⁴³. Het recht op gebarentaal als onderwijstaal en op een vak gebarentaal als eerste taal wordt verder in deze analyse toegelicht, onder de toepassing van de wet inzake basisonderwijs.

²⁴⁰ Hallituksen esitys eduskunnalle viittomakielilaiksi HE 294/2014 vp, p. 4.

²⁴¹ J. HUSA, *The Constitution of Finland: A Contextual Analysis*, London, Hart Publishing, 2011, p.191

²⁴² Hallituksen esitys eduskunnalle viittomakielilaiksi HE 294/2014 vp, p. 4.

²⁴³ Hallituksen esitys eduskunnalle viittomakielilaiksi HE 294/2014 vp, p. 5.

De combinatie van de sub-sectie van sectie 17 met sectie 22 van de Grondwet (inzake fundamentele rechten en vrijheden), wijst duidelijk op een verplichting van de publieke autoriteiten om actief maatregelen te nemen ter bescherming van de rechten van minderheidsgroepen, waaronder de gebarentaligen. De autoriteiten dienen er met andere woorden voor te zorgen dat gebarentaligen reële mogelijkheden hebben om hun taal te gebruiken en hun cultuur te ontwikkelen²⁴⁴.

a) Samen

Een van de minderheidsgroepen in Finland zijn de Samen ("*saamelaiset*"). Ook zij hebben het recht om hun eigen taal te gebruiken in contacten met de publieke autoriteiten in gedefinieerde regio's in het Finse Lapland. Het recht om hun eigen taal en cultuur te onderhouden en te ontwikkelen, dat zijn basis in sectie 17 van de Grondwet vindt, is verder uitgewerkt in een specifieke taalwet ("*Saamen kielilaki 1086/2003*"), die van toepassing is in het Finse Lapland²⁴⁵. Om als Sámi beschouwd te worden, moet men zich identificeren als een Sámi en moet de persoon zelf of één van zijn/haar ouders of grootouders Sámisch als eerste taal geleerd hebben (taalkundige definitie van Sámi). De Samen hebben de culturele autonomie inzake hun taal en cultuur verkregen dankzij een andere grondwetsbepaling (sectie 121). Dit gebeurde via een herziening van de Grondwet. Deze autonomie is van toepassing in hun eigen gebieden (Saami Homeland)²⁴⁶. Hoewel deze minderheid grondwettelijk en wettelijk beschermd is, geniet ze niet van gelijke rechten, zoals dat wel het geval is voor de sprekers van het Zweeds²⁴⁷.

b) Personen die nood aan vertaling/vertolking hebben

De bovenvermelde beschrijving van de rechten van Zweedstaligen en sprekers van het Sami, is belangrijk voor een goed begrip van de rechten van gebarentaligen in Finland. Voordat we aandacht besteden aan de rechten van gebarentaligen, staan we nog stil bij een groep die beschermd wordt door sectie 17 van de Grondwet, met name personen die vertolking of vertaling nodig hebben vanwege hun handicap. Dit aspect werd later toegevoegd aan sectie 17 en wordt nader toegepast door wetgeving²⁴⁸. De personen waarop deze bepaling betrekking heeft, worden echter niet beschouwd als leden van een linguïstische en culturele minderheid, hoewel hun rechten vermeld staan in de bepaling die handelt over de linguïstische en culturele groepen die in Finland bestaan²⁴⁹.

Volgens een parlementslid zou deze bepaling verwarrend zijn en leiden tot de idee dat gebarentaligen een groep van personen met een handicap zijn, en geen linguïstische minderheid. Daarom maakt de gebarentaalwet, die we verder in deze analyse toelichten, duidelijk dat gebarentaligen een linguïstische minderheid vormen. Er werd opgemerkt dat het nodig is om de bepaling in de Grondwet aan te passen opdat de rechten van gebarentaligen beter zouden worden beschermd²⁵⁰. Een van de wettelijke instrumenten die deze bepaling verder toepast, is de Administrative Procedure Act

²⁴⁴ Hallituksen esitys eduskunnalle viittomakielilaiksi HE 294/2014 vp, p. 5.

²⁴⁵ J. HUSA, *The Constitution of Finland: A Contextual Analysis*, London, Hart Publishing, 2011, p. 193.

²⁴⁶ I. SARAVIITA, *The Constitution of Finland*, Kluwer Law International, suppl.56, July 2004, p. 289.

²⁴⁷ J. HUSA, *The Constitution of Finland: A Contextual Analysis*, *idem*, pp. 193-194.

²⁴⁸ Hallituksen esitys eduskunnalle viittomakielilaiksi HE 294/2014 vp, p. 4.

²⁴⁹ Hallituksen esitys eduskunnalle viittomakielilaiksi HE 294/2014 vp, p. 5

²⁵⁰ Täysistunnon pöytäkirja 167/2014 vp, interventie van Ilkka Kantola en Johannes Koskinen.

(434/2003), waarvan sectie 26 verder uitleg rondom vertaling/vertolking geeft. Deze sectie bepaalt dat de publieke autoriteiten de plicht hebben om te voorzien in vertolking of vertaling voor personen die door de autoriteiten niet begrepen kunnen worden wegens hun handicap of ziekte, alsook voor personen die gebarentaligen zijn en die de taal van de autoriteiten niet begrijpen. Deze verplichting is van toepassing op zaken waarvoor de autoriteiten het initiatief genomen hebben, maar de regel kan ook toegepast worden op andere zaken als de autoriteiten beslissen dat het één van de domeinen betreft waarin rechten van gebarentaligen verwezenlijkt moeten worden. Deze groep van personen vormt echter niet de basis van ons comparatief onderzoek inzake de erkenning van de rechten van gebarentaligen in Finland.

c) *Gebarentaligen*

Gebarentaligen verkrijgen hun rechten op het gebruik en het beleven van hun eigen taal en cultuur door de Finse Grondwet. Dit recht werd grondwettelijk erkend in 1995, op hetzelfde moment als de erkenning van de rechten van de Samen. Volgens een rapport van de overheid inzake de toepassing van de taalwetgeving, zijn er ongeveer 11000 tot 14000 personen die gebarentaligen zijn, waaronder 4000 tot 5000 die doof of slechthorend zijn²⁵¹. In Finland worden er twee gebarentalen gebruikt: de Finse Gebarentaal en de Fins-Zweedse Gebarentaal. Hoewel deze laatste gebarentaal door niet meer dan 300 personen gebruikt wordt, waarvan de helft dove personen zijn, genieten de gebruikers van dezelfde rechten als de Finse Gebarentaligen.

Finland is een van de elf landen ter wereld waar gebarentaal erkend is door een grondwet. Volgens De Meulder is de grondwettelijke erkenning van gebarentaal, hoewel het prestigieus kan zijn, niet altijd effectief.²⁵² Dat was inderdaad het geval in Finland, waar de grondwettelijke erkenning onvoldoende was om de toepassing van linguïstische rechten van dove mensen te waarborgen²⁵³. Dit veranderde door de gebarentaalwet, waarin de grondwettelijke erkenning nader werd uitgewerkt. De grondwettelijke verplichting van de Finse Staat en de wettelijke erkenning van de gebarentalen in Finland worden hieronder geanalyseerd.

B. *Wettelijk kader*

De grondwettelijke erkenning werd beschouwd als een eerste stap die gevolgd moest worden door een wet die de toepassing van de linguïstische rechten van gebarentaligen in de praktijk mogelijk zou maken. In 2013 voerde het Ministerie Van Justitie een onderzoek uit om de implementatie van de linguïstische rechten van gebarentaligen te bewerkstelligen via een gebarentaalwet²⁵⁴. De resultaten van het onderzoek wezen op het feit dat een gebarentaalwet noodzakelijk is om rechten van

²⁵¹ Oikeusministerio (Ministry of Justice in Finland), *Report of the Government on the application of language legislation 2013*, p. 15, beschikbaar op:

<http://oikeusministerio.fi/material/attachments/om/julkaisut/6K2MUGLwd/language-legislation-2013.pdf>

²⁵² M. DE MEULDER, "The legal recognition of sign languages", *Sign Language Studies*, Vol. 15/4, 2015, p. 501.

²⁵³ M. DE MEULDER, "The legal recognition of sign languages", *ibidem*, p. 499.

²⁵⁴ Oikeusministerio (Ministry of Justice in Finland), *Language legislation*, 2013, beschikbaar op:

<http://oikeusministerio.fi/en/index/basicprovisions/perusoikeudetjademokratia/kielilaki/kiellellistenvaikutuste narviointi.html>

gebarentaligen, die ondertussen al deels in bestaande wetgeving opgenomen zijn, verder te implementeren en te garanderen.

1. Parlementaire voorbereidingen

Het rapport van het bovenvermelde onderzoek vormde dus, samen met het voorstel van de gebarentaalwet van de regering, de basis van de parlementaire voorbereidingen van de gebarentaalwet en bevat belangrijke informatie, zoals een toelichting bij de geschreven bepalingen van de wet. De gebarentaalwet werd op 10 april 2015 door het Finse Parlement zonder amendementen goedgekeurd en trad op 1 mei 2015 in werking (*Viittomakielilaki* 359/2015). Het Parlement voegde één verklaring toe, op aanraden van de Parlementaire Commissie voor Grondwettelijk Recht, die uitdrukkelijk aangaf dat de regering maatregelen moest nemen opdat de rechten van gebarentaligen in het hele land gerealiseerd kunnen worden. De Finse dovenvereniging ("Finland Association of the Deaf") steunde deze verklaring, aangezien er verschillen zijn in de diensten verleend aan gebarentaligen vanwege de beschikbare budgetten in de administratieve diensten en de geografische variatie in de het land²⁵⁵.

2. Doelstellingen:

Het voornaamste doel van de gebarentaalwet is de verwezenlijking van linguïstische rechten voor gebarentaligen.

Het is de bedoeling van de gebarentaalwet om de rechten van gebarentaligen die te vinden zijn in verschillende wettelijke instrumenten samen te brengen en de aandacht van de publieke autoriteiten erop te vestigen²⁵⁶. De grondwettelijke erkenning van de rechten van gebarentaligen werd beschouwd als een symbolische erkenning, zonder afdwingbare rechten ten aanzien van de autoriteiten²⁵⁷. De gebarentaalwet vult deze gebreken aan. Toch blijft de gebarentaalwet kort, wat werd bekritiseerd door experts. Het is echter vooral omwille van de duidelijkheid dat de tekst kort gehouden werd. De gebarentaalwet verschaft de basis voor een verdere uitwerking in specifieke wettelijke instrumenten²⁵⁸.

Hoewel de gebarentaalwet definities en duidelijke verplichtingen voor de autoriteiten bevat, brengt dit instrument geen wijzigingen in de bestaande wetgeving aan. Het gaat eerder om een richtlijn die meer duidelijkheid brengt inzake de aard van de linguïstische rechten van gebarentaligen. Op die manier wordt het bewustzijn omtrent de rechten van gebarentaligen verhoogd bij de gebruikers zelf, die vaak onvoldoende op de hoogte zijn van hun rechten, en vooral bij de autoriteiten²⁵⁹. Dankzij de

²⁵⁵ Täysistunnon pöytäkirja 167/2014 vp, interventie van Johannes Koskinen.

²⁵⁶ Oikeusministerio (Ministry of Justice in Finland), Erillinen viittomakielilaki edistäisi viittomakielisten oikeuksia, 2014, beschikbaar op:

<http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2014/09/erillinenviittomakielilakiedistaisiviittomakielistenoikeuksia.html>

²⁵⁷ Täysistunnon pöytäkirja 167/2014 vp, interventie van Mikka Niikko.

²⁵⁸ Täysistunnon pöytäkirja 167/2014 vp, interventie van Johannes Koskinen.

²⁵⁹ Hallituksen esitys eduskunnalle viittomakielilaki HE 294/2014 vp, p.26.

gebarentaalwet wordt de implementatie van de rechten van gebarentaligen verzekerd wanneer publieke autoriteiten nieuwe bepalingen en regulaties ontwerpen en publiceren en/of initiatieven nemen om informatie aan het ruime publiek te verstrekken²⁶⁰. De toepassing van de gebarentaalwet is dus ruim en betreft verschillende domeinen waar gebarentaligen het recht moeten krijgen om hun taal te gebruiken en om toegang tot informatie in hun taal te krijgen. De verwachte impact van de gebarentaalwet is dat de wetgeving zal worden aangepast zodat de rechten van gebarentaligen beter gegarandeerd zijn in de relevante domeinen, zoals bijvoorbeeld het geval is met de wet inzake kinderopvang (zie hoofdstuk 1.5.3).

3. Kort overzicht van de bepalingen

a) Sectie 1: Gebarentaal

De eerste sectie bevat de definities van “gebarentaal” en van “gebarentaalgebruiker”. Het gaat om een verduidelijking van het rudimentaire woordgebruik in sectie 17 van de Grondwet. Gezien de Grondwet "gebarentaal" erkent zonder specifieke benoeming van de gebarentaal zelf, licht de eerste sectie van de wet toe over welke gebarentalen het gaat, namelijk de Finse Gebarentaal en Fins-Zweedse Gebarentaal. De gebarentaligen worden in dezelfde sectie ook gedefinieerd als personen van wie gebarentaal de eigen taal is. Verdere uitleg van de begrippen "gebarentaligen" en "eigen taal" wordt in hoofdstuk 1.3 verleend.

b) Sectie 2: Doelstellingen

De bedoeling van de gebarentaalwet is publieke autoriteiten te verplichten om de rechten van gebarentaligen in hun eigen domein toe te passen, zoals het voorzien van onderwijs en van vertolking- en vertalingsdiensten op hun kosten. In de praktijk, aldus het hogervermelde rapport, zouden de volgende maatregelen de belangrijkste zijn om de realisatie van de rechten een realiteit te maken: leraren, opvoeders en gebarentaaltolken opleiden en deze professionelen ter beschikking stellen als antwoord op de noden van de gebarentaligen²⁶¹.

De verplichting zelf wordt verder toegelicht in de derde sectie van de gebarentaalwet. Wat betreft de wetgeving waarin de gebarentaalwet toegepast moet worden/is geworden, moet men de vierde sectie van de gebarentaalwet raadplegen.

c) Sectie 3: Verplichting van de overheid om gebarentaal te bevorderen

Deze sectie betreft de constitutionele verplichting van de Finse Staat om de rechten van gebarentaligen te beschermen via de wetgeving die ze moet opstellen en uitvoeren. Gebarentaligen moeten de mogelijkheid krijgen om hun eigen taal (lees hier: gebarentaal) te gebruiken alsook om

²⁶⁰ Oikeusministerio (Ministry of Justice in Finland), Viittomakielilakia valmistelevan työryhmän mietintö, 2014, beschikbaar op: <http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1411039009003.html>

²⁶¹ Hallituksen esitys eduskunnalle viittomakielilaki HE 294/2014 vp, p. 37.

informatie in gebarentaal te krijgen. Deze verplichting wordt gerealiseerd door de bevoegde overheidsinstanties, elk in hun eigen domeinen. De overheidsinstanties zijn niet alleen de administratieve autoriteiten (op niveau van de Staat en de gemeenten) maar zijn ook de justitiële instellingen, de onafhankelijke instellingen het publiek recht en de entiteiten van het parlement.

d) Sectie 4: Linguïstische rechten van gebarentaligen

Deze sectie vermeldt in welke domeinen de linguïstische rechten van gebarentaligen bevorderd moeten worden. De Finse Staat is verplicht om toegang tot vertolking en vertaling in verschillende domeinen te verzekeren. Naar de volgende wetgeving wordt verwezen: Administrative Procedure Act (434/2003), Administrative Judicial Procedure Act (586/1996), Criminal Investigation Act (805/2011), Criminal Procedure Act (689/1997), Act on the Status and Rights of Social Welfare Customers (812/2000), Act on the Status and Rights of Patients (785/1992), Enforcement Code (705/2007), Imprisonment Act (767/2005), Detention Act (768/2005), Act on Treatment of Persons in Police Custody (841/2006) and other legislation on different administrative fields. Als de uitvoering van de verplichting onvoldoende aan de noden van gebarentaligen tegemoetkomt, is de wet inzake de tolkdienst voor personen met een handicap van toepassing (The Act on Interpreter Service for Persons with Disabilities (133/2010)).

Naast deze verplichting bestaat er nog andere verplichtingen betreffende het onderwijs. Wat het onderwijs betreft, is er geen sprake van een recht op gebarentaaltolken in onderwijs (als maatregel voor toegankelijkheid), maar wel van linguïstische rechten van gebarentaligen. De Staat is verplicht het onderwijs aan gebarentaligen zo in te richten dat zij het onderwijs in hun eigen taal kunnen genieten, alsook dat gebarentaal als onderwijsvak voor hen voorzien wordt. Dit moet op verschillen onderwijsniveaus gebeuren²⁶².

C. Definities van "gebarentaligen" en van "eigen taal"

Het begrip "eigen taal" wordt in het voorbereidende rapport verder toegelicht als "moedertaal", zoals het al omschreven is in sectie 10 van de Finse taalwet²⁶³. Op die manier worden er ook nuances aangebracht in het rapport: het kan gebeuren dat de moedertaal niet dezelfde taal is als de "eerste taal" of de "eigen taal" die de gebruiker gekozen heeft. Dus gebarentaal kan door de gebruikers soms beschouwd worden als "moedertaal" en soms als "eerste taal". Bijvoorbeeld: een doof kind kan gebarentaal als eerste taal leren van zijn/haar ouders die de taal geleerd hebben als tweede of vreemde taal en vanaf het begin met het kind gebarentaal gebruiken. Daarnaast kan het gebeuren dat het kind de gesproken taal van zijn/haar ouders als moedertaal krijgt aangereikt hoewel hij/zij niet voldoende mogelijkheden heeft om deze taal te verwerven door zijn/haar doofheid.

Dove, slechthorende en doofblinde personen vormen de belangrijkste groep van gebarentaligen die deze taal gebruiken als moedertaal of eerste taal. De werkgroep die verantwoordelijk was voor de

²⁶² Viittomakielilaki (Sign Language Act) 359/2015, sectie 4, beschikbaar op: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2015/en20150359>

²⁶³ Hallituksen esitys eduskunnalle viittomakielilaiksi HE 294/2014 vp, pp. 45-47.

voorbereiding van de gebarentaalwet, heeft duidelijk vermeld dat het nooit de bedoeling was om het gebruik van gebarentaal tot doofheid te beperken. Horende mensen kunnen er met andere woorden ook 'bij horen'²⁶⁴. Dat is bijvoorbeeld het geval wanneer een van hun familieleden al vanaf de geboorte met hen in gebarentaal communiceert (ouder(s) en/of ouder broer/zus die gebarentaalgebruiker is). Hierdoor wordt gebarentaal hun moedertaal. Horende mensen die wel leden van de dovengemeenschap vormen, maar die gebarentaal geleerd hebben als vreemde taal of op latere leeftijd, worden wel uitgesloten. Het gaat dan bijvoorbeeld om ouders, de echtgeno(o)t(e) of andere familieleden van dove, slechthorende en doofblinde gebarentaligen, alsook leraren in dovenonderwijs en gebarentaaltolken. Voor hen wordt gebarentaal niet beschouwd als hun "eigen taal"²⁶⁵.

D. Recht van dove kinderen op gebarentaal

Hoewel er in het onderzoek van de overheid en in de parlementaire voorbereiding aandacht werd besteed aan het recht op gebarentaal voor dove en slechthorende kinderen, vinden we hier in de eindversie van de gebarentaalwet geen sporen van terug. De Parlementaire Commissie voor Onderwijs en Cultuur heeft, in haar advies dat werd bevestigd door de Parlementaire Commissie voor Grondwettelijk Recht, aangegeven hoe belangrijk het is dat elk doof en slechthorend kind vanaf de geboorte toegang heeft tot gebarentaal. De Finse vereniging voor doven (FAD) heeft bij sectie 1 van het ontwerp van de gebarentaalwet een voorstel voor een sub-sectie gedaan waarin wordt gesteld dat de mogelijkheid om gebarentaal als moedertaal, eerste taal of tweede taal te hebben en om deze taal te gebruiken, beschermd moet worden. Hetzelfde moet gelden voor iedereen die daar in zijn/haar vroege taalontwikkeling of op latere leeftijd door doofheid, slechthorendheid, doofblindheid of andere redenen baat bij zou hebben. Het doel van dit voorstel is om aan dove kinderen van horende ouders de mogelijkheid te bieden om gebarentaal als moedertaal of "eigen taal" te kunnen hebben²⁶⁶.

Ook het reeds vermelde rapport van de overheid steunt dit principe, alsook het recht van de horende ouders en hun familieleden om gebarentaal te leren nadat ze voldoende informatie gekregen hebben over gebarentaal en de mogelijkheden om het te leren²⁶⁷. Bovendien is er een wet in Finland die stelt dat horende ouders van dove kinderen het recht hebben om een opleiding in gebarentaal te krijgen als deel van de opleiding om te leren omgaan met de handicap van hun kind (Act on Services and Support Measures Organised on the Basis of Disability).

Volgens de Parlementaire Commissie voor Grondwettelijk Recht, is de realisatie van dit recht echter afhankelijk van de inzet van financiële middelen en vaak ook van de aanbeveling van dokters of andere professionelen in de gezondheidssector. Voor ouders is dit niet altijd haalbaar²⁶⁸. Hoewel er een reële wens is om dit recht in de gebarentaalwet in te schrijven, laten de strikte perken van de publieke middelen en het gebrek aan inschatting van de financiële gevolgen van het recht, dit niet toe. De Parlementaire Commissie voor Onderwijs en Cultuur kon het recht dus niet goedkeuren op het

²⁶⁴ Hallituksen esitys eduskunnalle viittomakielilaiksi HE 294/2014 vp, pp. 41-42.

²⁶⁵ Hallituksen esitys eduskunnalle viittomakielilaiksi HE 294/2014 vp, pp. 45-47.

²⁶⁶ Hallituksen esitys eduskunnalle viittomakielilaiksi HE 294/2014 vp, pp. 41-42.

²⁶⁷ Hallituksen esitys eduskunnalle viittomakielilaiksi HE 294/2014 vp, pp. 45-47.

²⁶⁸ Perustuslakivaliokunnan Mietintö 10/2014 vp, beschikbaar op:

<https://www.eduskunta.fi/FI/Vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiakirjat&docid=pevm+10/2014>

moment van de voorbereiding van de gebarentaalwet, maar zou graag zien dat dit recht deel uitmaakt van toekomstige wettelijke bepalingen, waarin er duidelijkheid komt over de impact van dit recht.

E. Recht op onderwijs in gebarentaal en op gebarentaal als moedertaalvak

1. Basis onderwijs

Sectie 10 van de wet inzake basisonderwijs bepaalt dat de onderwijstaal van een school gebarentaal kan zijn. Dove en slechthorende leerlingen moeten onderwijs in gebarentaal krijgen wanneer dat nodig is. Volgens parlementaire voorbereidingen bij deze bepaling is het de bedoeling dat dove leerlingen die gebarentaal als eerste taal geleerd hebben, ook hun onderwijs in gebarentaal zouden moeten krijgen. De toepassing ervan is echter toch bepaald op basis van het gehoorverlies van de leerling.

Sectie 12 van dezelfde wet bevat de mogelijkheid om een vak over de moedertaal te volgen. Het vak 'gebarentaal als moedertaal' kan bijgevolg worden voorzien, en dit niet enkel voor dove en slechthorende leerlingen, maar ook voor horende leerlingen. Het besluit inzake het curriculum voor het basisonderwijs van 2004 biedt scholen de mogelijkheid om tweetalig onderwijs in te richten: enerzijds zijn er lessen gebarentaal als moedertaal en anderzijds zijn er ook lessen Fins of Zweeds voor leerlingen die gebarentaligen zijn²⁶⁹. Deze wet stelt eveneens dat het vak gebarentaal als moedertaal ook voor horende leerlingen bestemd is wanneer hun moedertaal gebarentaal is. Er wordt aangevoerd dat het vak bestemd is voor dove, slechthorende of horende leerlingen die gebarentaal als eerste taal geleerd hebben en die taal beter kennen dan andere talen of die taal dagelijks het meest gebruiken²⁷⁰. In de praktijk zijn er sommige gemeenten die onderwijs in gebarentaal voorzien voor leerlingen die gebarentaal thuis gebruiken.

De resultaten van een onderzoek dat FAD samen met de Finse Nationale Onderwijsraad heeft uitgevoerd, op vraag van het Ministerie van Onderwijs en Cultuur, tonen aan dat de twee secties onvoldoende impact hebben op het onderwijsparcours van leerlingen die gebarentaal als moedertaal hebben. Bij de 304 scholen die bevestigd hebben dat ze minstens één dove, slechthorende of gebarentalige leerling hebben, zijn er slechts vijf scholen die lessen in gebarentaal geven; zes die sommige lessen in gebarentaal geven; en vijftien scholen die gebarentaal als moedertaalvak geven²⁷¹.

In de realiteit zijn het de ouders die beslissen welk onderwijs ze willen voor hun doof kind. Ze kunnen dus beslissen of hun doof kind naar een speciale school voor doven gaat of geïntegreerd wordt in het gewoon onderwijs. Sectie 17 van de wet inzake basisonderwijs stelt dat er middelen op drie verschillende niveaus zijn om de participatie van het kind met een handicap in het gewoon onderwijs te ondersteunen. Voor een dove leerling gaat het om (1) toekenning van meer uren zodat de leerling zijn vaardigheden in bijvoorbeeld lezen of schrijven kan inhalen; (2) ondersteuning op basis van het

²⁶⁹ Finnish National Board of Education, *Core curriculum for basic education 2004*, pp. 89 en 115, beschikbaar op: http://www.oph.fi/english/curricula_and_qualifications/basic_education

²⁷⁰ Hallituksen esitys eduskunnalle viittomakielilaiksi HE 294/2014 vp, pp. 45-47.

²⁷¹ Hallituksen esitys eduskunnalle viittomakielilaiksi HE 294/2014 vp, pp. 26-28.

gehoorverlies van de leerling; (3) verlening van diensten zoals gebarentaaltolken of gebarentaalassistent (persoon die ondersteuning in gebarentaal kan geven maar die niet voldoende als tolk fungeert)²⁷². Gezien scholen verantwoordelijk zijn om de aanpassingen en/of diensten te verlenen en deze dus ook te betalen, wordt er vaak gekozen om gebarentaalassistenten voor dove leerlingen te voorzien. Onderzoek heeft echter aangetoond dat gebarentaalassistenten onvoldoende kwaliteit garanderen in hun ondersteuning aan dove leerlingen. Gebarentaaltolken genieten dus de voorkeur, hoewel zij meer kosten²⁷³.

Er is een nieuwe onderwijsmodel ontwikkeld op basis van deze verplichting: onderwijs in gebarentaal wordt nu ook in het gewoon onderwijs aangeboden, en dit via het aanwerven van een dove leraar in de klas. Dit model is drie jaar geleden al in werkelijkheid getreden in de school Piispalähteen koulu in Kaarina (op 7 km afstand van Turku). Dove ouders van een doof kind hebben geëist van de school dat ze een dove leraar zou aanwerven in plaats van gebarentaalassistenten of gebarentaaltolken. De school betaalt dus de dove leraar en waarborgt het recht van de dove leerling om onderwijs in zijn eigen taal te krijgen. Eén horende leerling van dove ouders heeft de kans om in deze klas te mogen zitten, waardoor hij ook van dit tweetalig onderwijs kan genieten. De dove gebarentalige leraar werkt samen met een horende leraar en ze geeft af en toe lessen rechtstreeks aan zowel horende als dove leerlingen in de klas via een gebarentaaltolk²⁷⁴. Het is de bedoeling om dit model op langere termijn te vestigen, via subsidies van het Ministerie van Onderwijs. Een keer per week worden horende kinderen van dove ouders en dove leerlingen die in andere scholen zitten, samengebracht om één uur per week moedertaallessen van hun gebarentaal te krijgen (Turku). De voordelen zijn van groot belang: eerbieding van hun eigen taal, contacten tussen de gebarentalige leerlingen en bewustmaking van hun eigen taal en cultuur²⁷⁵.

2. Secundair onderwijs

Sectie 7 van de wet bevat geen gelijkaardige verplichting als deze in de wet inzake basisonderwijs, maar laat wel toe dat gebarentaal als onderwijstaal mogelijk is. Sectie 8 van de wet staat ook toe dat het vak moedertaal in gebarentaal voorzien kan worden als de leerling dat wenst²⁷⁶.

3. Kinderopvang

Er is nog een ander domein waarin de linguïstische rechten van gebarentaligen bevorderd moeten worden, met name de kinderopvang voor kinderen tot zes jaar (ter info: in het schooljaar waar ze zeven worden, moeten de kinderen naar het basisonderwijs). Hoewel de huidige wet (36/1973) geen bepaling inzake gebarentaal bevat, is de Minister voor Onderwijs en Cultuur van plan om een geactualiseerde versie te maken, waarin aandacht zal besteed worden aan de kinderen die

²⁷² J. KESKI-LEVIJOKI, persoonlijke communicatie.

²⁷³ Lapsiasiaavaltuutettu, *Hei, kato mua!*, 2015, beschikbaar op: <http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/04/hei-kato-mua.pdf>

²⁷⁴ U. LUKASCZYK, persoonlijke communicatie.

²⁷⁵ J. KESKI-LEVIJOKI, persoonlijke communicatie.

²⁷⁶ Hallituksen esitys eduskunnalle viittomakielilaiksi HE 294/2014 vp, p. 9.

gebarentaligen zijn. De toekomstige wet zal de rechten van kinderen uit verschillende linguïstische en culturele groepen waarborgen. Gemeenten zullen ook kinderopvang in gebarentaal moeten voorzien, naast opvang in andere talen en minderheidstalen²⁷⁷. Op dit moment zijn er bijzonder weinig steden in Finland die gebarentaal aanbieden in kinderopvang. De impact van de geactualiseerde wet, die op dit ogenblik in voorbereiding is, zal geëvalueerd worden m.b.t. het gebarentaalaanbod in kinderopvang²⁷⁸.

3. IJsland

Zoals hoger aangegeven, gaan we kort in op de situatie in IJsland, dat het recht erkent om gebarentaal te leren. In mei 2011 heeft IJsland de IJslandse Gebarentaal in een taalwet erkend als officiële taal, naast het IJslands (Icelandic)²⁷⁹. IJslands is de nationale en de officiële taal van IJsland. IJslandse Gebarentaal is de eerste taal van doven, slechthorenden, doofblinden en hun ouders. Maar belangrijk is dus dat deze taal ook als officiële en nationale taal erkend is. Hoewel er nog weinig gezegd kan worden over de impact van deze nieuwe wet, toont dit land "the most comprehensive example of recognition in general language legislation", aldus De Meulder²⁸⁰.

Op de IJslandse Staat rust de verplichting om de IJslandse Gebarentaal te beschermen, te ontwikkelen en te bevorderen.²⁸¹ Om aan deze verplichting te beantwoorden, moet de IJslandse regering de ontwikkeling, het onderzoek, het onderwijs en de verspreiding van de IJslandse Gebarentaal ondersteunen, alsook de cultuur, het onderwijs en de opleiding van dove, slechthorende en doofblinde personen bevorderen. De Minister van Onderwijs controleert de implementatie van de taalwet²⁸². Hoewel er nog andere bepalingen zijn die de IJslandse regering, de openbare diensten op het niveau van de staat en de gemeentes, het parlement, en justitie de verplichting opleggen om het gebruik van de IJslandse taal te bevorderen, geeft deze wet een uitzonderlijke voorbeeld inzake het recht om de IJslandse Gebarentaal te leren.

Het recht op gebarentaal wordt verleend aan zij die IJslandse Gebarentaal verkiezen als eerste taal om zich uit te drukken en te communiceren met anderen²⁸³. Dat kunnen ook kinderen van gebarentaligen zijn. Hoewel horende kinderen van dove ouders de IJslandse taal kunnen leren, wenste de Commissie van Onderwijs van het IJslandse Parlement toch ook aandacht te besteden aan deze groep, aangezien hun eerste taal de IJslandse Gebarentaal is²⁸⁴. Dit recht op gebarentaal wordt verleend aan een groep van ongeveer 300 personen die de IJslandse Gebarentaal als eerste taal beheersen.

²⁷⁷ Hallituksen esitys eduskunnalle viittomakielilaiksi HE 294/2014 vp, pp. 45-47.

²⁷⁸ Hallituksen esitys eduskunnalle viittomakielilaiksi HE 294/2014 vp, pp. 26-28.

²⁷⁹ M. WHEATLEY & A. PABSCH, *Sign Language Legislation in the European Union - Edition II*, Brussels, European Union of the Deaf, 2012, p. 134.

²⁸⁰ M. DE MEULDER, "The legal recognition of sign languages", *Sign Language Studies*, Vol. 15/4, 2015, p. 502.

²⁸¹ Frumvarp til laga um stöðu íslenskrar tungu og íslensks táknmáls, Þskj. 870 — 533. mál, art. 3, beschikbaar op: <http://www.althingi.is/altext/139/s/0870.html>

²⁸² Frumvarp til laga um stöðu íslenskrar tungu og íslensks táknmáls, Þskj. 870 — 533. mál, art. 5.

²⁸³ Frumvarp til laga um stöðu íslenskrar tungu og íslensks táknmáls, Þskj. 870 — 533. mál, art. 3

²⁸⁴ Nefndarálit, 139. löggjafarþing 2010–2011, Þskj. 1467 — 533. mál, beschikbaar op : <http://www.althingi.is/altext/139/s/1467.html>

Het recht om de IJslandse Gebarentaal te leren en te gebruiken wordt toegekend aan eenieder (familieleden inbegrepen) die deze taal nodig heeft vanaf de geboorte of vanaf wanneer doofheid, slechthorendheid en doofblindheid vastgesteld is²⁸⁵. Met familieleden worden echtgenoten, ouders, broers en zussen en grootouders van een dove, slechthorende of doofblinde persoon bedoeld²⁸⁶.

De wet verplicht de IJslandse Staat om het verwerven van de IJslandse Gebarentaal te bevorderen, wat betekent dat de IJslandse Staat ondersteuning moet bieden in de culturele vorming, het onderwijs en de opvoeding van dove, slechthorende en doofblinde personen²⁸⁷. Zo'n uitgebreide en sterke juridische terminologie wel een goede inspiratiebron zijn voor Vlaanderen.

²⁸⁵ Frumvarp til laga um stöðu íslenskrar tungu og íslensks tákn máls, Þskj. 870 — 533. mál, art. 3.

²⁸⁶ Nefndarálit, 139. löggjafarþing 2010–2011, Þskj. 1467 — 533. mál.

²⁸⁷ M. DE MEULDER, "The legal recognition of sign languages", *Sign Language Studies*, Vol. 15/4, 2015, p. 502.

4. Franse Gemeenschap

A. Erkenning van de Frans-Belgische Gebarentaal

De Frans-Belgische Gebarentaal werd op 21 oktober 2003 erkend door het parlement van de Franse Gemeenschap als "de visuele gebarentaal eigen aan de gemeenschap van de doven van de Franse Gemeenschap"²⁸⁸. Deze erkenning vindt haar oorsprong in het ontwerp van decreet ingediend door de Minister van Hulpverlening aan de Jeugd en Gezondheid. Het ontwerp kwam er na jarenlang lobbywerk van de Dovengemeenschap en na een haalbaarheidsstudie die ter zake werd uitgevoerd. Het decreet is mede het gevolg van de resolutie van het parlement van de Franse Gemeenschap die op 21 april 1999 goedgekeurd werd. In de resolutie verwoorde het Parlement haar wens om de gebarentaal te erkennen²⁸⁹.

Door het erkennen van de gebarentaal als de "eigen taal" van de Dovengemeenschap, is een minderheidsgroep erkend op basis van haar cultuur en taal, en niet op basis van een handicap²⁹⁰. Volgens de toelichting bij het ontwerp van decreet, omvat de "Dovengemeenschap" niet enkel dove personen of personen die een gehoorverlies hebben (auditief criterium), maar ook mensen die niet doof zijn maar volgens een of meerdere criteria toch deel uitmaken van de groep. Het gaat om de volgende criteria: (1) de gebarentaal beheersen (taalkundig criterium); (2) omringd zijn door familie die doof is (familiale criterium); (3) naar school gaan/zijn geweest waar er een of meerdere dove leerlingen waren (schoolcriterium); (4) deelnemen aan het leven van de Dovengemeenschap (gemeenschaps criterium); (5) betrokken zijn in het verdedigen van de rechten van doven (politiek criterium); (6) gebarentaalopleiding volgen (opleidingscriterium); en (7) gebarentaal gebruiken in het kader van zijn/haar werk (professionaliteitscriterium)²⁹¹.

Toen het ontwerp van decreet werd ingediend, werd door de bevoegde minister duidelijk vermeld dat de erkenning slechts de eerste stap vormde in de toekenning van het recht op het gebruik van de gebarentaal²⁹². Het decreet wordt beschouwd als een erkenningskader, dat iedere betrokken minister toelaat om binnen zijn/haar bevoegdheidsdomeinen uitvoeringsbesluiten te nemen²⁹³. Artikel 5 van het decreet verwijst naar dit principe en vormt dus de basis voor verdere acties die in relevante beleidsdomeinen ondernomen zouden moeten worden: "Binnen de perken van de begrotingskredieten, bepaalt de Regering, na advies van de bij artikel 2 bedoelde commissie, de uitvoeringsregels die nodig zijn voor het gebruik van de gebarentaal in de verschillende gebieden die onder haar bevoegdheid ressorteren"²⁹⁴. De domeinen zijn "de opvang van jonge kinderen, het onderwijs, de gezondheidsbevordering, de cultuur, de sport, de audiovisuele sector, de

²⁸⁸ Decreet van 22 oktober 2003 betreffende de erkenning van de gebarentaal, *B.S.*, 25 november 2003, art. 1.

²⁸⁹ Résolution visant à une reconnaissance officielle de la langue des signes, *C.R.I., Parl. St. Franse Gemeenschap*, 1998-1999, nr. 8, p. 67.

²⁹⁰ Compte-rendu de la session plénière sur le projet de décret relatif à la reconnaissance de la langue des signes, *C.R.I., Parl. St. Franse Gemeenschap*, 2003-2004, nr. 1, pp. 32-34.

²⁹¹ Projet de décret du 17 septembre 2003 relatif à la reconnaissance de la langue des signes, *Parl. St. Franse Gemeenschap*, 2002-2003, nr. 446/1, p. 4.

²⁹² Compte-rendu de la session plénière sur le projet de décret relatif à la reconnaissance de la langue des signes, *idem*, p. 31.

²⁹³ Compte-rendu de la session plénière sur le projet de décret relatif à la reconnaissance de la langue des signes, *ibidem*, p. 31.

²⁹⁴ Decreet van 22 oktober 2003 betreffende de erkenning van de gebarentaal, art. 5.

opleidingensector, enz²⁹⁵". De regering van de Franse Gemeenschap heeft deze opdracht aanvaard tijdens de laatste discussies voor het stemmen van het ontwerp van decreet in de plenaire vergadering²⁹⁶. De Raad van State heeft het parlement er evenwel aan herinnerd dat voor bepaalde acties, zoals de organisatie van het onderwijs, de interventie van de decretale wetgever noodzakelijk blijft.²⁹⁷.

In de praktijk zijn er geen verdere acties ondernomen na de goedkeuring van het decreet, behalve wat de oprichting van de Adviescommissie Frans-Belgische Gebarentaal en de toekenning van het taalbadonderwijs in het Frans en Frans-Belgische Gebarentaal betreft (voor een verdere analyse zie hoofdstuk 2.3).

B. Endogene gewestelijke talen

Naast het Frans, dat de officiële taal is in het Franse taalgebied, bestaan er ook regionale talen die deel uitmaken van het cultureel erfgoed van de Franse Gemeenschap. In haar decreet van 2 februari 1983 voorziet de Franse Gemeenschap in de mogelijkheid voor basisscholen en middelbare scholen om deze talen gedurende maximum een uur per week te onderwijzen.²⁹⁸ De bedoeling van dit decreet is de linguïstische waarde van deze talen tijdens een les, meestal de les Frans, te erkennen²⁹⁹.

Deze talen werden tevens erkend door het parlement van de Franse Gemeenschap. Het doel van de erkenning is hun bescherming en de bevordering van hun gebruik als communicatiemiddel. De erkenning werd gerealiseerd door het decreet van 24 december 1990 betreffende de endogene gewestelijke talen van de Franse Gemeenschap.³⁰⁰ Hoewel dit decreet het bestaan van deze talen erkent, voorziet het geen maatregelen ter uitvoering van deze erkenning, behalve dan de oprichting van een commissie die instaat voor de bescherming en het ondersteunen van lokale initiatieven. Volgens de Raad van State zijn de bepalingen van het decreet niet afdwingbaar, maar gaat het eerder om een aanbeveling³⁰¹.

Hoewel de taalkundige en culturele specificiteit van de endogene gewestelijke talen op school, in de media en als communicatiemiddel erkend zijn, zijn er in de praktijk weinig acties ondernomen. Straatnamen en culturele activiteiten (evenementen en literatuur) zijn de meest zichtbare acties die ondernomen zijn.

C. Immersieonderwijs in het Frans en in Frans-Belgische Gebarentaal

Dit hoofdstuk focust op de decretale bepalingen betreffende de onderdompeling in gebarentaal. De algemene bepalingen inzake de onderwijstaal en het onderricht in een taal via onderdompeling

²⁹⁵ Projet de décret du 17 septembre 2003 relatif à la reconnaissance de la langue des signes, *Parl. St.* Franse Gemeenschap, 2002-2003, nr. 446/1, p. 4.

²⁹⁶ Compte-rendu de la session plénière sur le projet de décret relatif à la reconnaissance de la langue des signes, *C.R.I., Parl. St.* Franse Gemeenschap, 2003-2004, nr. 1, p. 31.

²⁹⁷ R.v.St., afd. wetg., 23 juli 2003, nr. 35.679/2/V, *Parl. St.*, Franse Gemeenschap, 2002-2003, nr. 446-1, p. 8.

²⁹⁸ Décret du 2 février 1983 relatif à l'étude, à l'Ecole, des dialectes de la Wallonie, *B.S.*, 15 maart 1983.

²⁹⁹ R.v.St., afd. wetg., 6 september 1982, nr. 36.323, *Parl. St.* Franse Gemeenschap, 1981-1982, nr. 72-1, pp. 4-5.

³⁰⁰ Décret van 24 december 1990 betreffende de endogene gewestelijke talen van de Franse Gemeenschap

³⁰¹ R.v.St., afd. wetg., 18 juni 1990, nr. 43.429, *Parl. St.*, Franse Gemeenschap, 1989-1990, nr. 160-1, p. 5.

werden hoger reeds geanalyseerd (hoofdstuk 3.D.3. van het eerste deel). In datzelfde hoofdstuk werden ook de adviezen van de Raad van State inzake de grondwettigheid van deze decretale bepalingen besproken.

1. Kleuter en lager onderwijs in het reguliere onderwijssysteem

a) Oorsprong van de onderdompeling in gebarentaal

Op 13 juli 1998 keurde het parlement van de Franse Gemeenschap een decreet goed betreffende de organisatie van het regulier kleuteronderwijs en lager onderwijs en de wijziging van de onderwijswetgeving.³⁰² In het ontwerp van decreet was er enkel sprake van onderdompeling in het Duits, Nederlands en Engels. Een aantal parlementsleden hebben echter, met de steun van de Frans-Belgische Federatie van Doven (FFSB) en de Frans-Belgische Federatie van Ouders van Dove en Slechthorende Kinderen (APEDAF), amendementen op het oorspronkelijke ontwerp van decreet ingediend om de Frans-Belgisch Gebarentaal eraan toe te voegen³⁰³. Voor deze amendementen werd de volgende verantwoording gegeven: gebarentaal is de natuurlijke taal van dove kinderen waarin ze zich het best en het meest spontaan kunnen uitdrukken, waarin ze het best kunnen nadenken en waarin ze het best kunnen communiceren. Het Frans is echter ook van belang voor hun toekomst, vandaar dat de kinderen de mogelijkheid moeten krijgen om deze taal te leren via de gebarentaal die ze al goed machtig zijn³⁰⁴.

Toch wordt de onderdompeling in gebarentaal niet op dezelfde manier benaderd als de onderdompeling in een van de gesproken moderne talen. De onderdompeling in gebarentaal maakt eerder dat de klas een tweetalige karakter krijgt: het gaat over een "klas waarin een deel van de leerlingen onderwijs in het Frans geniet terwijl tegelijkertijd dove of slechthorende leerlingen een taalbad gebarentaal of onderwijs in de geschreven Franse taal genieten³⁰⁵". Beide talen, Frans en Frans-Belgische Gebarentaal, worden dus tegelijkertijd onderwezen in dezelfde klas, wat niet mogelijk zou zijn met Frans en een andere gesproken moderne taal. Met name dat laatste maakt het verschil tussen onderdompeling in een gesproken moderne taal en onderdompeling in gebarentaal.

b) Het uitvoeren van de onderdompeling in gebarentaal

Het leren van gebarentaal via onderdompeling wordt gedefinieerd als een "pedagogische procedure die gericht is op de bevordering, bij dove kinderen, van het aanleren van de bekwaamheidsniveaus bedoeld in artikel 16 van voornoemd decreet van 24 juli 1997, meer bepaald het aanleren van het lezen dat gericht is op het begrijpen van de zinnen en het produceren van geschreven stukken door lessen van het lesrooster in gebarentaal te verstrekken³⁰⁶". In de praktijk krijgt de onderwijzer een minimum aan vrijheid om voor bepaalde lessen of lesonderdelen dove leerlingen in een aparte groep

³⁰² Decreet van 13 juli 1998 betreffende de organisatie van het gewoon kleuteronderwijs en lager onderwijs en de wijziging van de onderwijswetgeving, *B.S.*, 28 augustus 1998.

³⁰³ Projet de décret du 21 avril 1998, *Parl. St.*, Franse Gemeenschap, 1997-1998, nr. 237/7, p. 2.

³⁰⁴ Projet de décret du 21 avril 1998, *Parl. St.*, Franse Gemeenschap, 1997-1998, nr. 237/8.

³⁰⁵ Decreet van 13 juli 1998 betreffende de organisatie van het gewoon kleuteronderwijs en lager onderwijs en de wijziging van de onderwijswetgeving, *idem*, art. 2, 20°.

³⁰⁶ Decreet van 13 juli 1998 betreffende de organisatie van het gewoon kleuteronderwijs en lager onderwijs en de wijziging van de onderwijswetgeving, *idem*.

te onderwijzen (meestal gebeurt dit voor taallessen). Alles hangt af van de klas, van de dove leerling en zijn noden en van de pedagogische methode en strategie van de onderwijzer³⁰⁷.

Om deze tweetalige lessen aan de dove leerlingen te geven, wordt een onderwijzer in gebarentaal voorzien. Een derde van de onderwijzers in gebarentaal moeten tot de dovengemeenschap behoren³⁰⁸. Het decreet van 13 juli 1998 bevat geen duidelijke omschrijving van het profiel van deze onderwijzers, maar in het decreet van 17 oktober 2013, dat nieuwe bepalingen toevoegt inzake de onderdompeling in gebarentaal in het secundair onderwijs, wordt het profiel als volgt omschreven: "leerkracht die de culturele specificiteit van de gebarentaal beheerst en voor wie de moedertaal de gebarentaal is³⁰⁹". Deze omschrijving is niet van toepassing in het basisonderwijs, gezien de bepaling voorbehouden is voor het secundair onderwijs, maar het zou in principe ook kunnen worden toegepast op het basisonderwijs. Onderwijzers in het basisonderwijs moeten hun gebarentaalvaardigheden bewijzen (via een specifiek certificaat) alsook hun onderwijzersdiploma voorleggen en, sinds september 2014, een permanente vorming volgen van 480 lestijden om gebarentalige en schriftelijke taalvaardigheid in het tweetalig onderwijs te kunnen en mogen geven.³¹⁰

In een van de amendementen werd voorgesteld om ook gebarentaal- en dovencultuurlessen in te richten.³¹¹ Dit werd ingevoerd in dezelfde bepaling als de lessen taal en cultuur van herkomst (om leerlingen bewust te maken van de taal en de cultuur van geïmmigreerde leerlingen). Deze toevoeging toont aan dat gebarentaal een linguïstisch en cultureel aspect heeft en dat doven lid zijn van een minderheid die verbonden wordt door haar gebarentaal en culturele waarden³¹². De parlementsleden zijn zich ervan bewust dat doven niet beschouwd moeten worden als personen met een handicap. En het is dan ook in dit kader dat er pas een jaar later bij het parlement een resolutie werd goedgekeurd met als doel de Frans-Belgische Gebarentaal in een toekomstig decreet te erkennen. De lessen gebarentaal en dovencultuur voor dove leerlingen (2 uur per week) komen bovenop het normale lessenrooster, waardoor hun lessenrooster dus twee uur meer bedraagt dan dat van andere leerlingen.³¹³ Bovenvermelde lessen mogen ook worden gegeven aan horende leerlingen (eveneens 2 lestijden per week bovenop de 28 lestijden in het basisonderwijs), maar enkel als de regering haar toestemming gegeven heeft³¹⁴.

c) *Financiering*

De gebarentaalonderwijzers worden bezoldigd op basis van het aantal dove of slechthorende

³⁰⁷ C. De HALLEUX, persoonlijke communicatie.

³⁰⁸ Decreet van 13 juli 1998 betreffende de organisatie van het gewoon kleuteronderwijs en lager onderwijs en de wijziging van de onderwijswetgeving, *idem*, art. 13bis §1.

³⁰⁹ Decreet van 17 oktober 2013 tot wijziging van verschillende bepalingen inzake leerplichtonderwijs en onderwijs voor sociale promotie, *B.S.*, 28 oktober 2013, art. 1.

³¹⁰ Decreet van 13 juli 1998 betreffende de organisatie van het gewoon kleuteronderwijs en lager onderwijs en de wijziging van de onderwijswetgeving, *idem*, art. 13.

³¹¹ Projet de décret du 21 avril 1998, *Parl. St.*, Franse Gemeenschap, 1997-1998, nr. 237/8.

³¹² Projet de décret du 21 avril 1998, *Parl. St.*, Franse Gemeenschap, 1997-1998, nr. 237/8.

³¹³ Decreet van 13 juli 1998 betreffende de organisatie van het gewoon kleuteronderwijs en lager onderwijs en de wijziging van de onderwijswetgeving, *idem*, art. 3 §2.

³¹⁴ Decreet van 13 juli 1998 betreffende de organisatie van het gewoon kleuteronderwijs en lager onderwijs en de wijziging van de onderwijswetgeving, *idem*, art. 5.

leerlingen in de tweetalige klas. Per dove of slechthorende leerling worden er zes lestijden berekend³¹⁵. Ideaal zou dus zijn indien er minstens vier dove of slechthorende leerlingen per klas zouden zijn. Zo zou een voltijdse onderwijzer in gebarentaal kunnen worden vergoed voor 28 lestijden³¹⁶. De financiering van de twee lestijden van gebarentaal en dovencultuur voor dove leerlingen wordt berekend op de basis van het aantal van tweetalige klassen waarin de dove leerlingen zitten³¹⁷.

Hoewel het decreet van 13 juli 1998 bepalingen bevat inzake het taalbadonderwijs in gebarentaal, werd de financiering van de gebarentaalonderwijzers en de tweetalige klassen in het basisonderwijs pas werkelijkheid vanaf februari 2009. Dat is na de publicatie van het decreet van 23 januari 2009 waarin er organisatorische aspecten van het taalbad gebarentaal werden beschreven³¹⁸. Het decreet van 23 januari 2009 biedt scholen uit het gewoon onderwijs de mogelijkheid om taalbadonderwijs in gebarentaal in te richten. Dove en slechthorende kinderen mogen hun onderwijs immers vrij kiezen. Ofwel kiezen ze voor een taalbad gebarentaal in het buitengewoon onderwijs waar er lestijden gewijd mogen worden aan zulk taalbad. Ofwel opteren ze voor een onderdompeling in gebarentaal in het gewoon onderwijs³¹⁹. De toelichting bij het decreet van 23 januari 2009 verwijst ook naar de erkenning van de Frans-Belgische Gebarentaal in de Franse Gemeenschap³²⁰, en toont zo dus aan dat de erkenning wel degelijk gevolgen heeft op vlak van de toekenning van het recht op immersieonderwijs in gebarentaal.

Tot nu toe is er maar één school uit het gewoon onderwijs, vzw Communauté scolaire Sainte-Marie in Namen, die het taalbad in gebarentaal organiseert. Zij krijgt hiervoor financiering voor de eerste kleuterklas tot en met het laatste leerjaar van het lager onderwijs. Dankzij het decreet van 17 oktober 2013 geniet de school ook van een financiering voor de eerste twee jaren in het lager secundair

³¹⁵ Decreet van 13 juli 1998 betreffende de organisatie van het gewoon kleuteronderwijs en lager onderwijs en de wijziging van de onderwijswetgeving, *ibidem*, art. 29§3 en 41 §3.

³¹⁶ C. DE HALLEUX, persoonlijke communicatie.

³¹⁷ Decreet van 13 juli 1998 betreffende de organisatie van het gewoon kleuteronderwijs en lager onderwijs en de wijziging van de onderwijswetgeving, *idem*, art. 29§3 en 41§3.

³¹⁸ Decreet van 23 januari 2009 houdende diverse bepalingen betreffende de erkenning van de beroepskwalificaties vereist voor de uitoefening van ambten in de inrichtingen voor gewoon en gespecialiseerd voorschools, lager en secundair onderwijs, kunstonderwijs, onderwijs voor sociale promotie en niet-universitair hoger onderwijs, kunstsecundair onderwijs met beperkt leerplan van de Franse Gemeenschap en de internaten die van deze inrichtingen afhangen, en in de psycho-medisch-sociale centra, betreffende het verloop voor sportactiviteiten en houdende diverse dringende maatregelen inzake onderwijs, *B.S.*, 10 maart 2009.

³¹⁹ Projet de décret portant des dispositions relatives à la reconnaissance des qualifications professionnelles pour l'exercice de fonctions dans les établissements d'enseignement préscolaire, primaire, secondaire ordinaire et spécialisé, artistique, de promotion sociale et supérieur non universitaire, secondaire artistique à horaire réduit de la Communauté française et les internats dépendant de ces établissements, et dans les centres psycho-médico-sociaux, relatives au congé pour activités sportives et diverses mesures urgentes en matière d'enseignement, *Parl. St.* Franse Gemeenschap, 2008-2009, nr. 629-1.

³²⁰ Projet de décret portant des dispositions relatives à la reconnaissance des qualifications professionnelles pour l'exercice de fonctions dans les établissements d'enseignement préscolaire, primaire, secondaire ordinaire et spécialisé, artistique, de promotion sociale et supérieur non universitaire, secondaire artistique à horaire réduit de la Communauté française et les internats dépendant de ces établissements, et dans les centres psycho-médico-sociaux, relatives au congé pour activités sportives et diverses mesures urgentes en matière d'enseignement, *ibidem*.

onderwijs³²¹. In de hogere jaren van het secundair wordt het taalbadonderwijs gefinancierd met eigen middelen van vzw Ecole et Surdit ³²².

2. Secundair onderwijs

Het decreet van 17 oktober 2013 behandelt de organisatie van onderdompeling in gebarentaal voor de eerste graad van het secundair onderwijs. Het decreet kwam er bijna zes jaar na het decreet van 11 mei 2007 inzake het taalbadonderwijs dat van toepassing is in het secundair onderwijs voor de moderne talen³²³. Het principe van de onderdompeling in gebarentaal is hetzelfde als dat van het basisonderwijs. De enige toevoeging is de mogelijkheid om tolken gebarentaal in te zetten om bepaalde lessen voor de dove en slechthorende leerlingen te tolken, wat niet mogelijk is in het lager onderwijs.

Dove en slechthorende leerlingen krijgen les over gebarentaal en dovencultuur gedurende 2 lestijden per week. Deze lestijden worden aan hun lessenrooster toegevoegd, zodat ze op een totaal van 30 lestijden komen. Het decreet legt eveneens op dat er per school minimum vier lestijden moeten worden voorzien die door leerkrachten met kennis van dovencultuur (leerkrachten die de culturele specificiteit van de gebarentaal beheersen en van wie gebarentaal de moedertaal is³²⁴) gegeven worden.

De vergoeding van de leraren gebarentaal en van de tolken in het secundair onderwijs gebeurt via de financiering van de lestijden die per dove of slechthorende leerling (8 lestijden - 2 lestijden meer dan in het basisonderwijs) en per tweetalige klas (2 lestijden) worden toegekend³²⁵.

In juli breidde het Parlement van de Franse Gemeenschap deze regeling uit tot de tweede en de derde graad van het secundair onderwijs³²⁶. Vanaf september 2016 kunnen de dove en slechthorende leerlingen genieten van een onderdompeling in gebarentaal van het eerste jaar kleuteronderwijs tot het laatste jaar van het secundaire onderwijs.

3. Buitengewoon onderwijs

Het decreet van 3 maart 2004 over de organisatie van het gespecialiseerd onderwijs erkent het taalbadonderwijs in moderne talen en het taalbadonderwijs in gebarentaal in het buitengewoon

³²¹ Decreet van 17 oktober 2013 tot wijziging van verschillende bepalingen inzake leerplichtonderwijs en onderwijs voor sociale promotie, *idem*.

³²² C. DE HALLEUX, persoonlijke communicatie.

³²³ Decreet van 17 oktober 2013 tot wijziging van verschillende bepalingen inzake leerplichtonderwijs en onderwijs voor sociale promotie, *idem*, en Decreet van 11 mei 2007 betreffende het taalbadonderwijs, *B.S.*, 12 oktober 2007.

³²⁴ Decreet van 17 oktober 2013 tot wijziging van verschillende bepalingen inzake leerplichtonderwijs en onderwijs voor sociale promotie, *idem*, art. 1.

³²⁵ Decreet van 17 oktober 2013 tot wijziging van verschillende bepalingen inzake leerplichtonderwijs en onderwijs voor sociale promotie, *idem*, art. 7.

³²⁶ Projet de décret du 13 juillet 2016 modifiant certaines dispositions de l'enseignement secondaire ordinaire relatives à l'organisation, au deuxième degré et troisième degré de l'enseignement secondaire, de l'apprentissage par l'immersion en langue des signes et en français écrit en classes bilingues français - langue des signes, *Parl. St.* Franse Gemeenschap, 2015-2016, nr. 322-2.

onderwijs. Het principe van taalbadonderwijs blijft hetzelfde ten aanzien van het decreet van 13 juli 1998. Iedere school van type 7 is verplicht om een gebarentaalproject in haar instellingsplan te voorzien³²⁷. Naast deze verplichting, bestaat er ook de mogelijkheid voor ieder leerling van een type 7 school in het kleuter of lager onderwijs om tenminste 2 lestijden per week onderdompeling in gebarentaal te krijgen³²⁸. Leerlingen kunnen dus onderwijs volgen in gebarentaal, maar deze mogelijkheid (en niet verplichting) hangt af van twee factoren: de school kiest de vakken die het meest geschikt zijn om in gebarentaal te onderwijzen³²⁹ en gebarentaal is niet voor iedere leerling uit type 7 scholen nuttig, veel hangt af van zijn/haar taalnoden³³⁰. De keuze is dus nog steeds vrij, maar de mogelijkheid om gebarentaal te leren is verbeterd dankzij het decreet betreffende de erkenning van de Frans-Belgische gebarentaal³³¹. Leerlingen in het secundair onderwijs (vorm 3 of 4 van type 7) mogen vier lestijden over gebarentaal of, als de eerste optie niet mogelijk is, onderdompeling in gebarentaal krijgen³³².

Het toepassingsgebied van het decreet van 3 maart 2004 werd door het decreet van 1 februari 2012 uitgebreid naar leerlingen die uit het gewoon onderwijs komen waar onderdompeling in gebarentaal is verleend. Deze bepaling is in de eerste plaats bedoeld om aan de internationale verplichtingen voor de Belgische Staat ingevolge het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap te beantwoorden³³³. Wanneer deze leerlingen in het gewoon onderwijs willen integreren waar er geen onderdompeling in gebarentaal is, kunnen ze gebruik maken van de begeleiding van het personeel van type 7 scholen³³⁴. Dat geldt enkel in het kader van een verandering naar een school van hetzelfde niveau of bij de overschakeling tussen zesde leerjaar naar eerste middelbaar³³⁵.

5. Spanje

A. Grondwettelijk kader

Artikel 3 van de Spaanse Grondwet stelt dat het Castiliaans de officiële taal van de Staat is (art. 3 § 1) en dat er daarnaast ook nog andere Spaanse talen zijn die in hun respectievelijke autonome gemeenschappen als officiële talen erkend mogen worden (art. 3 § 2). Naast het Castiliaans is er dus sprake van co-officiële talen in de betrokkene regio's zoals Catalonië, waar Catalaans en Aranees als officiële talen erkend zijn. Wat betreft het gebruik van de officiële taal, het Castiliaans, hebben alle Spanjaarden de plicht om deze taal te kennen en het recht om de taal te gebruiken. De autonome

³²⁷ Decreet van 3 maart 2004 houdende organisatie van het gespecialiseerd onderwijs, *B.S.*, 3 juni 2004, artikel 26 §4.

³²⁸ Decreet van 3 maart 2004 houdende organisatie van het gespecialiseerd onderwijs, *ibidem*, artikel 26 §4.

³²⁹ Projet de décret organisant l'enseignement spécialisé, *Parl. St.* Franse Gemeenschap, 2003-2004, nr. 490-1.

³³⁰ Projet de décret organisant l'enseignement spécialisé, *Parl. St.* Franse Gemeenschap, 2003-2004, nr. 490-3, p. 3.

³³¹ Projet de décret organisant l'enseignement spécialisé, *Parl. St.* Franse Gemeenschap, 2003-2004, nr. 490-3.

³³² Decreet van 3 maart 2004 houdende organisatie van het gespecialiseerd onderwijs, *idem*, art. 47 § 3.

³³³ Projet de décret modifiant certaines dispositions relatives à l'enseignement spécialisé, *Parl.St.* Franse Gemeenschap, 2011-2012, nr. 302-1.

³³⁴ Decreet van 1 februari 2012 tot wijziging van sommige bepalingen betreffende het gespecialiseerd onderwijs, *B.S.*, 15 maart 2012, art. 133§1.

³³⁵ Decreet van 1 februari 2012 tot wijziging van sommige bepalingen betreffende het gespecialiseerd onderwijs, *ibidem*.

gemeenschappen bepalen de rechten inzake het gebruik van de talen die op hun grondgebied gesproken worden. Spanje kent een asymmetrische tweetaligheidssituatie, aangezien niet alle gemeenschappen twee of meer talen gebruiken³³⁶ en de autoriteiten en organen op het staatsniveau zelf monolinguaal zijn.

De verrijking die de verschillende linguïstische modaliteiten ("linguistic modalities") van Spanje brengen, maakt deel uit van het culturele erfgoed dat gerespecteerd en beschermd moet worden (art. 3 § 3 Spaanse Grondwet). Deze laatste paragraaf vindt haar oorsprong in de intentie van de grondwetgever om de diversiteit van gesproken talen in de verschillende autonome gemeenschappen te waarborgen. Hoewel het gebruik van de term 'linguïstische modaliteiten' zou kunnen doen vermoeden dat de Spaanse Gebarentalen ook opgenomen zijn in deze bepaling, is dat niet het geval. Volgens Belda Perez-Pedrero was het niet de bedoeling van de grondwetgever om gebarentaal aan deze bepaling toe te voegen. Bovendien mogen gebarentalen niet beperkt begrepen worden als linguïstische modaliteiten, omdat ze in feite echte talen zijn³³⁷. Hoewel er misschien ruimte is om verder na te denken over de interpretatie van deze bepaling, zodat in de toekomst ook gebarentalen onder deze bepaling zouden vallen en dus grondwettelijk beschermd zouden zijn, zijn er nu andere grondwettelijke bepalingen van toepassing op de bescherming van de gebarentalen en hun gebruikers³³⁸.

Een van die grondwettelijke bepalingen is artikel 49 dat de publieke autoriteiten (public authorities) verplicht om de rechten die aan alle burgers toegekend zijn, ook voor personen met een handicap te waarborgen. Artikel 9 van de Grondwet waarborgt onder andere rechten inzake vrijheid en gelijkheid, en bepaalt dat ieder burger de mogelijkheid moet hebben om aan het politieke, economische, culturele en sociale leven deel te nemen. De publieke autoriteiten moeten deze rechten faciliteren. Op basis van deze bepalingen werd de wet 51/2003 van 3 december 2003 inzake de gelijke kansen van personen met een handicap aangenomen³³⁹. Deze wet, die vervangen werd door een nieuwe wet ter implementatie van het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, bevordert het recht van personen met een handicap om materiële, dienstgerichte, menselijke of andere soorten van ondersteuning te krijgen, waaronder gebarentaal (art. 10). Na de goedkeuring van de wet, was de regering verplicht om binnen een termijn van twee jaar maatregelen te nemen om te waarborgen dat doven en slechthorenden zouden kunnen kiezen welke communicatiemiddelen zij willen inzetten in de interactie met hun omgeving. Hoewel deze bepaling een opdracht voor de regering inhoudt, vormde zij de aanleiding voor een nieuwe gebarentaalwet.³⁴⁰

B. Wettelijk kader

³³⁶ E. BELDA PEREZ-PEDRERO, *La protección constitucional y legal de la lengua de signos*, Fundación Lex Nova & Fundación CNSE, Valladolid, 2012, p. 27.

³³⁷ E. BELDA PEREZ-PEDRERO, *idem*, p. 26.

³³⁸ E. BELDA PEREZ-PEDRERO, *idem*, p. 105.

³³⁹ Ley 51/2003, de 2 de diciembre, de igualdad de oportunidades, no discriminación y accesibilidad universal de las personas con discapacidad, BOE n°289, 3 december 2003, pp. 43187-43195.

³⁴⁰ J. STORCH DE GRACIA Y ASENSIO, *Estatuto jurídico de las lenguas de señas en el derecho español*, Editorial universitaria Ramón Areces, Madrid, 2005, p. 446.

1. Wet 27/2007

a) *Parlementaire voorbereidingen*

De Spaanse Dovenfederatie (CNSE) heeft in 2005 het initiatief genomen en stelde aan de regering een voorontwerp van wet voor. De regering heeft vervolgens een wetsontwerp ingediend in het Spaanse Parlement³⁴¹. Het is belangrijk om te weten dat het voorontwerp van wet (daterende van 2004) de rechten van dove mensen op basis van hun culturele eigenschappen benaderde³⁴², maar dit werd aangepast om meerdere doelgroepen te kunnen betrekken: dove personen die gebarentaal gebruiken vormen ondertussen niet meer de enige doelgroep van de wet, ook personen met een auditieve beperking (ongeacht ze gebarentalig zijn of niet) zijn opgenomen³⁴³. De oorspronkelijke filosofie van het ontwerp van wet veranderde dus van een cultureel-linguïstische perspectief naar een handicap-perspectief, ondersteund door de bovenvermelde uitvoeringsbepaling van de wet 51/2003. Bij de parlementaire voorbereidingen van de wet zijn vele belangstellenden betrokken geweest. Het resultaat is een wet die probeert om zowel gebarentaalgerelateerde kwesties uit het linguïstische perspectief als toegankelijkheidsaspecten uit het perspectief van auditieve beperking aan te pakken³⁴⁴.

b) *Doelstellingen*

Zoals hierboven aangegeven, heeft de wet de bescherming en de erkenning van de gebarentaal alsmede met de bevordering van gelijkheidsmaatregelen voor personen met een auditieve handicap voor ogen³⁴⁵. Gebarentaal wordt bijgevolg beschouwd als een communicatiemiddel dat dove en slechthorende personen kunnen gebruiken om hindernissen te verwijderen waar ze in de verwezenlijking van hun rechten mee te maken krijgen. Op zich is het een positieve zaak dat gebarentaal erkend is en opgenomen is in de wet, maar het wordt bekeken vanuit het gelijkheidsperspectief³⁴⁶ en niet vanuit het linguïstische/cultureel perspectief, dat wel van toepassing was in het voorontwerp van wet uit de Dovenfederatie (CNSE).

Toch verleent deze wet de noodzakelijke erkenning en bescherming van de gebarentaal, wat niet mogelijk was op basis van artikel 3 van de Grondwet³⁴⁷. Door deze wet krijgt gebarentaal een semiofficiële status³⁴⁸, maar we mogen nog niet spreken van een officiële of co-officiële taal, zoals het geval is bij de Spaanse gesproken talen. De toepassing van de erkenning is niet beperkt tot de Spaanse Gebarentaal, aangezien ook de Catalaanse Gebarentaal erkenning geniet. De Catalaanse Gebarentaal is een gebarentaal die door Catalaanse dove en slechthorende personen gebruikt wordt binnen de grenzen van Catalonië.

³⁴¹ J. QUER, "Legal Pathways to the Recognition of Sign Languages: A Comparison of the Catalan and Spanish Sign Language Acts", *Sign Language Studies*, 12(4), 2012, p. 572.

³⁴² STORCH DE GRACIA Y ASENSIO J., *idem*, p. 447.

³⁴³ J. QUER, *idem*, p. 572.

³⁴⁴ J. QUER, *ibidem*, p. 572.

³⁴⁵ E. BELDA PEREZ-PEDRERO, *idem*, p. 106.

³⁴⁶ E. BELDA PEREZ-PEDRERO, *ibidem*, p.106.

³⁴⁷ E. BELDA PEREZ-PEDRERO, *ibidem*, p. 106.

³⁴⁸ Mercator Legislation, *Butlletí del centre mercator: dret i legislació lingüística*, CIEMEN, Barcelona, 2010, p. 4

De Spaanse Raad van State had in haar advies aangeraden om de Catalaanse Gebarentaal uit het ontwerp te halen, maar door het harde werk van de Catalaanse parlementsleden binnen het Spaanse parlement geniet deze taal dezelfde statelijke bescherming als de Spaanse Gebarentaal³⁴⁹. De Raad van State heeft opgemerkt dat de wet de nodige flexibiliteit moet laten om de nadere regeling van de erkenning van de Catalaanse Gebarentaal in Catalonië en van de Spaanse Gebarentaal in de andere autonome gemeenschappen, aan die gemeenschappen te laten. De regio's moeten de concrete uitvoering zelf kunnen bepalen in hun eigen wetgeving en binnen de grenzen van hun bevoegdheid³⁵⁰. De wet is dus beperkt tot de minimumregels voor de rechten van dove en slechthorende personen.

c) Kort overzicht van de bepalingen

De wet bevat twee belangrijke onderdelen die artikel 2 van de wet inzake de rechten van dove en slechthorende personen uitbreiden. Het eerste onderdeel focust op het recht op het leren, het kennen en het gebruik van de Spaanse gebarentalen (Titel I). Het tweede onderdeel behandelt het recht op het leren, het kennen en het gebruik van de orale communicatiehulpmiddelen (Titel II). De analyse hieronder gaat enkel in het eerste onderdeel betreffende de rechten van dove en slechthorende personen die kiezen voor gebarentaal.

(1) Definitie van 'dove en slechthorende personen'

Het bovenvermelde kader waarin de wet ontworpen werd, heeft een impact op de definities van dove en slechthorende personen. Het gaat op personen van wie een handicap van 33 percent of hoger erkend is, die communicatiehindernissen in hun dagelijkse leven ervaren of die middelen of ondersteuning nodig hebben om de hindernissen te overwinnen (art. 4(d)). Ze zijn ook de enige personen, samen met doofblinden, die van de erkenning van de gebarentalen genieten³⁵¹. Horende familieleden of horende kinderen van dove ouders die gebarentaligen zijn en voor wie de impact van deze wet ook belangrijk zou kunnen zijn, zijn dus niet opgenomen in de wet.

(2) Recht op gebarentaal

Er is geen letterlijke recht op gebarentaal, maar wel op het *gebruiken* van Spaanse gebarentalen en/of communicatiemiddelen in de publieke en privésfeer. Doven en slechthorenden hebben bovendien het recht om zelf te kiezen welke taal ze willen gebruiken gebruik (art. 2), net zoals bij de co-officiële talen in bepaalde autonome gemeenschappen (burgers mogen de ene of de andere taal gebruiken in verschillende levenssituaties³⁵²). Een doof of slechthorend persoon in Catalonië mag tussen de Spaanse Gebarentaal of de Catalaanse Gebarentaal kiezen maar sowieso wordt de Catalaanse Gebarentaal in deze regio gebruikt. Er zijn echter nog enkele specifieke situaties die onderzocht

³⁴⁹ J. QUER, *idem*, p. 572.

³⁵⁰ A. ROMERO GALLARDO, "Líneas básicas del proyecto de Ley de la lengua de signos española y de apoyo a la comunicación oral para las personas sordas, con discapacidad auditiva y sordociegas, remitido a las Cortes Generales", *La Ley*, N° 6486, 2006, p. 3.

³⁵¹ E. BELDA PEREZ-PEDRERO, *idem*, p. 62.

³⁵² E. BELDA PEREZ-PEDRERO, *ibidem*, p. 28.

moeten worden³⁵³. Wat gebeurt er immers als een Spaanse gebarentaalgebruiker zich in Catalonië bevindt? In het geval van Spaanse gebarentaligen die Catalonië bezoeken, zullen de Catalaanse doven de Spaanse Gebarentaal gebruiken met deze bezoekers die enkele deze laatste taal kennen. Als het gaat om Spaanse gebarentaligen die naar Catalonië verhuizen, zullen zij zelf de Catalaanse Gebarentaal leren³⁵⁴. Deze voorbeelden tonen aan dat de asymmetrische tweetaligheid bij de gesproken talen in Spanje ook teruggevonden kan worden bij het gebruik van de Spaanse gebarentalen³⁵⁵. In artikel 2 is er dus sprake van de keuze tussen de gebarentaal en één van de gesproken talen van de regio³⁵⁶.

(3) Recht op het leren van gebarentaal

Doven en slechthorenden hebben het recht om een gebarentaal te leren, maar dat recht heeft niet dezelfde waarde als het recht betreffende het Castiliaans dat ieder burger moet kennen en moet kunnen gebruiken. Dove en slechthorende personen zijn dus niet verplicht om gebarentaal te leren³⁵⁷ zoals wel het geval is voor het Castiliaans (hoewel in dit laatste geval de plicht ook niet absoluut is³⁵⁸). Om aan de plicht te beantwoorden en het Castiliaans te kennen, moet ieder dove en slechthorende persoon overigens wel de mogelijkheid hebben om de taal te leren en dit via de beste middelen zoals de Catalaanse Gebarentaal (in Catalonië) of de Spaanse Gebarentaal (in andere deelstaten van Spanje)³⁵⁹.

Het recht op het leren van gebarentaal wordt benaderd vanuit de idee dat gebarentaal de gebruiker de mogelijkheid biedt om zich te kunnen integreren in de maatschappij en zo van dezelfde rechten te kunnen genieten als alle andere burgers³⁶⁰. Er is dus een vrijheid van keuze voor de dove of slechthorende persoon of aan zijn/haar ouders in het geval van een minderjarige persoon (art. 5 (c)). Wanneer de dove of slechthorende persoon (of zijn/haar ouders) beslist om gebarentaal te leren, moet de overheid beschikbare middelen voorzien om de Spaanse Gebarentalen te kunnen leren. Bepaalde onderwijscentra en andere sociale omgevingen (buiten het onderwijssysteem) moeten die mogelijkheid voorzien (art. 7 en 8). Er is ook sprake van tweetalig onderwijs en van het leren van Spaanse gebarentalen als keuzevak in de onderwijscentra (art. 7 §2 en 3). Daar gaan we in hoofdstuk 4.1.1.5. nog dieper op in.

Het recht op het kennen van de Spaanse gebarentalen wordt in de wet niet verder uitgewerkt, hoewel het de basis vormt van de andere rechten van de gebarentaligen (artikel 2). Het recht op het kennen van de Spaanse gebarentalen blijkt verbonden te zijn aan het recht op het leren van de Spaanse gebarentalen die in artikels 7 en 8 staat. Door het leren van de Spaanse gebarentalen, wat de publieke

³⁵³ E. BELDA PEREZ-PEDRERO, *ibidem*, p. 96.

³⁵⁴ J. QUER, *idem*, p. 568.

³⁵⁵ J. QUER, *ibidem*, p. 568.

³⁵⁶ Ley 17/2010, de 3 de junio, de la lengua de signos catalana, Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya, N°5647, 10 juni 2010, Preámbulo.

³⁵⁷ E. BELDA PEREZ-PEDRERO, *idem*, p. 39.

³⁵⁸ E. BELDA PEREZ-PEDRERO, *ibidem*, p. 40.

³⁵⁹ E. BELDA PEREZ-PEDRERO, *ibidem*, p. 61.

³⁶⁰ E. BELDA PEREZ-PEDRERO, *idem*, p. 38.

autoriteiten moeten verzekeren, krijgen de dove of slechthorende personen het recht om te taal ook te kennen.

(4) Domeinen waarin het gebruik van de Spaanse gebarentalen van toepassing is

De wet bepaalt de verschillende domeinen waarbinnen het gebruik van Spaanse gebarentalen bevorderd moet bevorderd worden. Er moet wel worden gewezen op de draagwijdte van de wet: het is niet zo dat de publieke autoriteiten zelf gebarentaal moeten leren, maar wel van het verlenen van tolkdiensten waar nodig, en dit zowel in de publieke als de privésfeer (art. 9 § 1). In de volgende domeinen moeten de autoriteiten dove, slechthorende en doofblinde Spaanse gebarentaligen ook beschermen tegen discriminatie en ondersteunen met maatregelen van positieve actie (art. 9 § 2): toegang tot goederen en diensten die beschikbaar zijn voor het publiek, het vervoer, de openbare diensten, het politieke leven, de media, telecommunicatie en de informatiemaatschappij (art. 6). Binnen het domein van de toegang tot goederen en diensten zijn er verschillende sub-domeinen, waaronder het onderwijs dat toegankelijk moet zijn (via gebarentaaltolken) en waarbij de onderwijsadministratie verplicht is om onderwijs in gebarentaal te verwezenlijken.

(5) Recht op onderwijs in gebarentaal

De wet 27/2007 kent het recht toe op het leren van gebarentaal in het onderwijs, maar ook het recht op tweetalig onderwijs en op de keuze van een taalvak (optional course) gebarentaal in de scholen waar tweetalig onderwijs voorzien is (art. 7 § 2 en 3). Er is dus een recht op het aanleren van gebarentaal, maar dat recht hangt af van het onderwijsmodel dat dove, slechthorende en doofblinde leerlingen gekozen hebben (of hun ouders of wettelijke vertegenwoordigers als ze minderjarigen zijn) (art. 7 § 1).

De definitie van tweetalig onderwijs vindt haar inspiratie in het bestaande tweetalige onderwijssysteem in sommige onderdelen van de Spaanse Staat (waar andere co-officiële talen zijn): het betreft een leeromgeving waar twee of meerdere talen naast elkaar gebruikt worden als onderwijstalen tussen de leraar en leerlingen (art. 4(k)). Deze definitie wordt toegepast op de situatie van dove, slechthorende en doofblinde leerlingen als er sprake is van een leeromgeving waar er, naast erkende gesproken talen, ook Spaanse gebarentalen bestaan als onderwijstalen. Het blijkt dus dat het tweetalige onderwijs voor dove, slechthorende en doofblinde leerlingen het gebruik van de officiële gesproken taal (-talen) en van de gebarentaal omvat en dus niet enkel het gebruik van twee gebarentalen³⁶¹.

Artikel 10 handelt over de verplichtingen voor de onderwijsadministratie: er moeten onderwijsinstellingen bestaan waar gebarentaal als onderwijstaal gebruikt wordt, maar de administratie moet ook het aanbod van gebarentaaltolkdiensten promoten bij de gebarentaligen. In de praktijk blijkt het niet haalbaar te zijn om overal de keuze aan te bieden tussen de verschillende

³⁶¹ E. BELDA PEREZ-PEDRERO, *idem*, p. 69.

onderwijsmodellen. Het voorzien van de verschillende onderwijsmodellen is dus niet gebaseerd op de vraag van de leerlingen zelf, maar op de organisatorische middelen³⁶².

d) *Tenuitvoerlegging en toezicht op de toepassing van de wet*

Om er voor te zorgen dat de wet ook werkelijk nageleefd wordt, is er een commissie opgericht binnen de Nationale Raad inzake Handicap (National Council on Disability), die verantwoordelijk is voor het toezicht. De leden van de commissie komen uit de doelgroepen: doven, slechthorenden en doofblinden alsook hun familieleden.

Bovendien sluit de wet de toepassing van andere wetten niet uit.³⁶³ Concreet zijn de domeinen die de wet 51/2003 aanhaalde, nog steeds van toepassing, namelijk de stedelijke, gebouwde infrastructuur en publieke ruimtes, de administratie van justitie en het culturele erfgoed (art. 3 § 2). De wet 27/2007 heeft geen betrekking op deze domeinen.

De wet 27/2007 werd ondertussen ook aangepast naar aanleiding van het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap dat op 3 december 2007 door Spanje geratificeerd werd (en dat op 3 mei 2008 in werking trad). Concreet zijn er twee bepalingen van de wet aangepast: er moet rekening gehouden worden met de Spaanse gebarentalen bij de toegankelijkheid van de media (art. 14.1) en de telecommunicatie (art. 14.3)³⁶⁴.

De Spaanse Staat is niet verantwoordelijk voor de toepassing van de erkenning van de Catalaanse Gebarentaal. Het is de autonome regio Catalonië die zelf moet zorgen voor de implementatie van de erkenning, binnen haar eigen bevoegdheden. Er is één uitzondering op deze verdeling van bevoegdheden: de bevordering en het onderzoek van de Catalaanse Gebarentaal moet mee gefinancierd worden door de Spaanse Staat³⁶⁵. Tot nu toe zijn hiervoor geen stappen gezet, zoals het ook het geval is voor de toepassing van de gehele wet. Er werd enkel een gebarentaalcentrum opgericht³⁶⁶.

2. **Wetgeving binnen de Autonome Gemeenschappen**

Binnen de grenzen van hun bevoegdheden, mogen de autonome gemeenschappen de gebarentaal (-talen) bevorderen en beschermen. Van de zeventien autonome gemeenschappen zijn er zeven die deze bevoegdheid in hun 'Statutes of Autonomy' uitgevoerd hebben. In Catalonië is dit ook gebeurd in een gebarentaalwet.

³⁶² E. BELDA PEREZ-PEDRERO, *ibidem*, p. 68.

³⁶³ De wet 51/2003 werd opgeheven door het koninklijke decreet 1/2013 dat de rechten van personen met een handicap herziet.

³⁶⁴ Ley 26/2011, de 1 de agosto, de adaptación normativa a la Convención Internacional sobre los Derechos de las Personas con Discapacidad, BOE, N°184, 2 augustus 2011, art. 2

³⁶⁵ J. QUER, *idem*, p. 574.

³⁶⁶ J. QUER, *idem*, p. 575.

a) **Catalonië**

(1) **Resolutie 163/IV**

De initiatieven inzake de erkenning van de Catalaanse Gebarentaal dateren van voor de acties die op het centrale niveau werden ondernomen voor de erkenning van de Spaanse Gebarentalen. Op basis van de aanbevelingen van een onderzoekscommissie inzake de Catalaanse Gebarentaal heeft het Catalaanse parlement op 30 juni 1994 al een niet-bindende resolutie goedgekeurd, waarin er maatregelen staan ter bevordering en verspreiding van de kennis van de gebarentaal. Deze maatregelen betroffen het bevorderen van het gebruik van de Catalaanse Gebarentaal in het onderwijs (tweetalig en geïntegreerd onderwijs), het voeren van onderzoek naar Catalaanse Gebarentaal, het bewustmaken van de bevolking van het bestaan van Catalaanse Gebarentaal, het invoeren van het onderwijzen van deze taal en het uitbreiden van de opleiding van gebarentaaltolken³⁶⁷.

(2) **'Statute of Autonomy' van Catalonië**

In 2006 werd de nieuwe versie van het 'Statute of Autonomy' van Catalonië goedgekeurd. Daarbij werden er bepalingen inzake de talen die in Catalonië gebruikt worden opgenomen, onder meer in artikel 6 en artikel 50. Artikel 6 erkent het Catalaans als de taal van Catalonië en als officiële taal in dit regio, naast de officiële taal van de Staat, het Castiliaans. Het artikel erkent daarnaast ook het Aranees als taal van Aran (onderdeel van een van de provincie in Catalonië) en als officiële taal in Catalonië. De Catalaanse Gebarentaal wordt in dit artikel niet genoemd. Die taal wordt wel vermeld in artikel 50 dat de bescherming, de kennis, het gebruik en de verspreiding van het Catalaans en het Aranees door de publieke autoriteiten waarborgt. In de zesde paragraaf van artikel 50 wordt het gebruik van de Catalaanse Gebarentaal door publieke autoriteiten gewaarborgd alsook de gelijke behandeling van dove personen die de keuze hebben gemaakt om de Catalaanse Gebarentaal te gebruiken. Om dit doel te bereiken, moet de Catalaanse Gebarentaal onderwezen, beschermd en gerespecteerd worden. Volgens Quer is de toekenning van de bescherming van de Catalaanse Gebarentaal en het waarborgen van haar gebruik een belangrijke mijlpaal in het erkenningsproces van deze taal. Deze waarborg vormde de basis van de goedkeuring van de gebarentaalwet in 2010. Volgens de preambule van de gebarentaalwet kent artikel 50 § 6 een wettelijke status toe aan de Catalaanse Gebarentaal die op een hoger niveau staat dan een gewone wet. Voor Catalonië heeft het 'Statute of Autonomy' een gelijkaardige waarde als bijvoorbeeld de Finse Grondwet of de Portugese Grondwet³⁶⁸.

(3) **Gebarentaalwet 17/2010**

Nadat een werkgroep binnen de Secretariaat voor Taalbeleid een ontwerp van wet aan de Catalaanse overheid voorgesteld had, werd het ontwerp bij het Catalaanse parlement ingediend en door de parlementsleden en externe lobbyisten besproken. Het resultaat van deze procedure is een gebarentaalwet die grondig verschilt van de bovenvermelde Spaanse wet 27/2007. Het perspectief

³⁶⁷ Resolució 163/IV, sobre la promoció i la difusió del coneixement del llenguatge de signes català.

³⁶⁸ Ley 17/2010, de 3 de junio, de la lengua de signos catalana, Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya, N°5647, 10 juni 2010, Preámbulo.

van de gebarentaalwet is immers linguïstisch en niet gebaseerd op de toegankelijkheidsnoden van dove personen³⁶⁹. Wat duidelijk is, is dat de gebarentaalwet de toepassing van de Spaanse wet niet uitsluit. Het past een deel van de inhoud van de Spaanse wet toe³⁷⁰, maar het verwijst ook naar een andere toegankelijkheidswet, die door het Catalaanse parlement moet worden aangenomen³⁷¹. Ondertussen is dit gebeurd. De wet 13/2014 inzake toegankelijkheid werd 30 oktober 2014 goedgekeurd³⁷². In deze wet staan niet alleen de toepassingsbepalingen van de Spaanse wet 27/2007, maar ook de toepassingsbepalingen van het tweede deel van artikel 50 § 6 van het 'Statute of Autonomy' van Catalonië (inzake de gelijkheidsvoorwaarden voor dove personen die voor het gebruik van de Catalaanse Gebarentaal kiezen)³⁷³.

Door de scheiding tussen het gehandicapten en het gelijkheidsperspectief enerzijds en het linguïstisch perspectief anderzijds, bevat de gebarentaalwet duidelijke bepalingen rondom de linguïstische noden van dove Catalaanse gebarentaligen³⁷⁴. Het belangrijke doel van de gebarentaalwet is om de Catalaanse Gebarentaal te regelen. Die gebarentaal wordt nu beschouwd als een linguïstische systeem, specifiek voor de dove en doofblinde gebarentaligen uit Catalonië (art. 1). Ter toepassing van het eerste deel van artikel 50 § 6 van het 'Statute of Autonomy' van Catalonië wordt de Catalaanse Gebarentaal erkend en beschermd door de publieke autoriteiten die het onderwijzen van de taal moeten reguleren (art. 2(a)).

(a) Definitie van 'gebarentaligen'

De gebarentaligen worden door de gebarentaalwet als volgt gedefinieerd: "personen die de Catalaanse Gebarentaal gebruiken als een communicatiemiddel met andere personen in hun omgeving" (art. 3(c)). Deze definitie moet samen met twee andere elementen uit de gebarentaalwet gelezen worden: de definitie van de Catalaanse Gebarentaal alsook de opvatting van de wetgever over het profiel van de gebarentaligen. Wat het eerste punt betreft, is de Catalaanse Gebarentaal gedefinieerd als de natuurlijke gebaren en visuele taal of als het linguïstische systeem dat gebruikt wordt door de dove gebarentaligen uit Catalonië, maar ook door doofblinde personen volgens hun zintuiglijke vermogens (art. 3(a)). Wat het tweede punt betreft, beschouwt de wetgever dove gebarentaligen duidelijk als personen die ervoor gekozen hebben om in gebarentaal te communiceren, waarbij die gebarentaal ook als hun eerste taal wordt gezien (preambule)³⁷⁵. Op basis van deze bepalingen vormt de doelgroep van de gebarentaalwet duidelijk een linguïstische groep die benaderd wordt op basis van zijn eerste taal en niet op basis van zijn doofheid of auditieve handicap.

(b) Kort overzicht van de bepalingen van de gebarentaalwet 17/2010

³⁶⁹ J. QUER, *idem*, p. 576.

³⁷⁰ E. BELDA PEREZ-PEDRERO, *idem*, p. 96.

³⁷¹ Ley 17/2010, de 3 de junio, de la lengua de signos catalana, tweede slotbepaling.

³⁷² LLEI 13/2014, del 30 d'octubre, d'accessibilitat, Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya, n°6742, 4 november 2014.

³⁷³ Ley 17/2010, de 3 de junio, de la lengua de signos catalana, Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya, N°5647, 10 juni 2010, Preámbulo.

³⁷⁴ E. BELDA PEREZ-PEDRERO, *idem*, p. 94 & J. QUER, *idem*, p. 576.

³⁷⁵ J. QUER, *idem*, p. 576.

De gebarentaalwet bevat twee hoofdbepalingen die de Catalaanse Gebarentaal in Catalonië reguleren: (1) het recht op het gebruik van Catalaanse Gebarentaal in contact met de Catalaanse publieke autoriteiten, alsook het leren, het onderwijzen, het onderzoeken en het vertolken van de Catalaanse Gebarentaal; en (2) het waarborgen van het verspreiden, de standaardisatie van de taal en de publieke deelname van de gebruikers. Alvorens we overgaan tot een analyse van het recht op onderwijs in en van de Catalaanse Gebarentaal, vermelden we nog een element dat sterk verschilt van de Spaanse wet 27/2007 inzake het recht op het gebruik van de gebarentaal: de publieke autoriteiten in Catalonië moeten hun personeel immers opleiden zodat ze de Catalaanse Gebarentaal beheersen en de taal met de doelgroep kunnen gebruiken. Hierdoor wordt het recht op het gebruik van deze taal verwezenlijkt (art. 8 § 2), wat niet zo is in de Spaanse wet (waarin er alleen sprake is van het inzetten van gebarentaaltolken).

(c) *Recht op onderwijs in gebarentaal*

Artikel 3(e) van de gebarentaalwet verleent een definitie van "tweetalig onderwijs" als onderwijs waarin Catalaanse Gebarentaal toegevoegd is als vak maar ook als de voertaal ("lingua franca") en onderwijstaal (die toegang geeft tot de curriculum), naast de officiële gesproken en geschreven talen die ook deel uitmaken van de leerinhouden. Hier is het duidelijk dat de Spaanse Gebarentaal geen deel uitmaakt van de onderwijstalen of taalvakken in het tweetalig onderwijs³⁷⁶.

Voordat er sprake is van het recht op tweetalig onderwijs, komt eerst het recht van ouders van dove en doofblinde kinderen op toegang tot informatie inzake de beschikbare onderwijsmogelijkheden aan bod. De onderwijsadministratie moet dit recht verwezenlijken opdat de ouders vrij kunnen kiezen welk onderwijssysteem ze graag willen voor hun kind (art. 5 § 1).

Wanneer de ouders voor het tweetalig onderwijs hebben gekozen, krijgen de dove en doofblinde leerlingen het recht om de Catalaanse Gebarentaal te leren en om onderwijs in Catalaanse Gebarentaal (voertaal) en in het Catalaans te volgen (art. 5 § 2) (en vakken in andere officiële talen indien nodig). De voorwaarden voor de toegang tot het tweetalige onderwijs moeten echter nog bepaald worden in een uitvoeringsbesluit van de onderwijsadministratie³⁷⁷. Het onderwijzen van de Catalaanse Gebarentaal is niet beperkt tot het leerplichtonderwijs, maar is ook van toepassing in het hoger onderwijs en in het volwassenenonderwijs voor de doven en doofblinden en geïnteresseerden (art. 5 § 4 en 5).

In de praktijk zijn er al sinds 1994 projecten omtrent tweetalig onderwijs gestart, als gevolg van de resolutie van het Catalaanse parlement. Het grootste deel van de projecten gaat door in Barcelona³⁷⁸. Naast de scholen van het gewoon onderwijs (waar er dove en slechthorende leerlingen zijn geïntegreerd), bestaan er twee speciale tweetalige scholen voor dove en slechthorende leerlingen en drie tweetalige leerlingengroepen in scholen van het gewoon onderwijs waar ze gebarentaal gebruiken (respectievelijk in de kinderopvang, in het lager onderwijs en in het secundair onderwijs).

³⁷⁶ E. BELDA PEREZ-PEDRERO, *idem*, p. 98.

³⁷⁷ Ley 17/2010, de 3 de junio, de la lengua de signos catalana, tweede slotbepaling

³⁷⁸ M. FERNANDEZ-VIADER & M. FUENTES, "Education of Deaf Students in Spain: Legal and Educational Politics Developments", *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, vol. 9 no. 3, 2004, p. 330.

In deze dove en slechthorende leerlingengroepen wordt het tweetalig onderwijs verleend door een horende leraar die spreekt en samenwerkt met een horende logopediste of (soms dove) leraar die de lesinhoud in gebarentaal overbrengt en af en toe de dove en slechthorende leerlingen in een aparte groep neemt voor pedagogische doeleneinden³⁷⁹.

In de realiteit stellen we tekortkomingen vast inzake de toepassing van het recht op het leren van de Catalaanse Gebarentaal. Hoewel het de voertaal is, wordt het bijvoorbeeld als taalvak vaak niet onderwezen zoals het geval is met het Catalaans of het Spaans in de tweetalige klassen (het grootste deel van de leerlingen leert de Catalaanse Gebarentaal op latere leeftijd³⁸⁰), en beheerst de grote meerderheid van professionelen deze taal als hun tweede taal³⁸¹.

Belangrijk om te weten is dat de onderwijsrechten die de gebarentaalwet toekent aan de gebarentaligen verschillen van de rechten in de toegankelijkheidswet 13/2014, waarin er sprake is van toegang tot communicatie in het onderwijs voor leerlingen met een handicap. Wanneer de bepalingen leerlingen met een auditieve beperking betreffen, worden de rechten van diegene die voor gesproken taal kiezen verder uitgebreid besproken. Voor de leerlingen die voor gebarentaal kiezen, wordt er verwezen naar de gebarentaalwet 17/2010 (art 32§3-5).

(d) Tenuitvoerlegging en toezicht op de toepassing van de wet

Opdat de regulatie van de Catalaanse gebarentaal in Catalonië een realiteit zou worden, bestaan er organen die bevoegd zijn om het taalbeleid, de taalplanning en de taalbevordering te verwezenlijken. Een van de organen werd binnen de Catalaanse regering opgericht met als doel de verspreiding en de bevordering van de Catalaanse Gebarentaal te beheren. Bij dit orgaan werd er een adviescommissie opgericht.

Hoewel de wet vooral aanstuurt op maatregelen die instanties zelf moeten bedenken en uitvoeren, bevat ze ook zelf een expliciete uitvoeringsmaatregel die het departement onderwijs verplicht om uitvoeringsbepalingen te publiceren omtrent de toegangsvoorwaarden tot het tweetalige onderwijs³⁸².

Sinds de gebarentaalwet vijf jaar geleden in werking trad, hebben de Catalaanse autoriteiten sporadisch een aantal maatregelen genomen, maar de lang verwachte veranderingen bleven voorlopig uit³⁸³. Er is bijvoorbeeld nog geen curriculum goedgekeurd ten aanzien van het onderwijs van de Catalaanse Gebarentaal. Ook blijkt het dat er nog geen toepassingsmaatregel door de Catalaanse regering ondernomen is inzake artikel 5 van de gebarentaalwet (in verband met de

³⁷⁹ J. SANCHEZ AMAT, persoonlijke communicatie.

³⁸⁰ J. SANCHEZ AMAT, persoonlijke communicatie.

³⁸¹ J. QUER, blog beschikbaar op: <http://blocs.gencat.cat/blocs/AppPHP/eapc-rld/2015/07/09/la-llengua-de-signes-catalana-i-el-pes-imperceptible-de-la-llei-josep-quer/>

³⁸² Ley 17/2010, de 3 de junio, de la lengua de signos catalana, tweede slotbepaling.

³⁸³ J. QUER, blog beschikbaar op: <http://blocs.gencat.cat/blocs/AppPHP/eapc-rld/2015/07/09/la-llengua-de-signes-catalana-i-el-pes-imperceptible-de-la-llei-josep-quer/>

informatie rondom onderwijsmogelijkheden aan de ouders te verstrekken)³⁸⁴. Het ging toch om twee belangrijke verwachtingen van de gebarentaalwet³⁸⁵. Er is dus nog heel wat werk voor de boeg. De impact van de gebarentaalwet is moeilijk meetbaar om voldoende gegevens te verstrekken voor dit onderzoek.

b) Andalusie

In Andalusie is de Spaanse Gebarentaal de gebarentaal van dove en slechthorende personen. Er wordt geen andere gebarentaal gebruikt. Sinds 2007 vermeldt het 'Statute of Autonomy' van Andalusie dat de publieke autoriteiten verplicht zijn om het gebruik van de Spaanse Gebarentaal en de gelijke behandeling van dove personen die gekozen hebben voor deze taal, te waarborgen en te realiseren, en dat zij het onderwijzen, de bescherming en het respect voor de Spaanse Gebarentaal moeten bewaken (art. 37 § 1, 6°)³⁸⁶. Deze bepaling is vergelijkbaar met die van artikel 50 § 6 van het Statute of Autonomie van Catalonië. Zij maakt echter deel uit van artikel 37, dat niet zoals de Catalaanse tegenhanger over het talenbeleid handelt, maar wel de beginselen bepaalt die de publieke autoriteiten in hun beleid moeten toepassen. Een van de beginselen is de ondersteuning van oudere mensen, personen met een handicap, en andere personen die sociale uitsluiting ervaren, opdat zij aan het maatschappelijk leven kunnen deelnemen. Het zesde punt van deze paragraaf komt net na de bepaling over de sociale en professionele autonomie en integratie van personen met een handicap. Er wordt gesproken van personen die "talen gebruiken om te kunnen communiceren en om hindernissen te overwinnen". Met andere woorden, dove en slechthorende personen die Spaanse gebarentaal gebruiken worden beschouwd als personen met een handicap. Door de gebarentaal kunnen ze zich integreren in de maatschappij³⁸⁷.

In navolging van de Spaanse wet 27/2007 heeft het Andalusische parlement en wet goedgekeurd die wat de opbouw en inhoud betreft gelijkaardig is aan de wet 27/2007. De wet 11/2011 bevat dezelfde beginselen, zoals de vrijheid van keuze tussen gebarentaal en/of gesproken taal, ondersteund met communicatiehulpmiddelen. Dezelfde doelgroepen en definities worden gehanteerd, maar de toepassingsdomeinen zijn breder, omdat ze zich baseren op de domeinen van artikel 3 van de vorige toegankelijkheidswet van het Spaanse parlement (51/2003). Volgens Belda Perez-Pedrero heeft deze wet niet de doeltreffendheid die verwacht kan worden van een wet die een wet van het staatsniveau op het regionale niveau toegepast. De adviesraad van Andalusie heeft in haar advies vermeld dat het in het wetsvoorstel ontbreekt aan nauwkeurige bepalingen en plichten voor de publieke autoriteiten³⁸⁸. Het Spaanse parlement kon zelf de plichten van de autoriteiten van de autonome gemeenschappen niet omschrijven, omdat dit haar bevoegdheid oversteeg. Daarom zou het Andalusische parlement de plichten van de autoriteiten in sommige van haar bevoegdheidsdomeinen

³⁸⁴ J. SANCHEZ AMAT, persoonlijke communicatie.

³⁸⁵ J. SANCHEZ AMAT, persoonlijke communicatie.

³⁸⁶ Ley Orgánica 2/2007, de 19 de marzo, de reforma del Estatuto de Autonomia para Andalucía, BOJA, n°56, 20 maart 2007.

³⁸⁷ Ley 11/2011, de 5 de diciembre, por la que se regula el uso de la lengua de signos española y los medios de apoyo a la comunicación oral de las personas sordas, con discapacidad auditiva y con sordoceguera en Andalucía, BOJA, n°244, 15 december 2011, IV.

³⁸⁸ E. Belda Perez-Pedrero, *idem*, p. 101.

uitdiepen³⁸⁹, wat niet gebeurd is. De meeste innovatieve elementen uit de wet zijn de definities van drie professionele categorieën: (1) de afstandstolkendienst; (2) de "ontwikkelingsagent" van de dovengemeenschap; en (3) de bemiddelaar voor doofblinde personen (art. 5 (i), (k) en (l)).

c) *'Statute of Autonomy' van andere deelstaten van Spanje*

Catalonië en Andalusië zijn de enige deelstaten die het recht op het gebruik van de gebarentaal uit het 'Statute of Autonomy' verder toegepast hebben in de wetgeving. Andere deelstaten hebben het gebruik van gebarentaal in hun 'Statute of Autonomy' erkend, zonder verder wetgeving te vaardigen: Aragon, Castilla y León, Valencia, Balearic Islands en Extremadura³⁹⁰.

6. Comparatief onderzoek

Op basis van bovenstaande analyse van de juridische status van de gebarentalen in Finland, in de Franse Gemeenschap, in IJsland, in Spanje en in de regio Catalonië, kunnen we een aantal knelpunten en leerpunten identificeren die nuttig zijn voor de ontwikkeling van een sterkere juridische status van de Vlaamse Gebarentaal in Vlaanderen en in het federale België. Het is belangrijk te noteren dat de analyse hieronder beperkt is tot wat we geleerd hebben uit de drie landen en de twee regio's. Het gaat dus niet om een algemene analyse die gebaseerd is op de juridische status van andere gebarentalen in niet-besproken landen.

1. Leerpunten

Ten eerste zijn de gebarentalen erkend ofwel als nationale minderheidstaal (Finland), als de eerste taal van de IJslandse gebarentaligen (IJsland) of als regionale semiofficiële taal (Catalonië). In alle drie de landen/regio's gebeurde de erkenning op het hoogste niveau dat bestaat voor de erkenning van talen in het land: in Finland werden de Finse en Fins-Zweedse Gebarentalen erkend in de Grondwet naast de officiële talen en andere minderheidstalen; in IJsland werd de IJslandse Gebarentaal erkend in dezelfde wet als de IJslandse taal; en in Catalonië werd de Catalaanse Gebarentaal erkend in het 'Statute of Autonomy', waarin ook het Catalaans en Aranees erkend zijn. De erkenning gebeurde dus op het linguïstische niveau, aangezien de gebarentalen bekeken worden als echte talen, naast de andere bestaande talen van de landen en regio's.

Wanneer juridische erkenning plaatsvindt, bevat de wet ook verdere toelichting inzake de rechten van de gebarentaligen, wat aantoont dat de erkenning van een gebarentaal verbonden is aan de erkenning van de rechten van haar gebruikers. De definitie van de gebarentaligen varieert tussen de landen en de regio's als volgt: ze worden beschouwd als personen, horend of doof, die gebarentaal als eerste taal of moedertaal hebben, (Finland en IJsland) of als dove en slechthorende personen die deel uitmaken van een linguïstische en culturele minderheid (Franse Gemeenschap en Catalonië). Op het centrale niveau in Spanje is er sprake van dove en slechthorende personen die een gehoorverlies hebben, gebarentalig of niet.

³⁸⁹ E. Belda Perez-Pedrero, *idem*, pp. 101-102.

³⁹⁰ CNSE, Legislación española sobre lengua de signos, beschikbaar op: http://www.cnse.es/legislacion.php?id_seccion=3

De rechten die aan de gebarentaligen toegekend worden verschillen wel tussen de drie landen en regio's.

Behalve in de Franse Gemeenschap bevatten de teksten van de andere landen en regio's een uiteenzetting van domeinen waarin de rechten van gebarentaligen verwezenlijkt moeten worden: het grootste deel betreft het recht op het gebruik van gebarentaal in contact met de publieke autoriteiten (wetgevende, gerechtelijke en administratieve instanties), waarbij de rechten vaak worden ingewilligd via het voorzien van gebarentaaltolken, maar soms ook via het voorzien van personeel dat gebarentalig is.

De onderzochte stelsels erkennen het recht op het aanleren van de gebarentalen in het onderwijs. Soms kan dit al te laat zijn, aangezien het dove kind gebarentaal niet altijd kan leren in zijn/haar eerste levensjaren. IJsland is wat dat betreft een uitzondering, in de mate dat dit land het recht op het leren en het gebruiken van IJslandse Gebarentaal al sinds het prille begin toekent. Het recht op het aanleren van de gebarentaal geldt niet enkel ten aanzien van de dove, slechthorende en doofblinde kinderen, maar ook voor iedere persoon die het nodig heeft (familieleden). De Staat is verplicht om de verwerving van deze taal te bevorderen en dus te ondersteunen. Hoewel de erkenning vaak niet geldt in de vroege levensjaren (behoudens in IJsland), kan de erkenning van de gebarentalen wel een basis vormen voor verdere toepassing op het vlak van informatie die ouders van een doof kind (beschouwd als kind met een handicap) krijgen en op het vlak van de kinderopvang. In Finland, waar het voorstel van de FAD om het recht op het aanleren van de gebarentaal te waarborgen niet goedgekeurd werd, heeft de gebarentaalwet wel een invloed op de huidige hervorming van de wet inzake de kinderopvang, zodat het recht op het aanleren van de gebarentaal in de kinderopvang wel al toegekend is³⁹¹.

Het recht op het onderwijs in gebarentaal wordt in ieder land en in iedere regio toegekend. Onze analyse beperkte zich tot het linguïstisch perspectief van het onderwijs in gebarentaal en sloot dus de analyse van het gespecialiseerde onderwijs en/of inclusief onderwijs uit. In Finland krijgen dove en slechthorende leerlingen recht op onderwijs in gebarentaal wanneer het nodig is en wanneer gebarentaal hun eerste taal is. Bovendien wordt het recht op het aanleren van gebarentaal als eerste taal (taalvak) ook toegekend aan horende leerlingen wiens eerste taal de gebarentaal is. In het gewoon onderwijs gebeurt dit via het inzetten van gebarentaaltolken of, nog beter, via dove leraren die voor een deel van de dove leerlingen in de klas als leraren fungeren. In Spanje wordt het recht op onderwijs in gebarentaal op twee niveau's toegekend. Op het federaal niveau krijgen de ouders het recht om te kiezen voor onderwijs in gebarentaal voor hun kinderen en moeten de bevoegde onderwijsadministraties ervoor zorgen dat de kinderen er toegang toe krijgen. In Catalonië, dat een van de deelstaten is die de toepassing van deze wet moet verwezenlijken, wordt dit recht verder gespecificeerd als volgt: ouders hebben het recht om voor tweetalig onderwijs te kiezen en daarvoor moeten ze eerst informatie inzake de beschikbare onderwijsmogelijkheden gekregen hebben. In de Franse Gemeenschap, ten slotte, richtte onze analyse zich op de taalimmersie in Frans-Belgische Gebarentaal en geschreven Frans (tweetalige klassen) die gebaseerd is op het linguïstische en

³⁹¹ P. SELIN-GRÖNLUND, persoonlijke communicatie.

culturele perspectief met betrekking tot dove en slechthorende leerlingen. Wanneer de leerlingen in een tweetalige klas in het gewoon onderwijs zitten, krijgen ze gebarentaal als taalvak.

2. Knelpunten

Gebarentalen worden vaak op meerdere niveaus erkend, zodat de erkenning werkelijk betekenis kan krijgen. Het beste voorbeeld komt uit Finland, waar gebarentalen al sinds de Grondwetsherziening van 1994 erkend zijn, maar waarvan de toepassing pas effectief werd vanaf 2015, na de goedkeuring van de gebarentaalwet. De erkenning in de Grondwet leidde tot bepaalde wetgevings- en regelgevingsactiviteiten, maar dit was onvoldoende, aldus de toelichting bij de gebarentaalwet, waarin duidelijk vermeld wordt dat het een van de belangrijkste doelen van de wet is om de publieke autoriteiten bewust te maken van hun verplichtingen ten aanzien van de erkende gebarentalen in Finland.

Op basis van de analyse van de erkenning van de Frans-Belgische Gebarentaal in de Franse Gemeenschap, kunnen we besluiten dat in de Franse Gemeenschap hetzelfde probleem bestaat. In plaats van een erkenning op het federale niveau, werd de Frans-Belgische Gebarentaal erkend op het niveau van de gemeenschappen. Een specifiek uitvoeringsbesluit dat verdere toepassing geeft aan deze erkenning ontbreekt echter (behalve voor de activiteit van de adviescommissie Frans-Belgische Gebarentaal). De vraag rijst of een uitvoeringsbesluit en/of een federale erkenning van de gebarentaal een oplossing zou zijn. Die vraag rijst ook ten aanzien van de Vlaamse Gebarentaal, die op hetzelfde niveau erkend werd als de Frans-Belgische Gebarentaal, maar dan in de Vlaamse Gemeenschap.

De erkenning van de Spaanse en Catalaanse Gebarentaal op het centrale niveau in Spanje toont aan dat het gehandicapten- of gelijkheidsperspectief invloed kan hebben op de erkenning. Hoewel dit perspectief beperkter is dan de door de Dovengemeenschap gewenste linguïstische erkenning, biedt het een tussenoplossing, zodat de gebarentalen toch erkend kunnen worden. Inderdaad, indien er geen beroep was gedaan op de principes van gelijkheid voor gehandicapten of op de toegankelijkheidsverplichtingen die op de Spaanse staat rusten, zou er op dit niveau misschien helemaal geen sprake van een erkenning van de gebarentalen zijn geweest. Binnen de federale structuur van Spanje, is de centrale overheid immers niet bevoegd voor culturele en linguïstische materies. Niettemin blijft de vraag waarom de gebarentalen niet verankerd zijn in de Grondwet waarin de andere Spaanse talen die gebruikt worden in de autonome gemeenschappen wel erkend zijn, en de rijkdom aan linguïstische modaliteiten doorheen de Staat wel opgenomen is (sectie 3 van de Spaanse Grondwet).

Wanneer een erkenningsinstrument beperkte bepalingen bevat inzake de beleidsdomeinen waarin de erkenning van toepassing is, zoals het geval is in de Franse Gemeenschap, blijken er weinig acties ondernomen te worden in de verschillende beleidsdomeinen. Wanneer het erkenningsinstrument daarentegen naar bestaande wetgeving of regelgeving verwijst en/of beleidsdomeinen identificeert, zijn de wetgever en de regelgever zich meer bewust van hun verplichtingen en kunnen ze dus het linguïstische en culturele perspectief, naast het handicap-perspectief, in hun maatregelen implementeren.

Het grootste knelpunt voor dit onderzoek is de gebrekkige mogelijkheid om de impact van de erkenning van de gebarentalen te meten. Daar zijn verscheidene redenen voor: in bepaalde gevallen is de erkenning van heel recente datum (Finland en IJsland), in andere gevallen brak net na de erkenning van de gebarentaal/talen de economische crisis uit, waardoor de Staat over minder middelen beschikte voor de uitvoering (Spanje), ook in sommige gevallen is er gebrek aan academisch onderzoek, en in nog andere gevallen is de Staat of de deelstaat zich onvoldoende bewust van haar verplichtingen inzake de erkenning van de rechten van gebarentaligen (Finland, Spanje, Franse Gemeenschap). In Finland zien we dat de gebarentaalwet toch een impact begint te krijgen. Dit is onder meer het gevolg van de regeling die aan de wet toegevoegd werd, welke het parlement verplicht om de overeenstemming van nieuwe wetten met de gebarentaalwet te controleren. Deze verplichting zal van dichtbij opgevolgd worden door de Finse Vereniging van Doven (FAD)³⁹². Op dit ogenblik wordt bijvoorbeeld rekening gehouden met de toegekende rechten voor gebarentaligen bij de hervorming van wetten inzake de kinderopvang (Children Care Act) en de diensten en hulpverlening voor personen met een handicap (Services and Assistance for the Disabled Act)³⁹³.

Op basis van het voorgaande hebben we getracht de mogelijkheden en beperkingen van de juridische status van de Vlaamse Gebarentaal te identificeren. Deze worden in het derde en laatste deel toegelicht.

³⁹² P. SELIN-GRÖNLUND, persoonlijke communicatie.

³⁹³ P. SELIN-GRÖNLUND, persoonlijke communicatie.

DEEL III: MOGELIJKHEDEN VOOR DE VLAAMSE GEBARENTAAL

In dit deel wordt nagegaan wat de mogelijkheden zijn voor de versterking van het federale en Vlaamse juridische kader voor de rechten van Vlaamse Gebarentaligen. Op basis van de analyse van de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal in het eerste deel van dit onderzoek, is vastgesteld dat deze erkenning beperkt is tot de bescherming van de taal zelf. Niettemin vermeldt het decreet ter erkenning van de Vlaamse Gebarentaal dat de Vlaamse Gebarentaligen "behoren tot de linguïstisch-culturele minderheidsgroep waarvoor de Vlaamse Gebarentaal een identificerende rol speelt³⁹⁴". De decreetgever erkent dus duidelijk dat de Vlaamse Gebarentaligen (zowel doven als horenden) als taalminderheid moeten beschouwd worden. Het perspectief waarop dit deel gebaseerd is, vertrekt vanuit de linguïstische rechten van de Vlaamse Gebarentaligen. Het handicap-perspectief van dove personen wordt niet geëxploreerd. We willen rekening houden met zowel dove, slechthorende als horende Vlaamse Gebarentaligen.

Hoewel dit op het eerste gezicht niet altijd het geval is, bevat ook het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap bepalingen die het linguïstische en culturele perspectief van dove en slechthorende personen voorop stellen. De in het eerste deel geanalyseerde bepalingen uit dit VN-verdrag tonen aan dat iedere staat die bij het verdrag partij is, erkenning, bevordering en ondersteuning moeten bieden, en dit niet alleen aan de gebarentaal(-talen) maar ook aan haar (hun) gebruikers in hun eigen gemeenschap (bijvoorbeeld in het door de gebarentaalgemeenschap opgerichte onderwijs), alsook in hun interactie met de maatschappij (waaronder in hun contacten met de publieke autoriteiten of in het gewoon onderwijs).

In wat volgt gaan we enkel in op bepaalde toepassingsdomeinen (uiteraard zijn er nog veel andere domeinen waarin de rechten van gebarentaligen moeten verwezenlijkt worden): de erkenning van de rechten van Vlaamse Gebarentaligen, het recht op het verwerven van gebarentaal, het recht op onderwijs in gebarentaal, het recht op informatie voor ouders van dove kinderen en, tot slot, het recht op het gebruik van gebarentaal in contact met de publieke autoriteiten. Deze rechten werden expliciet door de stuurgroep van de Adviescommissie Vlaamse Gebarentaal geïdentificeerd als prioriteiten voor dit onderzoek. Al deze rechten maken deel uit het VN-verdrag, soms in specifieke artikels, soms in een gecombineerde lezing van verschillende bepalingen..

Het rechtsvergelijkend onderzoek van de juridische stelsels van Spanje, Finland en de Franse Gemeenschap, alsook deels van IJsland, is de inspiratiebron voor dit onderzoek. Uiteraard kunnen deze buitenlandse voorbeelden niet altijd op identieke manier naar Vlaanderen of naar het federale niveau worden getransponeerd, gelet op het eigen constitutioneel kader van elk land.

Voor elk van de bovenvermelde rechten gaan we na welke wetgevende initiatieven er op het Vlaamse en, indien toepasselijk, federale niveau mogelijk zijn. Voor elk voorgesteld scenario voor de verankering van deze rechten, wordt de haalbaarheid en de impact ervan geëvalueerd. Deze evaluatie

³⁹⁴ Decreet van 5 mei 2006 houdende de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal, B.S., 17 juli 2006, art. 2.

is steeds tentatief, aangezien er externe factoren mee zullen spelen, zoals de beleidsprioriteiten van de regeringen, de beschikbare financiële middelen en de politieke wil en/of agenda.

7. Erkenning van de rechten van Vlaamse Gebarentaligen

Zoals eerder vermeld, is het huidige decreet ter erkenning van de Vlaamse Gebarentaal onvoldoende om de rechten van de Vlaamse Gebarentaligen te verwezenlijken. Het decreet slaagt er ook onvoldoende in om de verantwoordelijkheid van de Vlaamse wetgever en regering te identificeren.

A. Inspiratie uit het comparatief onderzoek

Het rechtsvergelijkend onderzoek uit het tweede deel van dit onderzoek biedt hiervoor verschillende oplossingen. In de Finse wettelijke instrumenten worden de Finse en Fins-Zweedse Gebarentaligen beschouwd als linguïstische minderheden en wordt hun (minderheids-)taal beschermd en bevorderd. In de Spaanse wettelijke instrumenten wordt het gebruik van de Spaanse en de Catalaanse Gebarentalen door dove gebarentaligen verwezenlijkt. In IJsland, wordt de IJslandse Gebarentaal erkend als de eerste taal van de gebarentaligen. De erkenning van de rechten van gebarentaligen wordt dus gekoppeld aan de erkenning van de gebarentaal(-talen), die een specifieke status krijgt (minderheidstaal, of (semi) officiële taal). De gebarentaligen worden ook erkend als taalminderheid (Finland), of als linguïstische groep die voor het gebruik van gebarentaal gekozen heeft (Spanje), of als sprekers van de gebarentaal als hun eerste taal (IJsland).

Het vaststellen van de categorie van gebarentaligen en van de juridische status van de gebarentaal (-talen) geschiedt in deze landen in de wet of in de Grondwet. In Finland worden gebarentaligen samen met andere linguïstische minderheden en hun talen in de Grondwet erkend. Hun rechten ten aanzien van de gebruikers van de twee officiële talen (Fins en Zweeds) en ten aanzien van de rechten van de Samen zijn duidelijk afgebakend. In Spanje wordt er maar één taal erkend als officiële taal voor de Spaanse Staat, maar hebben de deelstaten (de autonome gemeenschappen) wel de autonomie om nog andere talen van hun grondgebied te erkennen. Omdat een regeling in de Spaanse Grondwet wellicht moeilijk lag, gebeurde de erkenning op het federaal niveau in een aparte wet. Op het niveau van de autonome gemeenschappen gebeurde dit in de 'Statutes of Autonomy'. In Catalonië gebeurde dit bovendien in en in een gebarentaalwet. In IJsland werd de IJslandse gebarentaal naast de IJslandse taal in één taalwet erkend.

B. Erkenning in de Belgische Grondwet

De vraag rijst of het niet nodig is om de rechten van gebarentaligen in een bijkomend (grond-)wettelijke of decretale bepaling te verankeren, als "tweede stap", na de culturele erkenning van de Vlaamse Gebarentaal in het decreet dat van toepassing is in de Vlaamse Gemeenschap. De analyse van de status van de Vlaamse Gebarentaal in het eerste deel van dit onderzoek toonde aan dat er zowel op het federale als het Vlaamse niveau sporadisch rechten worden toegekend. Dit bleek echter onvoldoende te zijn in het licht van de linguïstische rechten uit het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, dat de Belgische en Vlaamse overheid moet implementeren.

Een grondwettelijke erkenning ligt wellicht moeilijk. De erkenning van de Vlaamse en Frans-Belgische gebarentaligen als linguïstische minderheden in de Grondwet, zoals in de Finse Grondwet het geval is, zou waarschijnlijk niet mogelijk zijn zonder het moeilijke debat over de "nationale minderheden" te heropenen.

C. Erkenning in een federale wet

Een andere optie is een wettelijke regeling op federaal niveau. Het zou moeilijk zijn om de rechten van gebarentaligen op te nemen in een wet, zoals dat gebeurd is in de wet ter waarborging van de bescherming van de ideologische en filosofische strekkingen³⁹⁵. Dit kan uiteraard enkel gebeuren binnen de beperkte bevoegdheden van de federale overheid. Het federale parlement kan zich niet inlaten met de rechten van gebarentaligen die verband houden met de bevoegdheden van de gemeenschappen en de gewesten. Ook dit lijkt niet onmiddellijk een haalbare oplossing te zijn, aangezien er geen grondwetsbepaling bestaat waarin de linguïstische minderheden beschermd worden, wat wel het geval is voor de ideologische en de filosofische minderheden³⁹⁶. Volgens de Raad van State, is de grondwettelijke en wettelijke bescherming van de ideologische en filosofische minderheden niet van toepassing op de linguïstische minderheden³⁹⁷. Linguïstische minderheden genieten geen enkele wettelijke of grondwettelijke bescherming, behoudens in specifieke genoemde gebieden (faciliteitengemeenten). Het alternatief zou zijn, zoals Belda Perez-Pedrero voor het Spaanse voorbeeld voorgesteld heeft, een eventuele federale gebarentaalwet te baseren op een samenlezing van een aantal relevante grondwetsbepalingen, zoals onder andere artikel 10 (gelijkheid), artikel 23 (economische, sociale en culturele rechten), artikel 24 (onderwijs) en artikel 27 (recht van vereniging).

Artikel 4 van de Grondwet zorgt ervoor dat een bepaalde taal in het betrokken taalgebied beschermd wordt (behalve in het tweetalige gebied Brussel Hoofdstad, waar beide talen op gelijk niveau staan). De bedoeling van deze bepaling is om één van de talen voorrang te geven op de andere gesproken talen in het taalgebied. Artikel 30 van de Grondwet garandeert de vrijheid van het gebruik van talen en bepaalt, samen met artikel 129 § 1 Grondwet, de domeinen waarin de Staat en de gemeenschappen respectievelijk mogen tussenkomen ten aanzien van het gebruik van de talen. Artikel 30 beperkt het regelen van het gebruik van de talen tot de officiële talen, zoals Velaers en Clement aangeven³⁹⁸.

Niettemin krijgen de erkenning en de bevordering van gebarentalen een specifieke betekenis door artikel 21(e), samen gelezen met artikel 4 § 5 van het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, alsook met artikel 27 van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten. Het is moeilijk denkbaar dat de erkenning van de rechten van de Vlaamse Gebarentaligen tot

³⁹⁵ Wet van 16 juli 1973 waarbij de bescherming van de ideologische en filosofische strekkingen gewaarborgd wordt, *B.S.*, 16 oktober 1973.

³⁹⁶ Grondwet, art. 11.

³⁹⁷ A. ALÉN & K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Deurne, Kluwer, 1995, nr. 321 noot 234.

³⁹⁸ J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State. Afdeling Wetgeving*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu Uitgevers, 1999, nr. 35 *in fine* en J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal, en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, nr. 1279.

het gemeenschapsniveau beperkt wordt. Overeenkomstig deze internationale verplichtingen dient dit ook te gebeuren in de domeinen waarvoor de federale overheid bevoegd is.

De hoger vermelde voorbeelden inzake de toekenning van het recht op gebarentaaltolken in ziekenhuizen en in gerechtelijke procedures, alsook de mogelijkheid om taaltesten van Vlaamse en Frans-Belgische gebarentalen bij Selor af te leggen, tonen overigens aan dat de federale overheid bekommerd is om de rechten van gebarentaligen. Deze voorbeelden vertrekken vanuit het perspectief van de linguïstische diversiteit en niet vanuit het perspectief van de handicap van dove gebarentaligen.

Besluitend kunnen we stellen dat er voor de federale overheid een beperkte mogelijkheid is om het gebruik van de Vlaamse Gebarentaal en de Frans-Belgische Gebarentaal te regelen voor wat betreft de handelingen van het openbaar gezag en voor gerechtszaken. Dit kan gebeuren via een aanpassing van de bestaande federale wetgeving. Hoe ruim deze mogelijkheid is, hangt af van het advies van de Raad van State, afdeling wetgeving, en de eventuele toetsing door het Grondwettelijk Hof.

D. Toepassing van het decreet VGT in de Vlaamse Gemeenschap

De Vlaamse Gemeenschap is bevoegd voor het regelen van de taal binnen haar bevoegdheden. De taalregelingsbevoegdheid is echter grondwettelijk beperkt tot (1) de bestuurszaken, (2) het onderwijs in de door de overheid opgerichte, gesubsidieerde of erkende instellingen en (3) de sociale betrekkingen tussen de werkgevers en hun personeel³⁹⁹ en de door de wet of reglement voorgeschreven akten en bescheiden van de ondernemingen⁴⁰⁰. De bevoegdheid van de Vlaamse Gemeenschap om "het taalgebruik te regelen of een minimale bereidheid tot het verwerven van de taal (taalkennis) op te leggen⁴⁰¹", zou ook gelden voor de Vlaamse Gebarentaal. Het decreet VGT kent de decreetgever al de mogelijkheid toe om de toepassing van het decreet VGT uit te breiden tot andere beleidsdomeinen die onder haar bevoegdheid ressorteren⁴⁰².

8. Recht op het leren van gebarentaal

Zoals de Finse en de IJslandse voorbeelden aantonen, betreft het recht op het leren van gebarentalen zowel het verwerven van deze taal als eerste taal door dove kinderen van horende ouders, als het verwerven van deze taal in het onderwijs als eerste taal van het dove of horende kind. Beide aspecten van dit recht worden hieronder geanalyseerd.

A. Recht op het leren van de Vlaamse Gebarentaal als eerste taal door dove kinderen

³⁹⁹ A. ALEN & K. MUYLLE, *idem*, nr. 281.

⁴⁰⁰ J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State. Afdeling Wetgeving*, *idem*, nr. 47.

⁴⁰¹ H. VUYE, "Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief", publicatie van Agentschap Binnenlands Bestuur, 2010, beschikbaar op; <http://binnenland.vlaanderen.be/publicatie/taal-en-territorialiteit>, p. 17.

⁴⁰² Decreet van 5 mei 2006 houdende de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal, *B.S.*, 17 juli 2006, art. 8.

IJsland is het enige land dat het recht op het leren en het gebruiken van de gebarentaal al vanaf het prille begin toekent, en dit niet alleen voor dove kinderen maar ook voor iedere persoon die dit nodig zou hebben (b.v. familieleden). In Finland maakte dit recht deel uit van een voorstel van de Finse vereniging van de doven (FAD), maar werd het niet in de gebarentaalwet opgenomen om technische redenen. Het Ministerie van Justitie was van oordeel dat dit recht onder de toepassing van de wet inzake diensten en ondersteuning voor gehandicapten viel (380/1987), waardoor families gebarentaal kunnen leren via lessen die door de lokale autoriteiten mogen worden georganiseerd (niet verplicht)⁴⁰³.

In Vlaanderen bestaat er geen recht op het verwerven van de Vlaamse Gebarentaal vanaf het prille begin, noch voor dove kinderen, noch voor hun horende families. Het recht van het dove kind op het gebruik van gebarentaal met zijn/haar ouders en/of broers/zussen vloeit immers voort uit de internationale mensenrechtenverdragen en moet dus in België en Vlaanderen worden gewaarborgd. Hoewel het recht op eerbiediging van het privéleven de overheid verbiedt zich te mengen in de privésfeer van de betrokken families, dienen de staten tussen te komen om het aanleren van gebarentaal te faciliteren voor zij die hiervoor opteren. Het doel van deze tussenkomst is de communicatie tussen het dove kind en zijn/haar familie te waarborgen, zodat het dove kind toegang tot informatie krijgt en zijn/haar eigen linguïstische en culturele identiteit kan ontwikkelen. De standaardregels van de Verenigde Naties betreffende de gelijke kansen voor gehandicapten⁴⁰⁴ voorzien dit recht, alsook het Comité voor de Rechten van het Kind in haar Algemene Commentaar n°9⁴⁰⁵.

Het Comité van de Verenigde Naties inzake economische, sociale en culturele rechten heeft in haar Algemene Commentaar n°5 erkend dat gebarentaal de meeste geschikte taal is voor dove kinderen in het onderwijs⁴⁰⁶. Om dit doel te bereiken, is het van groot belang dat dove kinderen de gebarentaal al hebben geleerd voordat ze naar school gaan. Ze moeten bijgevolg de mogelijkheid krijgen om deze taal te leren⁴⁰⁷. Er moet dus een volwaardige mogelijkheid bestaan voor ouders en het dove kind om gebarentaal te leren, aldus het Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap⁴⁰⁸. Op basis van deze richtlijnen, die het belang van het aanleren van gebarentaal vanaf de prille begin aantonen, moeten de Belgische staat en de gemeenschappen dit recht waarborgen. Momenteel is er een participatieproject uitgevoerd door enkele organisaties dat het beoogde doel heeft om onder andere ouders van dove baby's en peuters te ondersteunen in hun communicatie met hun kindje, en dit via de Vlaamse Gebarentaal⁴⁰⁹. Dit initiatief, gesubsidieerd door Agentschap Cultureel Werk voor jeugd

⁴⁰³ P. SELIN-GRÖNLUND, persoonlijke communicatie.

⁴⁰⁴ UN Resolution 48/96 on the Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities, 20 december 1993, Rule 5(7).

⁴⁰⁵ Committee on the Rights of the Child, *General Comment N°9 on the right of children with disabilities*, CRC/C/GC/9 (11-29 September 2006), §41.

⁴⁰⁶ Committee on the Economic, Social and Cultural Rights, *General Comment N°5 on persons with disabilities*, E/1995/22 §35.

⁴⁰⁷ Handbook for Parliamentarians on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, Chapter 6: Education, beschikbaar op: <http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=212>

⁴⁰⁸ Committee on the Rights of Persons with Disabilities, *List of Issues in relation to the initial report of Denmark*, CRPD/C/DNK/Q/1.

⁴⁰⁹ Fevlado vzw, Participatieproject, beschikbaar op: <http://www.fevlado.be/fevlado-vzw/nieuws-prikbord/actualiteit/?d=345>

en volwassenen, is momenteel beperkt tot een periode van drie jaar. Dergelijke initiatief dient structureel aangeboden te worden.

B. Recht op het leren van de Vlaamse Gebarentaal als eerste taal van dove kinderen en horende kinderen van dove ouders in het basisonderwijs

Finland biedt een interessant voorbeeld van het gebruik van gebarentaallessen als deel van het recht van ieder kind om lessen in zijn/haar eerste taal te krijgen. Dit recht is van toepassing op zowel dove kinderen als horende kinderen van dove ouders waarvan de eerste taal de gebarentaal is. Concreet omvat dit recht de mogelijkheid om het aantal uren van lessen in de eerste taal (bijvoorbeeld Fins, 7 lestijden) te verminderen, zodat er ruimte is voor de eerste taallessen (bijvoorbeeld twee lestijden van Finse Gebarentaal als moedertaal). We vinden dit recht terug in artikel 12 van de Basic Education Act. Het kan door de Finse onderwijsadministratie gesubsidieerd worden zodat een gebarentalige leraar kan worden aangeworven wanneer de ouders erom vragen⁴¹⁰. In de Franse-Belgische Gemeenschap wordt dit recht ook toegekend, maar alleen in het kader van tweetalige klassen Frans-Frans-Belgische Gebarentaal, en dove leerlingen van deze klassen krijgen maximaal twee lestijden van gebarentaal/dovencultuur per week (die toegevoegd worden aan het leerprogramma van de dove leerlingen).

Hoewel er geen recht bestaat op eerste taallessen in het Vlaamse onderwijssysteem, zou dit wenselijk kunnen zijn, gezien het voor de dove kinderen en horende kinderen van dove ouders de mogelijkheid biedt om hun eigen taal verder te leren (op een gelijkwaardige basis met andere leerlingen). Ook voor andere horende kinderen zou dit overigens de mogelijkheid bieden om deze taal te leren, wat de *de facto* gelijkheid ten goede zou komen⁴¹¹. Dit principe is verwoord in de VN-verklaring over de rechten van minderheden van 18 december 1992, waarin nadere toelichting wordt gegeven bij artikel 27 BUPO⁴¹². In artikel 4 § 3 wordt vermeld dat Staten die partij zijn bij dit verdrag maatregelen moeten nemen opdat de leden van minderheden de mogelijkheid zouden krijgen om hun eerste taal te leren, of onderwijs in hun eigen taal te genieten. Deze bepaling is niet bindend, waardoor de Staten die dit instrument goedgekeurd hebben mogen kiezen welke maatregelen zij nemen.

Volgens Wilson verleent artikel 4§3 van de bovenvermelde verklaring een verduidelijking ten aanzien van de toepassing van artikel 27 BUPO inzake de rechten van minderheden in het leren van hun eigen taal in het onderwijssysteem van de betrokken Staten⁴¹³. De Staten zijn dus niet alleen verplicht om onderwijsvrijheid aan de minderheden toe te kennen zodat die zelf onderwijs kunnen verrichten (in het privéonderwijs). Ze moeten ook positieve maatregelen ondernemen om het onderwijs waar te maken, en dit met de middelen waarover ze beschikken. Artikel 4§3 van de verklaring biedt de mogelijkheid aan de minderheden om hun eigen taal te mogen ontwikkelen via

⁴¹⁰ J. KESKI-LEVIJOKI, persoonlijke communicatie.

⁴¹¹ B. WILSON, *La liberté de la langue des minorités dans l'enseignement : étude de droit international et de droit suisse*, Bruylant, Bruxelles, 1999, p. 96.

⁴¹² VN-verklaring van 18 december 1992 over de rechten van personen behorende tot nationale, etnische, godsdienstige of taalkundige minderheden.

⁴¹³ B. WILSON, *idem*, pp. 228-229.

het onderwijs (ofwel als onderwijs in hun eigen taal ofwel ten minste als een onderwijsvak in hun eerste taal).

Op basis van artikel 24 § 3 van het VN-verdrag inzake de Rechten van personen met een handicap, moeten de verdragsstaten maatregelen nemen zodat dove kinderen hun linguïstische en culturele identiteit kunnen ontwikkelen. Deze verplichting is niet beperkt tot het bijzonder onderwijs, maar ook van toepassing in het gewoon onderwijssysteem. De combinatie van dit artikel met andere internationale mensenrechtenbepalingen, toont aan dat eerste taallessen van Vlaamse Gebarentaal zouden moeten plaatsvinden voor ieder doof en slechthorend kind alsook voor ieder horend kind van dove ouders dat deze taal, al dan niet als eerste taal, thuis gebruikt.

Een van de mogelijke decretale oplossingen is het toevoegen van eerste taallessen als deel van de aanvullende lestijden die de Vlaamse onderwijsadministratie kan toelaten. Artikel 138 van het Decreet basisonderwijs bepaalt dat er aanvullende lestijden gefinancierd of gesubsidieerd mogen worden voor specifieke vakken, zoals voor de opvang van anderstalige nieuwkomers of kinderen die geïntegreerd onderwijs volgen. Zowel het Vlaams Parlement als de Vlaamse Regering⁴¹⁴ kunnen een nieuwe categorie van aanvullende lestijden erkennen, ofwel in het decreet zelf; ofwel in een uitvoeringsbesluit, zodat er eerste taallessen van Vlaamse Gebarentaal kunnen plaatsvinden met de financiering of subsidiëring van de Vlaamse onderwijsadministratie.

9. Recht op onderwijs in gebarentaal

De Spaanse en Finse voorbeelden en de Franse Gemeenschap tonen aan dat ouders van een doof kind de mogelijkheid moeten hebben om tussen verschillende onderwijsmogelijkheden te kiezen: ofwel geïntegreerd onderwijs met ondersteuning van een gebarentaalassistent of gebarentaaltolk, ofwel tweetalig onderwijs (met een dove of gebarentalige leraar die lessen in gebarentaal geeft in een tweetalige klas in het gewoon onderwijs); ofwel gespecialiseerd onderwijs. Ook in Spanje moet de keuze tussen deze onderwijsmogelijkheden worden voorzien. In Catalonië moeten de ouders de nodige informatie ontvangen voordat ze hun keuze maken. In Finland mogen ouders van de lokale overheden eisen dat er gebarentaaltolken of gebarentaalleraren aangeworven worden in hun plaatselijke school. In de Franse Gemeenschap mogen ouders hun doof kind in een tweetalige klas inschrijven waar hij/zij onderwijs krijgt in gebarentaal en in geschreven Frans.

Hoewel de gespecialiseerde scholen (van type 7 onderwijs) gebarentaal gebruiken als een van hun onderwijsmiddelen voor leerlingen is er, volgens een recent onderzoeksrapport van Fevlado vzw, nog geen sprake van gebruik van de Vlaamse Gebarentaal als voer- en instructietaal en is deze taal niet evenwaardig aan het Nederlands aanwezig in hun onderwijssysteem⁴¹⁵. Bovendien zijn deze gespecialiseerde scholen niet meer geschikt voor gebarentalige leerlingen die geen bijkomende handicap hebben. Dove en slechthorende leerlingen met bijkomende handicaps maken immers het grote deel uit van hun leerlingenpopulatie. Daardoor kunnen deze scholen minder goed op de noden van de gebarentalige leerlingen inspelen. Volgens het bovenvermelde onderzoeksrapport is de

⁴¹⁴ Decreet basisonderwijs van 25 februari 1997, *B.S.*, 17 april 1997, art. 138§2.

⁴¹⁵ Fevlado vzw, *Kinderen uit gezinnen met één of meerdere dove gezinsleden, een exploratief onderzoek naar gelijke onderwijskansen*, oktober 2015, p. 12.

hoofddoelstelling van deze scholen om deze leerlingen in het reguliere onderwijs te laten integreren. Het minderheidsperspectief uit de interpretatie van artikel 24§3 ontbreekt dus. Hoewel deze scholen tot nu toe nooit het beoogde doel van dit artikel hadden (geen bewezen voer- of instructietaal in VGT), wordt de dove en slechthorende leerlingen zonder bijkomende handicaps de mogelijkheid om in contact te komen met andere dove en slechthorende leerlingen ontzegd. Door het beoogde doel van integratie in het reguliere onderwijs verliezen de dove en slechthorende leerlingen de opportuniteit (soms de enige) om samen met andere peers hun linguïstische en culturele identiteit te beleven. Er werd ondertussen geen alternatief gevonden om dit belangrijke aspect van de minderheidsrechten te waarborgen. Hierdoor schendt de Belgische staat het 'standstill'-beginsel dat eist dat de toegekende rechten niet ontzegd of beperkt mogen worden, wanneer ze vroeger deels bestonden. In dit geval blijkt dat de Vlaamse overheid de belangrijke plicht heeft om het recht van de Vlaamse Gebarentaligen op onderwijs in gebarentaal te verwezenlijken op een gelijkwaardig niveau voor de groep van *dove en horende gebarentalige leerlingen*, zoals voorzien is voor iedere leerling in België.

Een belangrijke kanttekening: gezien de focus in dit onderzoek ligt op de minderheidsrechten van de Vlaamse Gebarentaligen worden de huidige bepalingen van het M-decreet hier niet toegepast. De minderheidsrechten hanteren het recht op toegankelijkheid en de nood aan specifieke maatregelen (op maat van dove en slechthorende leerlingen) niet, maar wel het recht op onderwijs van taalminderheden (waaronder *dove en horende gebarentaligen*) *in hun eigen taal* (in casu de Vlaamse Gebarentaal). Hierdoor wensen we duidelijk uit te drukken dat het gebruik van gebarentaal als voertaal in het onderwijs van dove en slechthorende leerlingen moeilijk aangekaart kan worden in het handicap-perspectief, maar dus vanuit het linguïstische perspectief bekeken moet worden, zoals het geval is in Finland. Dit is ook het beoogde doel van de Adviescommissie ten aanzien van de toepassing van het decreet VGT.

Volgens artikel 4 van de wet van 30 juli 1963 over taalregeling in het onderwijs (hierna "onderwijstaalwet")⁴¹⁶, is de officiële onderwijstaal het Nederlands in het Nederlandse taalgebied.⁴¹⁷ De tweede taal (vreemde, moderne taal) die in Vlaanderen en in Nederlandstalige schoolinrichtingen in Brussel-Hoofdstad wordt onderwezen is het Frans. Dit verschilt van de regeling inzake de tweede taal in de Franse Gemeenschap en de Franstalige schoolinrichtingen in het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad, waar zowel het Nederlands als het Duits en het Engels als tweede taal mogen onderwezen worden⁴¹⁸.

Deze vaste territoriale indeling inzake de onderwijstaalregeling (één onderwijstaal per taalgebied, behalve in Brussel-Hoofdstad), werd door het Europese Hof van Mensenrechten niet in strijd met het EVRM en het recht op onderwijs in de taal van zijn/haar keuze bevonden.⁴¹⁹ Dit keuzerecht maakt

⁴¹⁶ Wet van 30 juli 1963 houdende taalregeling in het onderwijs, *B.S.*, 22 augustus 1963.

⁴¹⁷ In het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad waar er een keuze is voor het gezinshoofd dat er verblijft tussen Frans en Nederlands.

⁴¹⁸ Wet van 30 juli 1963 houdende taalregeling in het onderwijs, art. 9.

⁴¹⁹ E.H.R.M., Belgische taalzaak, 23 juli 1968, Pub/. Cour.A., vol. 6.

volgens het Hof geen deel uit van het recht op onderwijs⁴²⁰. Dit principe werd door de Raad van State, afdeling wetgeving, in haar advies over het wetsontwerp van de onderwijstaalwet bevestigd⁴²¹.

Zoals hoger aangegeven, geeft het Grondwettelijk Hof echter een bredere interpretatie aan het onderricht in een andere taal dan het Nederlands. De Franse kamer van de Raad van State, afdeling wetgeving, deed het ook inzake het taalbadonderwijs in Franse-Belgische Gebarentaal. Er moet een uitzondering toegelaten kunnen worden om onderwijs in Vlaamse Gebarentaal te onderrichten en dit in het gewoon onderwijs, gezien het maar één specifieke doelgroep betreft en gezien de context waarin de doelgroep zich bevindt.

Onderwijs *in gebarentaal* betekent trouwens niet dat de Vlaamse Gebarentaal de enige voer- en instructietaal is; het geschreven Nederlands maakt volledig deel uit van de leermiddelen die via Vlaamse Gebarentaal door de leerlingen worden geleerd, waardoor er dus sprake is van tweetalig onderwijs. Hierdoor kan deze vorm van taalbadonderwijs niet vergeleken worden met het bestaand taalbadonderwijssysteem in een van de officiële talen dat niet het Nederlands is. Daarmee zou de Nederlandse kamer van de Raad van State, afdeling wetgeving, wel rekening moeten houden.

Er zijn dus drie bestaande mogelijkheden waarop het onderwijs *in Vlaamse Gebarentaal* kan worden georganiseerd.

Ten eerste is een aanpassing van de wet van 30 juli 1963 over taalregeling in het onderwijs ("onderwijstaalwet") van de officiële inrichtingen, de inrichtingen gesubsidieerd door de staat en de vrije inrichtingen, mogelijk. Dit is misschien haalbaar maar vereist een ingewikkelde procedure. Gezien de bevoegdheid van de Vlaamse Gemeenschap om een taal op te leggen of haar gebruik toe te laten in het domein van onderwijstaalregeling, kan ze toestemmen in het gebruik van de Vlaamse Gebarentaal als voer- en instructietaal. Als een dergelijke aanpassing kan gebeuren, zonder dat het debat inzake de taalminderheden (Franse taal in Vlaamse Gemeenschap b.v.) hierdoor opgewekt wordt, kan er dus een specifieke bepaling worden voorzien om de Vlaamse Gebarentaal als voer- en instructietaal toe te kennen. Dit moet zeker grondig gemotiveerd worden in het perspectief van de kleine taalminderheid die de dove en horende Vlaamse Gebarentaligen vormen. Daardoor zal de taalregeling van het onderwijs in de Vlaamse Gemeenschap slechts in zeer beperkte mate worden beïnvloed.

Ten tweede kan er een aanpassing in het Decreet Basisonderwijs gebeuren zodat er een mogelijkheid bestaat om het "taalbadonderwijs" in het perspectief van tweetalig onderwijs (geschreven Nederlands en Vlaamse Gebarentaal) voor specifieke klassen van dove gebarentaligen *en horende gebarentaligen* toe te staan. Het voorbeeld van de Franse Gemeenschap kan nuttig zijn. Er moet wel rekening gehouden worden met het feit dat het onderwijssysteem niet dezelfde onderwijsvorm moet inhouden als die van de Franse Gemeenschap (waar er sprake is van gemengde klassen van horende *niet-gebarentaligen* en dove *gebarentaligen* in een reguliere school). Er kan wel gebruik gemaakt worden van het juridisch kader dat dit onderwijssysteem in de Franse Gemeenschap toelaat. Het werd

⁴²⁰ Y. HOUYET, "La législation linguistique régissant la matière de l'enseignement dans le contexte constitutionnel fédéral de l'Etat belge", *R.B.D.C.*, 2002, p.422.

⁴²¹ Y. HOUYET, *ibidem*, p. 403.

namelijk impliciet door de Franse kamer van de Raad van State afdeling wetgeving toegestaan, dus als uitzonderlijke vorm van taalbadonderwijs. Onderwijs *in gebarentaal* betekent trouwens niet dat de Vlaamse Gebarentaal de enige voer- en instructietaal is. Het geschreven Nederlands maakt er eveneens volledig deel van uit en wordt via Vlaamse Gebarentaal door de leerlingen geleerd, waardoor er dus sprake is van tweetalig onderwijs. Hierdoor kan deze vorm van taalbadonderwijs niet vergeleken worden met het bestaand taalbadonderwijssysteem in een van de officiële talen dat niet het Nederlands is. Daarmee zou de Nederlandse kamer van de Raad van State, afdeling wetgeving, wel rekening moeten houden.

Ten derde zijn er enkele bestaande decretale bepalingen die onderwijsinrichtingen de kans geven om tijdelijke projecten in te richten alsook om gedeeltelijk af te wijken van de ontwikkelingsdoelen en/of eindtermen (bijvoorbeeld betreffende de aanpassing van sommige lestijden). Volgens het decreet van 9 december 2005 betreffende de organisatie van tijdelijke projecten in het onderwijs, kan de Vlaamse Regering tijdelijke projecten opzetten of scholen de mogelijkheid verlenen om dit te doen⁴²². Als er sprake is van afwijkingen op wettelijke en decretale bepalingen moet het besluit van de Vlaamse Regering ook door het Vlaams Parlement bekrachtigd worden⁴²³. Deze mogelijkheid blijkt dus potentieel te hebben in Vlaanderen, naast de andere bovenstaande mogelijkheden. Het vraagt zeker verdere analyse ten aanzien van het onderwijsbeleid in de Vlaamse Regering alsook een begrip van de Vlaamse Regering van de linguïstische rechten van de Vlaamse Gebarentaligen.

Ten slotte richtte de Franse kamer van de Raad van State, afdeling wetgeving, de aandacht op het belang van het bestaan van een officiële permanente vorming voor de onderwijzers in het tweetalig onderwijs in de Franse Gemeenschap zodat ze hun taalvaardigheden en competenties in het tweetalig onderwijs kunnen bewijzen. Dit werd realiteit sinds september 2014 en de vorming bevat niet minder dan 480 lessen. Naast deze verplichting moeten de onderwijzers al vanaf het begin van hun tewerkstelling bewijzen, via een getuigschrift uit een van de bestaande gebarentaalopleidingen, dat ze de Frans Belgische Gebarentaal beheersen. Deze vereisten moeten zeker voorzien worden wanneer er een onderwijsvorm *in Vlaamse Gebarentaal* wordt opgericht via één van de bovenvermelde voorgestelde procedures.

Wanneer het juridisch kader afgestemd is, moeten de besprekingen rondom de onderwijsvorm voor de Vlaamse Gebarentaligen gebeuren met de Vlaamse Gebarentaligen zelf, dus via de bestaande aanspreekpunten waaronder Fevlado vzw dat al onderzoek deed.

⁴²² Decreet van 9 december 2005 betreffende de organisatie van tijdelijke projecten in het onderwijs, *B.S.*, 2 februari 2006, art. 3.

⁴²³ Decreet van 9 december 2005 betreffende de organisatie van tijdelijke projecten in het onderwijs, *B.S.*, 2 februari 2006, art. 5.

CONCLUSIE

Dit onderzoek voerde een innovatieve analyse uit van de juridische status van de Vlaamse Gebarentaal en stelde verdere verankeringmogelijkheden voor van de rechten van de Vlaamse Gebarentaligen. Gebarentaalrechten werden geanalyseerd onder de toepassing van de bestaande internationale mensenrechteninstrumenten alsook de Grondwetsbepalingen en de taalwetgeving. Een klein aantal buitenlandse of communautaire voorbeelden werd ook geanalyseerd en deze voorbeelden tonen aan dat Vlaanderen nog werk voor de boeg heeft om te beantwoorden aan haar internationale verplichtingen uit verschillende instrumenten, waaronder het nieuwe VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap (hierna "IVRPH"). Vlaanderen moet verder aan de toepassing van deze instrumenten werken, in het bijzonder dat van het IVRPH, en er in dit proces de geschikte interpretatie aan geven. Hiervoor is het van belang dat de overheid het maatschappelijke veld raadpleegt om een correcte interpretatie van het VN-Verdrag in haar rechtsorde toe te passen (art. 4§3 IVRPH). Vlaanderen verleent nu een uitstekend voorbeeld van Grondwettelijk, wettelijk en decretaal onderzoek inzake de juridische status van de Vlaamse Gebarentaal en de rechten van Vlaamse Gebarentaligen, wat slechts zelden gebeurde in andere landen waar gebarentalen erkend zijn. Nu is het de verantwoordelijkheid van Vlaanderen om verder in raadpleging met de betrokken vertegenwoordigers van de Vlaamse Gebarentaligen aan de geïdentificeerde gebrekkige elementen van erkenning van deze minderheid en haar taal te werken.

Dit onderzoek geeft uiting aan de wens dat Vlaanderen verder leiding neemt in de toekenning van de ontbrekende rechten die het leven van de Vlaamse Gebarentaligen zouden verbeteren. De Vlaamse Gemeenschap heeft de eerste stap al tien jaar geleden gezet met de culturele erkenning van de Vlaamse Gebarentaal. Nu zijn de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal in andere beleidsdomeinen alsook de verankering van de rechten van Vlaamse Gebarentaligen de volgende hoogdringende stappen die gezet moeten worden, gezien er andere landen zijn die de beoogde rechten al uitvoeren (Finland, Spanje en Franse Gemeenschap in dit onderzoek) en gezien de Vlaamse Gemeenschap alsook de federale wetgever veel potentieel tonen in hun wetgeving en beleid om die volgende stappen effectief te zetten.

Dit onderzoeksrapport zou niet het beoogde resultaat behaald hebben zonder de waardevolle feedback en het prima omkaderingswerk van Prof. dr. Stefan Sottiaux als promotor. De collega's uit de faculteit Rechtsgeleerdheid, Instituut voor Constitutioneel Recht, worden ook hartelijk bedankt voor hun ondersteuning en aanvullingen bij de inhoud van het onderzoek: Johan Lievens, Dr. Annelies D'Espallier, Evelyne Maes en Jan Clement.

In het kader van het comparatief rechtsonderzoek met Finland, Spanje en de Franse Gemeenschap, worden de volgende personen ook bedankt voor hun belangrijke input en interessante uitwisselingen rondom de rechten van gebarentaligen in hun land/regio: Kaisa Alanne, Dr. Claire de Halleux, Maartje De Meulder, Prof. dr. Jaakko Husa, Tony Leigh, Jaana Keski-Levijoki, Ulrika Lukasczyk, Dr. Laurence Meurant, Dr. Josep Quer, Dr. Jordina Sánchez Amat, Pirkko Selin-Grönlund en Eeva Tupi. Hun bijdrage heeft ervoor gezorgd dat er rijke en inspiratieve voorbeelden beschikbaar zijn voor de juridische status van de Vlaamse Gebarentaal en haar verankering in België en Vlaanderen.

SAMENVATTING

Vooraleer we actiepunten identificeren, is het van belang om een duidelijke beeld te scheppen van het aangekaarte perspectief van Vlaamse Gebarentaligen in het kader van het decreet van 5 mei 2006 houdende de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal ("VGT decreet") alsook van internationale mensenrechteninstrumenten.

De groep Vlaamse Gebarentaligen omvat niet alleen dove mensen maar ook horende mensen die regelmatig gebarentaal gebruiken in contact met de Dovengemeenschap. Hoewel beide profielen van gebarentaligen van even groot belang zijn in het kader van het huidige onderzoek wordt de aandacht nu gevestigd op dove Vlaamse Gebarentaligen. **Dove mensen die gebarentaal gebruiken zijn zowel (1) personen met een handicap als (2) leden van een linguïstisch-culturele minderheid. Ze zijn niet het ene of het andere, ze maken deel uit van beide groepen. Staten moeten hun identiteit integraal respecteren en waarborgen.**

Rechten die aan hen toegekend worden door het VN-Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap (IVRPH) laten hen toe om in de maatschappij deel te nemen op gelijke voet met anderen. Zo denkt de meerderheid van Staten erover en zo komt dit eveneens naar voren in de literatuur. In een aantal bepalingen van dit Verdrag is er een tweede parallel lopend perspectief over gebarentaligen voorzien. Ze krijgen namelijk ook rechten tot de erkenning van hun taal en van hun culturele en linguïstische identiteit. Dit tweede perspectief wordt door gebarentaligen nog gemist. Om hun taal en cultuur te kunnen beleven moeten gebarentaligen in contact komen met andere leden die de taal gebruiken, er is dus sprake van linguïstische en culturele minderheidsrechten. In deze mate wordt er verwezen naar de toegekende minderheidsrechten uit de bestaande internationale instrumenten, waaronder artikel 27 van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten. Staten die Partij zijn bij het IVRPH moeten beide gelijkwaardige rechten respecteren, beschermen en bevorderen.

Artikel 24 van het IVRPH inzake onderwijs toont hiervan een mooi voorbeeld: (1) het voorziet dat dove en slechthorende leerlingen het recht op onderwijs moeten hebben via individuele ondersteuningsmaatregelen alsook redelijke aanpassingen (art. 24 §2); en (2) dat ze eveneens het recht moeten hebben om hun gebarentaal te leren alsook om het onderwijs in gebarentaal te volgen waarin hun linguïstische en culturele identiteit wordt bevorderd (art. 24§3). Met deze tweede – vaak door Staten over het hoofd geziene - bepaling, worden dove en slechthorende leerlingen ook beschouwd als leden van een minderheidsgroep. Daardoor vallen ze dus onder de toepassing van minderheidsrechteninstrumenten waaronder de UNESCO Conventie tegen discriminatie in het onderwijs. Niet alleen moeten Staten waarborgen dat dove en slechthorende leerlingen toegang tot onderwijs hebben zonder discriminatie en met behulp van tolken Vlaamse Gebarentaal. Ze moeten hen bovendien ook de mogelijkheid geven om gebarentaal in de voorschoolse periode te leren (Comité inzake economische, sociale en culturele rechten) en om onderwijs *in* gebarentaal te volgen (Comité voor de Rechten van Personen met een Handicap).

Aangezien het IVRPH alsook de andere bovenvermelde internationale mensenrechteninstrumenten van toepassing zijn in de Belgische rechtsorde, moeten beide naast elkaar bestaande rechten aan Vlaamse Gebarentaligen toegekend worden en op alle levensdomeinen van Vlaamse Gebarentaligen toegepast te worden. Het VGT decreet verleent een eerste stap: het toont aan dat Vlaanderen de taal, de Vlaamse Gebarentaal, cultureel erkent. Er is echter nog geen sprake van linguïstische rechten van Vlaamse Gebarentaligen, noch van verplichtingen inzake het gebruik van de Vlaamse Gebarentaal in de publieke sfeer. Toch blijkt dat de decreetgever twee verdere stappen met dit decreet heeft ondernomen:

(1) Het laat toe dat de toepassing van dit decreet mag worden uitgebreid tot andere beleidsdomeinen die onder de bevoegdheid van de Vlaamse Gemeenschap ressorteren (art. 8 VGT decreet). De Vlaamse Gebarentaal mag niet als ondersteunend middel of toegankelijkheidsaspect worden beschouwd maar wel als een volwaardige taal die in het taalbeleid van Vlaanderen een plaats dient te krijgen.

(2) Het heeft de Vlaamse Gebarentaligen gedefinieerd als de "linguïstisch-culturele minderheidsgroep waarvoor de Vlaamse Gebarentaal een identificerende rol speelt" (art. 2 VGT decreet).

De verwijzing naar "minderheid" is aanwezig, wat ruimte geeft tot interpretatie verleend door de bovenvermelde mensenrechteninstrumenten. De decreetgever heeft dus al het opzet dat dove Vlaamse Gebarentaligen wel leden van een minderheid vormen en daardoor zou de decreetgever verdere acties moeten ondernemen.

Actiepunten

Na onderzoek in de Belgische rechtsorde en door middel van comparatief onderzoek bij de Spaanse en Finse rechtsordes zijn de volgende acties geïdentificeerd om de twee bovenvermelde doelen te bereiken. De bevoegde instanties op Vlaams en federaal niveau kunnen deze acties ondernemen. Er is geen expliciete verplichting uit het decreet van 5 mei 2006 maar de bestaande mensenrechten instrumenten wijzen er wel op. Bovendien is het juridisch kader waarin deze instanties wetgeving kunnen opmaken en publiceren er al en laat het toe om deze acties uit te voeren.

1. Erkenning van de Vlaamse Gebarentaal in beleidsdomeinen op federaal en Vlaams niveau

Het erkennen van deze taal als officiële taal in de Belgische rechtsorde zal hoogstwaarschijnlijk nooit gebeuren. De drie officiële talen zijn Frans, Nederlands en Duits. Toch is de Vlaamse Gebarentaal wel de taal van een minderheid in Vlaanderen en in het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad. Bijgevolg is er wel een mogelijkheid om de Vlaamse Gebarentaal als minderheidstaal in beide taalgebieden te erkennen. Dit past binnen het territorialiteitsbeginsel dat van toepassing is in België. Omdat de taal beperkt gebruikt wordt door een deel van de Vlaamse bevolking (die grotendeels Nederlands als geschreven taal gebruikt) en in beperkte situaties van het publieke leven (meestal in contacten met de overheid), bedreigt de Vlaamse Gebarentaal het gebruik van de dominante taal in haar taalgebied niet.

De erkenning van de Vlaamse Gebarentaal kan ook op federaal niveau gebeuren. Hier moet het wel deel uitmaken van aangepaste bestaande wetgeving van specifieke beleidsdomeinen. Het is moeilijk te voorspellen of dit via een aparte specifieke wet kan gebeuren aangezien er geen Grondwettelijke bepaling is die de linguïstische minderheden beschermt.

De erkenning van de Vlaamse Gebarentaal dient meer te omvatten dan louter de culturele erkenning uit het decreet van 5 mei 2006. Aangezien het taalbeleid de overheid toelaat om een taal of een minimale bereidheid tot het verwerven van de taal op te leggen of gebruik ervan toe te laten, mogen de bevoegde overheden verdere wetgeving publiceren en in hun bepalingen expliciet verwijzen naar de situaties waarin de Vlaamse Gebarentaal dient gebruikt te worden. We spreken hier van situaties in de publieke sfeer, naast de private sfeer waarin de Vlaamse Gebarentaal al beschermd is door de taalvrijheid.

Hiermee bedoelen we niet dat de diensten toegankelijk dienen te worden gemaakt voor de Vlaamse Gebarentaligen (bijvoorbeeld via de inzet van een Vlaamse Gebarentaal tolk) in het handicap-perspectief van het IVRPH. We doelen op het volwaardig gebruik van de Vlaamse Gebarentaal, een minderheidstaal, door de instanties in de publieke sfeer. De Vlaamse Gemeenschap of de federale wetgever kunnen opleggen dat de Vlaamse Gebarentaal wordt gebruikt wanneer een dienst in contact komt met een lid van de minderheidsgroep.

Federale wetgever: De Vlaamse Gebarentaal erkennen en gebruiken in situaties waar de informatie bestemd is voor het publiek. Indien het een van de levensaspecten van Vlaamse Gebarentaligen betreft, dient de informatie ook in Vlaamse Gebarentaal verspreid te worden. Dit geldt eveneens bij contacten tussen dove Vlaamse Gebarentaligen en het personeel van een openbare dienst (handelingen van het openbaar gezag met uitzondering van bestuurszaken en gerechtszaken).

Vlaamse Gemeenschap: Er zijn 3 domeinen waarin het taalgebruik van de Vlaamse Gebarentaal zou worden kunnen voorzien: (1) Bestuurszaken: we denken niet aan het taalgebruik binnen de administratieve overheden, maar wel bij contacten tussen een particulier en het bestuur; (2) Onderwijs: we denken hierbij aan de toelating van de overheid om de Vlaamse Gebarentaal als voertaal in het onderwijs te gebruiken in de door de overheid opgerichte, gesubsidieerde of erkende instellingen; (3) Media: het toelaten dat uitzendingen van regionale televisies ook in Vlaamse Gebarentaal kunnen gebeuren.

2. Erkenning van de rechten van Vlaamse Gebarentaligen in een grondwettelijke of wettelijke bepaling. Dit kan het best verwezenlijkt worden door de groep als een linguïstische en culturele minderheid te erkennen. Het debat rond de erkenning van deze minderheid moet zo goed mogelijk afgebakend worden rond de taalminderheden (b.v. Franse minderheid in Vlaanderen, Vlaamse minderheid in de Franstalige Gemeenschap, enz.). De erkenning van de minderheid betreft vooral het respecteren, de bescherming en de bevordering van haar rechten. Niet alleen moet de overheid het recht van de leden van deze minderheid respecteren om samen te komen en samen hun taal en cultuur te beleven. De overheid dient de taal en cultuur ook te beschermen tegen bedreigingen en te bevorderen via positieve acties om de ontwikkeling en overdraging van de taal alsook de ontplooiing van de cultuur en identiteit van elke individu van deze minderheid waar te maken.

Mensenrechteninstrumenten hebben aangetoond dat leden van de gebarentalige minderheid het recht moeten krijgen om hun eigen gebarentaal te leren met als doel hun eigen linguïstische en culturele identiteit te ontwikkelen. Vlaanderen moet, aan de hand van voldoende middelen en op een progressieve manier, dit recht kunnen waarborgen via maatregelen zowel in de voorschoolse periode als in het onderwijs. (1) In de voorschoolse periode: ouders, broers/zussen en dove kinderen moeten voldoende geïnformeerd zijn over de Vlaamse Gebarentaal en de keuze kunnen maken om deze taal vanaf het prille begin te leren als deel van het culturele aspect van de Vlaamse Gebarentaal, naast het handicap-perspectief (welzijn en zorg), (2) In het onderwijs: Vlaanderen zou de dove en horende leden van de minderheid de mogelijkheid moeten geven om VGT als taalvak te leren: als tweede of derde taal (uitbreiding van "vreemde taal") voor diegenen die VGT niet (voldoende) beheersen en/of als moedertaal voor de Vlaamse Gebarentaligen, net zoals dit het geval is in Finland. Het recht om onderwijs in eigen taal te volgen moet ook realiteit worden voor de dove en horende Vlaamse Gebarentaligen, zoals dit reeds gerealiseerd wordt in de Franse Gemeenschap.

De Vlaamse Gemeenschap heeft de eerste stap al tien jaar geleden gezet met de culturele erkenning van de Vlaamse Gebarentaal. Nu zijn de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal in andere beleidsdomeinen alsook de verankering van de rechten van Vlaamse Gebarentaligen de volgende hoogdringende stappen die moeten worden gezet, aangezien er andere landen zijn die de beoogde rechten al uitvoeren (Finland, Spanje in dit onderzoek) en aangezien zowel de Vlaamse Gemeenschap als de federale wetgever veel potentieel tonen in hun wetgeving en beleid om die volgende stappen effectief te zetten.

BIBLIOGRAFIE

WETGEVING

Internationaal/Europees

UNESCO Conventie van 14 december 1960 tegen discriminatie in het onderwijs.

Internationaal Verdrag van 16 december 1966 inzake burgerrechten en politieke rechten, goedgekeurd door België op 21 april 1983, *B.S.*, 6 juli 1983.

Richtlijn 77/486/EEG van de Raad van 25 juli 1977 inzake het onderwijs aan de kinderen van migrerende werknemers, *OJ L 199*, 6.8.1977, pp. 32–33 .

Resolutie van 18 juli 1988 van het Europese Parlement over gebarentalen voor doven, Doc. A2-302/87, Publicatieblad nr. C 187, blz. 0236.

Internationaal Verdrag van 20 november 1989 inzake de Rechten van het Kind, goedgekeurd door België op 25 november 1991, *B.S.*, 17 januari 1992.

Europees Handvest van 25 juni 1992 voor regionale talen of talen van minderheden, Comité van Ministers van de Raad van Europa.

VN-verklaring van 18 december 1992 over de rechten van personen behorende tot nationale, etnische, godsdienstige of taalkundige minderheden.

UN Resolution 48/96 on the Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities, 20 december 1993.

Kaderverdrag van 1 februari 1995 tot bescherming van nationale minderheden, Raad van Europa, ondertekende door België op 31 juli 2001.

Resolutie van 7 december 1998 over gebarentaal, Doc B4-095/98, Publicatieblad nr. C 379, blz. 0066.

UNESCO Conventie van 17 oktober 2003 voor de bescherming van immaterieel cultureel erfgoed.

Verdrag van 13 december 2006 inzake de rechten van personen met een handicap, bekrachtigd door België op 2 juli 2009.

Finland

Hallituksen esitys eduskunnalle viittomakielilainsiksi HE 294/2014 vp, beschikbaar op:
<https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140294.pdf>

Täysistunnon pöytäkirja 167/2014 vp, interventie van Ilkka Kantola en Johannes Koskinen, beschikbaar op:
<https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiakirjat&docid=PTK+167/2014+ke+p+1>

Perustuslakivaliokunnan Mietintö 10/2014 vp, beschikbaar op:
<https://www.eduskunta.fi/FI/Vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiakirjat&docid=pevm+10/2014>

Viittomakielilaki (Sign Language Act) 359/2015, beschikbaar op:
<http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2015/en20150359>

IJsland

Nefndarálit, 139. löggjafarþing 2010–2011, þskj. 1467 — 533. mál, beschikbaar op :
<http://www.althingi.is/altext/139/s/1467.html>

Frumvarp til laga um stöðu íslenskrar tungu og íslensks tákn máls, 139. löggjafarþingi 2010–2011, þskj. 870 — 533. mál, beschikbaar op: <http://www.althingi.is/altext/139/s/0870.html>

Spanje

Proposició no de llei sobre la promoció i la difusió del coneixement del llenguatge de signes, 30 juni 1994, Diari de sessions núm. 95, sessió plenària núm. 53.2, pp. 5191- 5196.

Resolució 163/IV, sobre la promoció i la difusió del coneixement del llenguatge de signes català.

Ley 51/2003, de 2 de diciembre, de igualdad de oportunidades, no discriminación y accesibilidad universal de las personas con discapacidad, BOE n°289, 3 december 2003, pp. 43187-43195.

Ley Orgánica 2/2007, de 19 de marzo, de reforma del Estatuto de Autonomía para Andalucía, BOJA, n°56, 20 maart 2007.

Ley 17/2010, de 3 de junio, de la lengua de signos catalana, Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya, N°5647, 10 juni 2010.

Ley 11/2011, de 5 de diciembre, por la que se regula el uso de la lengua de signos española y los medios de apoyo a la comunicación oral de las personas sordas, con discapacidad auditiva y con sordoceguera en Andalucía, BOJA, n°244, 15 december 2011.

Ley 26/2011, de 1 de agosto, de adaptación normativa a la Convención Internacional sobre los Derechos de las Personas con Discapacidad, BOE, N°184, 2 augustus 2011.

LLEI 13/2014, del 30 d'octubre, d'accessibilitat, Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya, n°6742, 4 november 2014.

België

Algemeen reglement van 28 december 1950 op de gerechtskosten in strafzaken, B.S., 30 december 1950.

Wet van 30 juli 1963 houdende taalregeling in het onderwijs, B.S., 22 augustus 1963.

Wetten van 18 juli 1966 op het gebruik van de talen in bestuurszaken, B.S., 2 augustus 1966.

Décret du 2 février 1983 relatif à l'étude, à l'Ecole, des dialectes de la Wallonie, *B.S.*, 15 maart 1983.

Decreet van 24 december 1990 betreffende de endogene gewestelijke talen van de Franse Gemeenschap, *B.S.*, 1 februari 1991.

Decreet van 24 décembre 1990 betreffende de endogene gewestelijke talen van de Franse Gemeenschap, *B.S.*, 01 februari 1991.

Decreet basisonderwijs van 25 februari 1997, *B.S.*, 17 april 1997.

Decreet van 28 april 1998 inzake het Vlaamse beleid ten aanzien van etnisch-culturele minderheden, *B.S.*, 19 juni 1998.

Decreet van 13 juli 1998 betreffende de organisatie van het gewoon kleuteronderwijs en lager onderwijs en de wijziging van de onderwijswetgeving (Franse Gemeenschap), *B.S.*, 28 augustus 1998.

Decreet van 13 juli 1998 betreffende de organisatie van het gewoon kleuteronderwijs en lager onderwijs en de wijziging van de onderwijswetgeving, *B.S.*, 28 augustus 1998.

Decreet van 17 juli 2003 houdende algemene bepalingen betreffende het onderricht in een taal via onderdompeling en verschillende maatregelen inzake onderwijs, *B.S.*, 28 augustus 2003.

Decreet van 22 oktober 2003 betreffende de erkenning van de gebarentaal, *B.S.*, 25 november 2003.

Decreet van 3 maart 2004 houdende organisatie van het gespecialiseerd onderwijs, *B.S.*, 3 juni 2004.

Omzendbrief BaO/2004/02 van 11 juni 2004 inzake onderwijs en initiatie in vreemde talen in het gewoon basisonderwijs, beschikbaar op: omzendbrief <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=13480>

Decreet van 9 december 2005 betreffende de organisatie van tijdelijke projecten in het onderwijs, *B.S.*, 2 februari 2006.

Decreet van 5 mei 2006 houdende de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal, *B.S.*, 17 juli 2006.

Omzendbrief BaO/2006/03 van 30 juni 2006 inzake onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers, beschikbaar op: <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=13800>

Decreet van 11 mei 2007 betreffende het taalbadonderwijs, *B.S.*, 12 oktober 2007.

Decreet van 23 januari 2009 houdende diverse bepalingen betreffende de erkenning van de beroepskwalificaties vereist voor de uitoefening van ambten in de inrichtingen voor gewoon en gespecialiseerd voorschools, lager en secundair onderwijs, kunstonderwijs, onderwijs voor sociale promotie en niet-universitair hoger onderwijs, kunstsecundair onderwijs met beperkt leerplan van de Franse Gemeenschap en de internaten die van deze inrichtingen afhangen, en in de psychomedisch-sociale centra, betreffende het verlof voor sportactiviteiten en houdende diverse dringende maatregelen inzake onderwijs, *B.S.*, 10 maart 2009.

Decreet van 8 mei 2009 betreffende het onderwijs XIX, *B.S.*, 28 augustus 2009, artikel II.25.

Wet van 13 mei 2009 houdende instemming met volgende Internationale Akten: Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap en Facultatief Protocol bij het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, *B.S.*, 22 juli 2009.

Besluit van 17 december 2010 van de Vlaamse Regering houdende de codificatie betreffende het secundair onderwijs ("Codex secundair onderwijs"), *B.S.*, 24 juni 2011.

Decreet van 1 februari 2012 tot wijziging van sommige bepalingen betreffende het gespecialiseerd onderwijs, *B.S.*, 15 maart 2012.

Decreet van 6 juli 2012 houdende het Vlaams cultureel-erfgoedbeleid, *B.S.*, 3 september 2012.

Decreet van 17 oktober 2013 tot wijziging van verschillende bepalingen inzake leerplichtonderwijs en onderwijs voor sociale promotie, *B.S.*, 28 oktober 2013.

Decreet van 28 maart 2014 tot wijziging van diverse bepalingen van het decreet van 5 mei 2006 houdende de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal, *B.S.*, 13 juni 2014.

Omzendbrief BaO/2014/1 van 15 mei 2014 inzake screening niveau onderwijstaal, taaltraject en taalbad in het gewoon lager onderwijs, beschikbaar op: <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=14689>

Parlementaire voorbereidingsstukken

Ontwerp van wet ter uitvoering van artikel 59bis, §§ 1 en 2 van de Grondwet, *Parl. St. Senaat* 1970-71, nr. 400.

Résolution visant à une reconnaissance officielle de la langue des signes, *C.R.I., Parl. St. Franse Gemeenschap*, 1998-1999, nr. 8.

Projet de décret du 21 avril 1998, *Parl. St.*, Franse Gemeenschap, 1997-1998, nrs. 237/7 en 237/8.

Projet de décret du 17 septembre 2003 relatif à la reconnaissance de la langue des signes, *Parl. St. Franse Gemeenschap*, 2002-2003, nr. 446/1.

Rapport de la Commission des finances, du budget, des affaires générales, de l'organisation de l'assemblée, du règlement et de la comptabilité sur le projet de décret relatif à la reconnaissance de la langue des signes, *Parl. St. Franse Gemeenschap*, 2002-2003, nr. 446/3.

Compte-rendu de la session plénière sur le projet de décret relatif à la reconnaissance de la langue des signes, *C.R.I., Parl. St.*, Franse Gemeenschap, 2003-2004, nr. 1, pp. 30-34.

Projet de décret organisant l'enseignement spécialisé, *Parl. St. Franse Gemeenschap*, 2003-2004, nr. 490-1.

Verslag van de hoorzitting over het verzoekschrift over de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal namens de Commissie voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media uitgebracht door mevrouw Helga Stevens, *Parl. St. Vl. Parl.* 2004-05, 17 mei 2005, nr. 322/1.

Verslag namens de Commissie voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media uitgebracht door mevrouw Helga Stevens en de heer Erik Arckens betreffende het verzoekschrift over de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal, *Parl. St. VI. Parl. 2005-06*, 13 april 2005, nr. 322/2.

Memorie van toelichting (H. STEVENS et al.) van het voorstel van decreet houdende de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal, *Parl. St. VI. Parl. 2005-06*, 15 februari 2006, nr. 729/1, pp. 1-8.

Voorstel van decreet (H. STEVENS et al.) houdende de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal, *Parl. St. VI. Parl. 2005-06*, 15 februari 2006, nr. 729/1, pp. 9-12.

Verslag namens de Commissie voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media uitgebracht door de heer Johan Verstreken betreffende het voorstel van decreet houdende de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal, *Parl. St. VI. Parl. 2005-06*, 13 april 2006, nr. 729/2.

Handelingen van de plenaire vergadering, *Parl. St. VI. Parl. 2005-06*, 26 april 2006, Plenaire vergadering nr. 40, pp. 29-36.

Voorstel van resolutie (VAN DEN BRANDE L. et al.) betreffende de Grondwet voor Vlaanderen, *Parl. St. VI. Parl. 2005-06*, 1 maart 2006, nr. 747/1, p. 8.

Projet de décret portant des dispositions relatives à la reconnaissance des qualifications professionnelles pour l'exercice de fonctions dans les établissements d'enseignement préscolaire, primaire, secondaire ordinaire et spécialisé, artistique, de promotion sociale et supérieur non universitaire, secondaire artistique à horaire réduit de la Communauté française et les internats dépendant de ces établissements, et dans les centres psycho-médico-sociaux, relatives au congé pour activités sportives et diverses mesures urgentes en matière d'enseignement, *Parl. St. Franse Gemeenschap, 2008-2009*, nr. 629-1.

Projet de décret modifiant certaines dispositions relatives à l'enseignement spécialisé, *Parl. St. Franse Gemeenschap, 2011-2012*, nr. 302-1.

Ontwerp van decreet tot wijziging van diverse bepalingen van het decreet van 5 mei 2006 houdende de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal, *Parl. St. VI. Parl. 2013-2014*, nr. 2384/1, 24 januari 2014.

Verslag namens de Commissie voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media uitgebracht door mevrouw Helga Stevens betreffende het ontwerp van decreet tot wijziging van diverse bepalingen van het decreet van 5 mei 2006 houdende de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal, *Parl. St. VI. Parl. 2013-14*, nr. 2384/2, 6 maart 2014.

Projet de décret du 13 juillet 2016 modifiant certaines dispositions de l'enseignement secondaire ordinaire relatives à l'organisation, au deuxième degré et troisième degré de l'enseignement secondaire, de l'apprentissage par l'immersion en langue des signes et en français écrit en classes bilingues français - langue des signes, *Parl. St. Franse Gemeenschap, 2015-2016*, nr. 322-2.

RECHTSPRAAK

E.H.R.M., Belgische taalzaak, 23 juli 1968, Pub/. Cour.A., vol. 6.
R.v.St., afd. wetg., 27 april 1978, nr. 163/4.

R.v.St., afd. wetg., 6 september 1982, nr. 36.323, *Parl. St.* Franse Gemeenschap, 1981-1982, nr. 72-1, pp. 4-5.

GwH, 26 maart 1986, nr. 17/86.

R.v.St., afd. wetg., 22 mei 1986, nr. 326/2.

GwH, 14 december 1988, nr. 70/88.

R.v.St., afd. wetg., 18 juni 1990, nr. 43.429, *Parl. St.*, Franse Gemeenschap, 1989-1990, nr. 160-1, p. 5.

GwH, 9 november 1995, nr. 72/95.

R.v.St., 12 maart 1997, nr. 550/2.

GwH, 23 februari 2005, nr. 44/2005.

R.v.St., afd. wetg., 24 januari 2007, nr. 42.022/2, *Parl. St.*, Franse Gemeenschap, 2006-2007, nr. 392/1, pp. 41-44.

R.v.St., afd. wetg., 23 juli 2003, nr. 35.679/2/V, *Parl. St.*, Franse Gemeenschap, 2002-2003, nr. 446-1, p. 8-9.

R.v. St., afd. wetg., 18 december 2013, nr. 54.511/3, *Parl. St.* Vl. Parl. 2013-2014, nr. 2384/1, pp. 17-21.

RECHTSLEER

ALEN A. & MUYLLE K., *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Deurne, Kluwer, 1995.

BATTERBURY S., LADD P. & GULLIVER M., "Sign Language Peoples as indigenous minorities: implications for research and policy", *Environment and Planning*, vol. 39, 2007, pp. 2899-2915.

BATTERBURY S., "Language justice for Sign Language Peoples: the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities", *Language Policy*, vol. 11(3), 2012, pp. 253-272.

BELDA PEREZ-PEDRERO E., *La protección constitucional y legal de la lengua de signos*, Fundación Lex Nova & Fundación CNSE, Valladolid, 2012.

BREMS E., "Methods in Legal Human Rights Research", in COOMANS F. et al (eds.), *Methods of Human Rights Research*, Antwerp-Oxford-Portland, Intersentia, 2009, pp. 77-90.

CAPOTORTI F., *Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*, New York, United Nations Publication, 1991, nr. 568.

CLEMENT J., *Taalvrijheid, bestuurstaal, en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 926 p.

CLEMENT J. & VAN DE PUTTE M., "België, de minderheidsbescherming en het Kaderverdrag. Kan het Belgisch model de wereld redden?", *Tegenspraak cahier Recht en minderheden. De ene diversiteit is de andere niet*", Brugge, die Keure, 2006, pp. 25-38.

D'ESPALLIER A., SOTTIAUX S. & WOUTERS J., *De doorwerking van het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap*, Antwerpen-Cambridge, Intersentia, 2014, 141 p.

D'HOORE R., VANDEVELDE P., en VERSTRAETE F., *Eindrapport over het onderzoek naar de status van de Gebarentaal in Vlaanderen*, Destelbergen, vzw Cultuur voor Doven, 1998, 59 p.

DE FEYTER K., "Treaty Interpretation and the Social Sciences", in COOMANS F. et al (eds.), *Methods of Human Rights Research*, Antwerp-Oxford-Portland, Intersentia, 2009, pp. 213-231.

DE MEULDER, M., The legal recognition of sign languages, *Sign Language Studies*, vol. 15(4), 2015, pp. 498-506.

DE MEULDER, M., "Promotion in Times of Endangerment: the Sign Language Act in Finland", *Language Policy*, forthcoming.

DE PUTTE M. en CLEMENT J., "Vernieuwingen in de taalregeling van het onderwijs: de Grondwet en het gebruik van de talen: van 'kleintjesoorden' tot 'instellingen die de onzekerheid, de ambiguïteit en de grenzen van de kennis appreciëren'", *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid*, 2007, pp. 223-233.

ERGEC R., et al., « Raamverdrag over de bescherming van de Nationale Minderheden (Raad van Europa) », *C.D.P.K.* 1998, pp. 491-527.

FERNANDEZ-VIADER M. & FUENTES M., "Education of Deaf Students in Spain: Legal and Educational Politics Developments", *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, vol. 9 no. 3, 2004, pp. 327-332.

HOUYET Y., "La législation linguistique régissant la matière de l'enseignement dans le contexte constitutionnel fédéral de l'Etat belge", *R.B.D.C.*, 2002, pp. 379-423.

HUSA J., *The Constitution of Finland: A Contextual Analysis*, London, Hart Publishing, 2011.

JACOBS M., "De operationele richtlijnen van 2010 voor een UNESCO-Conventie uit 2003", *FARO*, 3(4), 2010, pp. 41-42.

KAUPPINEN L. & JOKINEN, M., "Including Deaf Culture and Linguistic Rights", M. Sabatello and M. Schulze (eds.), *Human Rights and Disability Advocacy*, University of Pennsylvania Press, 2013, pp. 131-145.

KRAUSNEKER V., "Sign languages in Europe: the case of minorised minority languages", paper delivered at the first Mercator International Symposium on European Minority Languages and Research, 8-10 april 2003.

KRAUSNEKER, V., *The protection and promotion of sign languages and the rights of their users in Council of Europe member states: Needs analysis*. Strasbourg, Council of Europe, 2008.

KRAUSNEKER, V., "On the legal status of sign languages: a commented compilation of resources", *Current Issues in Language Planning*, vol. 10, issue 3, 2009, pp. 351-354.

- KYLE J. & ALLSOP L., *Sign on Europe: a research project on the status of sign language in Europe. Version 2.0.*, Bristol, Centre for Deaf Studies & European Union of the Deaf, 1998.
- MUHLKE A.-M., "The Right to Language and Linguistic Development: Deafness from a Human Rights Perspective", *Virginia Journal of International Law*, vol. 40, 1999-2000, pp. 705-762.
- MURRAY J., "Linguistic Human Rights Discourse in Deaf Community Activism", *Sign Language Studies*, Vol. 15/4, 2015, pp. 379-410.
- QUER, J., "Legal Pathways to the Recognition of Sign Languages: A Comparison of the Catalan and Spanish Sign Language Acts", *Sign Language Studies*, 12(4), 2012, pp. 565-582.
- RIGAUX F., "Mission impossible: la définition de la minorité", *R.T.D.H.*, 1997, pp. 155-175.
- ROMERO GALLARDO A., "Líneas básicas del proyecto de Ley de la lengua de signos española y de apoyo a la comunicación oral para las personas sordas, con discapacidad auditiva y sordociegas, remitido a las Cortes Generales", *La Ley*, N° 6486, 2006.
- SARAVIITA I., *The Constitution of Finland*, Kluwer Law International, suppl.56, July 2004
- SENELLE R., SUY E., VELAERS J., "Raamverdrag over de bescherming van de Nationale Minderheden (Raad van Europa). Convention-cadre pour la protection des minorités nationales (Conseil de l'Europe)", *CDPK*, 1998, p. 507.
- STORCH DE GRACIA Y ASENSIO J., *Estatuto jurídico de las lenguas de señas en el derecho español*, Editorial universitaria Ramón Areces, Madrid, 2005,
- THEUNIS J., "Bescherming van minderheden in de Raad van Europa: een kaderverdrag maar (voorlopig?) geen aanvullend protocol by het E.V.R.M", *T.B.P.*, 1996, pp. 723-736.
- TIMMERMANS, N., *The status of sign languages in Europe*, Strasbourg, Council of Europe, 2005, 164 p.
- VANDERNOOT P., "Les aspects linguistiques du droit des minorités", *Revue Trimestrielle des Droits de l'Homme*, 1997, pp. 309-321.
- VELAERS J. & ADAMS M., "Taalrechten, taalvrijheden en taaldwang in de multiculturele samenleving", in CENTRUM GRONDSLAGEN VAN HET RECHT UFSIA, *Recht en verdraagzaamheid in de multiculturele samenleving*, Antwerpen, Maklu, 1993, pp. 169-188.
- VELAERS J., *De Grondwet en de Raad van State. Afdeling Wetgeving*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu Uitgevers, 1999, 1034 p.
- VELAERS J., *Het gebruik van de talen*, Brugge, Die Keure, 2001, 179 p.
- VENY L., *Vernederlandsing in het Nederlandse taalgebied. Vernederlandsing van het straatbeeld*, Studierapport in opdracht van het Agentschap Binnenlands Bestuur, UGent, 2007.

VERSCHUEREN P. en DOOREWAARD H., *Designing a Research Project*, 2de editie, Den Haag, Eleven International Publishing, 2010, 303 p.

WHEATLEY, M. & PABSCH, A., *Sign Language Legislation in the European Union - Edition II*, Brussels, European Union of the Deaf, 2012, 408 p.

WILSON B., *La liberté de la langue des minorités dans l'enseignement : étude de droit international et de droit suisse*, Bruylant, Bruxelles, 1999.

ANDERE

Verenigde Naties

Human Rights Committee, General Comment 23, Article 27, Fiftieth session, 1994, U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.1 at 38.

Committee on the Economic, Social and Cultural Rights, General Comment N°5 on persons with disabilities, E/1995/22.

Committee on the Rights of the Child, *General Comment N°1 on Art. 29(1): The Aims of Education*, CRC/GC/2001/1 (17 April 2001).

Ad Hoc Committee on the Rights of Persons with Disabilities, Compilation of comments on articles of the draft text of the Working Group, beschikbaar op:
<http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/drafttextcomments.doc>

Ad Hoc Committee on the Rights of Persons with Disabilities, Daily Summary related to Draft Article 24: Participation in cultural life, recreation, leisure and sport, vol. 3 (7), 13 januari 2004, beschikbaar op: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/wgsuma24.htm>

Committee on the Rights of the Child, *General Comment N°9 on the right of children with disabilities*, CRC/C/GC/9 (11-29 September 2006).

Committee on the Rights of Persons with Disabilities, *Concluding Observations on the initial report of Hungary*, CRPD/C/HUN/CO/1

Committee on the Rights of Persons with Disabilities, *Concluding Observations on the initial report of Paraguay*, CRPD/C/PAR/CO/1

Committee on the Rights of Persons with Disabilities, *Concluding Observations on the initial report of Azerbaidjan*, CRPD/C/AZE/CO/1

Committee on the Rights of Persons with Disabilities, *Concluding Observations on the initial report of Belgium*, CRPD/C/BEL/CO/1

Committee on the Rights of Persons with Disabilities, *Concluding Observations on the initial report of New Zealand*, CRPD/C/NZL/CO/1

Committee on the Rights of Persons with Disabilities, *List of Issues in relation to the initial report of Denmark*, CRPD/C/DNK/Q/1.

Committee on the Rights of Persons with Disabilities, *Concluding Observations on the initial report of Denmark*, CRPD/C/DEN/CO/1

Committee on the Rights of Persons with Disabilities, *Concluding Observations on the initial report of Sweden*, CRPD/C/SWE/CO/1

Committee on the Rights of Persons with Disabilities, *Concluding Observations on the initial report of Costa Rica*, CRPD/C/CRI/CO/1

Committee on the Rights of Persons with Disabilities, Initial Report submitted by Belgium on 28 July 2011 on the implementation of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, CRPD/C/BEL/1.

Committee on the Rights of Persons with Disabilities, *General Comment N°2 on the article 9 on accessibility*, CRPD/C/GC/2.

Committee on the Rights of Persons with Disabilities, Draft General Comment no. 4 on Article 24 - The Right to inclusive education, §34 (b), beschikbaar op:
<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/GCRightEducation.aspx>.

Raad van Europa

Recommendation 1201 adopted by the Parliamentary Assembly on 1 February 1993: "Additional Protocol on the rights of minorities to the European Convention on Human Rights".

Recommendation 1492 adopted by the Parliamentary Assembly on 23 January 2001: "Rights of national minorities", xiii.

Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Report on the Protection of minorities in Belgium, Doc. nr. 9536, 5 september 2002.

Recommendation 1598 adopted by the Parliamentary Assembly on 1 April 2003: "Protection of sign languages in the member states of the Council of Europe".

Council of Europe, Third report submitted by Finland pursuant to Article 25, paragraph 2 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities, 17 februari 2010, nr. ACFC/SR/III(2010)001.

Internationaal

CNSE, Legislación española sobre lengua de signos, beschikbaar op:
http://www.cnse.es/legislacion.php?id_seccion=3

Euromosaic, *Swedish in Finland*, 1998, beschikbaar op:
<http://www.uoc.edu/euromosaic/web/document/suec/an/e1/e1.html>

Finnish National Board of Education, *Core curriculum for basic education 2004*, pp. 89 en 115, beschikbaar op: http://www.oph.fi/english/curricula_and_qualifications/basic_education

Handbook for Parliamentarians on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, Chapter 6: Education, beschikbaar op: <http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=212>

Lapsiasiavaltuutettu, *Hei, kato mua!*, 2015, beschikbaar op: <http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/04/hei-kato-mua.pdf>

Mercator Legislation, *Butlletí del centre mercator: dret i legislació lingüística*, CIEMEN, Barcelona, 2010, p. 4

Oikeusministerio (Ministry of Justice in Finland), *Kielilaki* (Language Act), 2009, beschikbaar op: <http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/esitteet/kielilaki.html>

Oikeusministerio (Ministry of Justice in Finland), *Report of the Government on the application of language legislation 2013*, beschikbaar op: <http://oikeusministerio.fi/material/attachments/om/julkaisut/6K2MUGLwd/language-legislation-2013.pdf>

Oikeusministerio (Ministry of Justice in Finland), *Language legislation, 2013*, beschikbaar op: <http://oikeusministerio.fi/en/index/basicprovisions/perusoikeudetjademokratia/kielilaki/kielilistenvaikutustenarviointi.html>

Oikeusministerio (Ministry of Justice in Finland), *Erillinen viittomakielilaki edistäisi viittomakielisten oikeuksia*, 2014, beschikbaar op: <http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2014/09/erillenviittomakielilakie distaisiviittomakielistenoikeuksia.html>

Oikeusministerio (Ministry of Justice in Finland), *Viittomakielilakia valmistelevalle työryhmän mietintö*, 2014, beschikbaar op: <http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1411039009003.html>

QUER J., blog beschikbaar op: <http://blocs.gencat.cat/blocs/AppPHP/eapc-rid/2015/07/09/la-llengua-de-signes-catalana-i-el-pes-imperceptible-de-la-llei-josep-quer/>

WORLD FEDERATION OF THE DEAF (WFD), *Position Paper regarding the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, 24 juni 2003, beschikbaar op: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/contrib-wfd.htm>.

Vlaanderen

Fevlado vzw, *Participatieproject*, beschikbaar op <http://www.fevlado.be/fevlado-vzw/nieuws-prikbord/actualiteit/?d=345>.

Fevlado vzw, *Kinderen uit gezinnen met één of meerdere dove gezinsleden, een exploratief onderzoek naar gelijke onderwijskansen*, oktober 2015, beschikbaar op: [http://fevlado.be/upload/content/Onderzoeksrapport%20en%20beleidsaanbevelingen%20Kinderen%20uit%20gezinnen%20met%20%C3%A9%C3%A9n%20of%20meerderere%20dove%20gezinsleden\[2\].pdf](http://fevlado.be/upload/content/Onderzoeksrapport%20en%20beleidsaanbevelingen%20Kinderen%20uit%20gezinnen%20met%20%C3%A9%C3%A9n%20of%20meerderere%20dove%20gezinsleden[2].pdf).

VLAAMSE OVERHEID KUNSTEN EN ERFGOED, *Het beleid van de Vlaamse overheid voor het borgen van het immaterieel cultureel erfgoed*, 2012, 750 p. (spec. p. 43), beschikbaar op <http://www.immaterieelerfgoed.be/index.php/over/meer-lezen> (16 maart 2015).

VUYE H., "Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief", publicatie van Agentschap Binnenlands Bestuur, 2010, beschikbaar op; <http://binnenland.vlaanderen.be/publicatie/taal-en-territorialiteit> (24 juni 2015).

Vlaams Minister van Cultuur Joke Schauvliege, "Een beleid voor immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen - Visienota", *Immaterieel Cultureel Erfgoed*, December 2010, pp. 4-29.